

MEHMET ALİ BİLGİLİ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2019

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK
LİSANS
TEZİ

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ
VE TÜRKİYE'DE SEÇİM İTTİFAKLARI

MEHMET ALİ BİLGİLİ

KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2019

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE TÜRKİYE'DE SEÇİM
İTTİFAKLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Mehmet Ali BİLGİLİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Sait EBİNÇ

VAN 2019

KABUL VE ONAY

KABUL VE ONAY

Mehmet Ali BİLGİLİ tarafından hazırlanan "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Ve Türkiye'de Seçim İttifakları" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğrt. Üyesi Sait EBİNÇ Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üni. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Başkan: Prof. Dr. A. Menaf TURAN Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üni. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye: Doç. Dr. Tekin AVANER Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye: Dr. Öğrt. Üyesi Aysun YARALI AKKAYA Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üni. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye: Dr. Öğrt. Üyesi Veysel ERAT Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bitlis Eren Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	18.07.2019
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum 29/07/2019 Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 08/07/2019

Mehmet Ali BİLGİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Ali BİLGİLİ

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran, 2019

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE TÜRKİYE'DE SEÇİM İTTİFAKLARI

ÖZET

16 Nisan 2017 tarihinde halkoyuna sunularak kabul edilen anayasa değişikliği ile Türkiye'de uygulanan hükûmet sisteminde değişiklik yapılarak, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmiştir. İttifak düzenlemesiyle getirilen yeniliklerden partilerin seçimlere ittifak yaparak girmelerine imkân sağlanması olumlu bir gelişmedir. İttifak yapan siyasi partilerin ülke geneli seçim barajı için ittifakın toplam oyları ile hesaplanması da aynı şekilde olumlu bir gelişme olup, yüksek seçim barajı engelini siyasi partilerin elbirliği ile aşmaları bağlamında temsilde adalet ilkesine de aykırılık taşımamaktadır. Yeni hükümet sisteminin hayata geçmesiyle sonuçlanan; bu sürecin dünyada yaşanan yürütme erkinin giderek yasama erkinden bağımsızlaştırılması eğilimine de uygun olarak işlediği düşünülmektedir. Sistemin başarılı olup olmayacağını zaman gösterecektir. Bu konunun anlaşılabilmesi için yeni hükümet sisteminde siyasal partilerin nasıl şekil alacağı ve parti sistemi yapısının nasıl etkileneceği önem kazanmaktadır. Nitekim Türkiye'nin geçmişinde yer alan siyasal sistem sorunları hükümet sistemi ile ilişkili olduğu gibi, parti sistemiyle de ilişkilidir.

Anahtar Kelimeler: Cumhurbaşkanlığı sistemi, seçim ittifakları

Sayfa Sayısı : 140

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Sait EBİNÇ

Master Thesis

Mehmet Ali BİLGİLİ

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY

SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

June, 2019

THE PRESIDENCY GOVERNMENT SYSTEM AND

THE ELECTORAL ALLIENCES IN TURKEY

ABSTRACT

With the adoption of constitutional amendment by holding a referendum on, on April 16, 2017 that made changes in the government system in Turkey, presidential government system was initiated. It is a positive development that the innovations brought by the alliance regulation allow parties to enter the elections through an alliance. It is also a positive development that the alliance political parties are calculated with the total votes of the alliance to the country-wide election threshold, and it does not contradict the principle of justice in representation in the context of the unanimity of the political parties to overcome the barrier of the high election threshold. This process, which resulted in the implementation of the new government system, is thought to be in line with the trend of increasing the executive power in the world. Time will tell if the system will be successful or not. In order to understand this issue, how the political parties will take shape in the new government system and how the structure of the party system will be affected becomes important. Indeed, the political system problems Situated in Turkey's history as it relates to the government system, is also associated with the party system.

Keywords : Presidency Government System, Electoral Alliances In Turkey Electoral Alliances (Polling Alliances)

Number of pages : 140

Thesis advisor : Assistant Prof. Sait EBİNÇ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
ÖN SÖZ	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ	4
1.1 Sisteminin Getirdiği Değişiklikler.....	4
1.1.1 Yasama Alanına İlişkin Değişiklikler	4
1.1.2 Yürütme Alanına İlişkin Değişiklikler	7
1.1.2.1 Cumhurbaşkanı'nın Seçilmesi.....	8
1.1.2.2 Cumhurbaşkanı'nın Görev ve Yetkileri	10
1.1.2.3 Cumhurbaşkanı'nın Sorumluluğu	12
1.1.3 Yargı Alanına İlişkin Değişiklikler.....	13
1.2 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yöneltilen Destekler.....	15
1.2.1 Özgül Destekler.....	16
1.2.1.1 Olumlu Özgül Destekler	16
1.2.1.2 Olumsuz Özgül Destekler	19
1.2.2 Yaygın Destekler (Diffuse Support)	21
1.2.2.1 Olumlu Yaygın Destekler	22
1.2.2.2 Olumsuz Yaygın Destekler	27
1.3 Seçim Sonuçları ve Halk Tarafından Seçilen İlk Cumhurbaşkanı	30
1.4 Değişen Yönetim Sistemi Sonrası “Yeni Türkiye” Vizyonu	31
1.5 Cumhurbaşkanlığı Makamının Yeni Temsil Mekânı: Beştepe Külliyesi ...	33
1.6 Yeni Sistem Öncesi Son Cumhurbaşkanlık ve Başbakanlık	34
1.7 Yeni Sistemde Cumhurbaşkanlığı'nın Kurumsal Vizyona İlişkin Parametreler Üzerinden Değerlendirilmesi	36
1.8 Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Doğru	41

1.9	24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri: Adaylar ve Seçim Kampanyaları	44
1.10	Cumhurbaşkanlığı Teşkilatında Yeniden Yapılanma.....	49
İKİNCİ BÖLÜM		53
2. SEÇİM İTTİFAKLARI		53
2.1	Seçim ittifaklarının Genel Olarak Parti İttifakları İçindeki Yeri.....	53
2.2	Seçim İttifaklarının Seçim Sistemleri ile İlişkisi.....	55
2.3	Seçim Sistemleri İle Parti Sistemleri Arasındaki İlişki	58
2.4	Seçim Sistemlerinin Seçim İttifaklarını Teşvik/Engelleme Kapasiteleri	61
2.4.1	Çoğunlukçu Seçim Sistemleri ve Seçim İttifakları	62
2.4.1.1	Tek-Turlu Çoğunluk Sistemi ve Seçim İttifakları.....	62
2.4.1.2	İki-Turlu Çoğunluk Sistemi ve Seçim İttifakları	66
2.4.2	Nispi Temsil Sistemleri ve Seçim İttifakları	71
2.4.2.1	Ulusal Düzeyde Nispi Temsil ve Seçim İttifakları	74
2.4.2.2	Seçim Çevresi Düzeyinde Nispi Temsil ve Seçim İttifakları.....	75
2.4.2.3	d'Hondt Yöntemi ve Seçim İttifakları.....	77
2.4.2.4	Barajlı Nispi Temsil ve Seçim İttifakları	78
2.5	Seçim İttifaklarının Siyasal / Toplumsal Hayata Etkileri.....	79
2.5.1	Seçim İttifakları ve Siyasal Çoğulculuk.....	80
2.5.2	Seçim İttifakları ve Siyasal İstikrar.....	85
2.5.3	Seçim İttifakları ve Toplumsal Barış	90
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		96
3. TÜRKİYE'DE SEÇİM İTTİFAKLARI.....		96
3.1	Siyasi Partiler ve Seçim Hukukunun Kısıtları.....	96
3.2	Türkiye'de Gerçekleştirilmiş Seçim İttifakları.....	103
3.2.1	Kronolojik Olarak Türkiye'deki Seçim ittifakları.....	104
3.2.2	Türk Seçim Tarihinde Öne Çıkmış Seçim İttifakları	109
3.2.2.1	Sağ Partilerin İttifakı.....	110
3.2.2.2	Sol Partilerin İttifakı.....	112
3.2.2.3	Yerel Seçimlerde İttifak.....	118
3.2.2.4	Cumhurbaşkanlığı Seçiminde İttifak: CHP - MHP "Çatı Aday"	121
3.2.3	24 Haziran Seçimleri.....	124
3.2.3.1	24 Haziran Seçimlerinde Cumhurbaşkanlığı İttifakı	128
3.2.3.2	24 Haziran Seçimlerinde Millet İttifakı	132

SONUÇ	138
KAYNAKÇA	141
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur

AK PARTİ	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AYM	Anayasa Mahkemesi
BBP	Büyük Birlik Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DEHAP	Demokratik Halk Partisi
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DSP	Demokratik Sol Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
HADEP	Halkın Demokrasi Partisi
HAK-İŞ	Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
HEP	Halkın Emek Partisi
HSYK	Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu
İTO	İstanbul Ticaret Odası
KESK	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MEMUR-SEN	Memur Sendikaları Konfederasyonu
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
RP	Refah Partisi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
S.P.K.	Siyasi Partiler Kanunu
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TİM	Türkiye İhracatçılar Meclisi
TMMOB	Türkiye Mimar ve Mühendisleri Odaları Birliği
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TTB	Türk Tabipleri Birliği
TÜMSİAD	Tüm Sanayici ve İş Adamları Derneği

ÖN SÖZ

Türkiye'de siyasal hayatın modernleşme sürecinde seçimler, seçim sistemleri ve hükümet sistemleri üzerine birçok akademik çalışma yürütülmüştür. Ancak bunların hiçbiri Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine veya seçim ittifakları üzerine yapılmamıştır. Zira Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmeden önce partiler arası seçim ittifakları yasal olarak engellendiğinden gayri yasal, perde arkasında ittifaklar yapılabilmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi ve seçimler öncesinde siyasal partiler arası yasal ittifaklar yapılmasına müsaade eden düzenlemeler ile yeni bir dönem başlatmıştır. bu sebeple seçimlerde yapılan ittifakların toplumun siyasal hayatına etkileri irdelenememiştir.

Ülkemizde yeni başlayan Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ve seçim ittifakları konularında Siyaset Bilimi literatürüne katkıda bulunmayı amaç edinen bu çalışmada; Cumhurbaşkanlığı hükümet Sistemi ile beraber, siyasal partilerin farklı siyasal eğilimler gösterebilir de aynı hedefe ulaşmak için bir araya gelebilmelerini, seçim ittifakları kurmalarını sürecinde toplumsal uzlaşma, toplumun farklı kesimlerini bir araya getirerek demokrasinin tesisi üzerinde etkilerini irdelenemeyi amaçlanmıştır.

Yüksek Lisans eğitimim süresince; bilimsel ve disiplinli çalışma ortamı sağlamanın yanı sıra, değerli bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım, destek ve yardımlarını her an yanımda hissettiğim, bana bir hocadan çok; iyi bir dost gibi davranan, güler yüzünü ve samimiyetini benden hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Sait EBİNÇ, eğitimimde büyük katkısı ve yol gösterici olan, eğitimim süresince olduğu gibi sonrasında da bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşmaya devam edeceğinden emin olduğum siyaset biliminde yol gösteren, her zaman destek ve yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. A. Menaf TURAN, hareketliliği, canlılığı, coşkusu, ilmi ve uygulayıcılığı ile eğitime karşı olan sevgimi yeniden canlandıran Prof. Dr. Reha SAYDAN, Fakülte Dekanımız Prof. Dr. Mehmet AYGÜN, Kamu Yönetimi Bölüm Başkanımız Prof. Dr. Ferit İZCİ ve Tez Savunma Jürime katılarak katkıda bulunan değerli hocalarıma,

Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Müdürü Prof. Dr. Zeki TAŞTAN'a ve Ens. Müdürü Doç. Dr. Bekir KOÇLAR'a, enstitü sekreteri Murat ÇABAZ'a, ders ve

araştırma dönemlerinde desteklerini esirgemeyen tüm hocalarıma ve Sosyal Bilimler Enstitüsü yetkililerine,

Tüm eğitimim boyunca hiçbir fedakrlıktan kaçınmayan, her an desteklerini yanımda hissettiğim kıymetlilerim anneme ve babama, Bana her konuda destek olan, başta hekimlik mesleğim ve siyaset olmak üzere her konuda hep yanımda olan, beni hep anlayış ve sabırla destekleyen, tüm zorluklarla mcadelemde g veren sevgili eşim Prof. Dr. Serap GÜNEŞ BİLGİLİ'ye, dünyaya geldikleri andan itibaren hayatın güzelliklerini tattıran bana Allah'ın birer ltfu olan aynı zamanda eğitimime başlatıcı kıvılcımımı yakan evlatlarım Yusuf Emre ve Elif Azra'ya

Sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet Ali BİLGİLİ

GİRİŞ

Günümüzde hangi seviyede olursa olsun kararların hızlı ve etkin bir şekilde alınması ve aynı hızda uygulamaya konulması hayati bir önem arz etmektedir. Ülkelerin; kültürel, tarihsel, jeopolitik konum, ekonomik ve siyasal gibi çok sayıda unsura bağlı olarak farklı hükümet sistemlerini benimsedikleri görülmektedir. Keza bu hükümet sistemleri ülkedeki yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkiler ile yürütmenin göreve geliş şeklini belirlemektedir. Kuvvetler ayrılığı ilkesine göre; parlamenter sistem, yarı başkanlık, başkanlık olarak adlandırılan bu sistemlerin ayırt edici özellikleri arasında; yürütmenin göreve geliş usulü, yetkileri ve yasama organı ile olan ilişkileri ilk sıralarda yer almaktadır. Yargı organı ise, kuvvetler ayrılığına göre her zaman farklı bir konumda bulunduğu için yasama yürütme ilişkilerine dâhil edilmemektedir.

Demokratik sistemlerde iki temel form bulunmaktadır. Birincisinde, yürütme organının varlığını devam ettirebilmesi yasamanın güvenine bağlıdır. İkincisinde ise, yürütme ya da onun başkanı yasamadan bağımsız olarak sabit bir süre için görev yapmaktadır. Parlamenter sistemde yasama organında çoğunluğun kararı ile hükümete, güvensizlik oyu ya da gensoru yoluyla son verilebilmektedir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda, ya meclisteki sayısal dağılıma göre; yeni bir hükümet kurulur ya da meclisteki dağılımı değiştirmek için tekrar seçim yapılır. Demokratik sistemlerin ikinci tipinde yürütme organını sonlandırmak için böyle mekanizmalar yoktur. Yürütmenin başı ister yasama organı tarafından isterse halk tarafından doğrudan seçilsin, sabit bir süre için göreve gelmekte ve yasama organının benimsemediği politikaları yürütse dahi varlığını sürdürmektedir. Bunların dışında hükümet sistemlerinin sınıflandırılmasında, başkanın doğrudan ya da bir seçiciler kurulu tarafından belirlenmesi, kabinenin yapısı, başkanın kabine içindeki konumu ve yasama faaliyetlerine katılamaması, yasama ve yürütmenin birbirinin varlığını sona erdirememeleri gibi çeşitli unsurlara da vurgu yapılmaktadır

Parlamenter sistemlerde demokratik meşruluk sahibi sadece parlamento ve onun güvenine dayalı otoritesinden türeyen hükümettir. Başbakanlar, seçmenler tarafından parti lideri kişilikleri ile daha çok başkanlara benzemelerine rağmen, onların güçleri nihayetinde seçmenlerin tercihlerinden türemektedir.

Günümüzde demokrasiyi ve onun referanslarını tanımlama tartışmaları hâlâ sürse de tartışılmayacak bir durum var ki o da; demokrasinin diğer tüm yönetim biçimleri içinde tek meşru seçenek haline gelmiş olmasıdır. Çok uzunca zamandan beri artık siyaset bilimciler ve anayasa hukukçuları hangi yönetim şeklinin değil hangi demokrasinin daha iyi işlediğini tartışmaktadırlar.

Demokrasilerin üzerinde uzlaşmış olan en belirgin özelliği, kuşkusuz yönetici elitlerin belirli aralıklarla yapılan seçimler neticesinde belirleniyor olmasıdır. Ancak günümüzde en anti-demokratik uygulamalara, en baskıcı, en otoriter yönetim anlayışlarına sahip diktatörler bile düzenli yaptıkları seçimleri meşruiyetlerine dayanak olarak gösterebilmektedirler.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi vizyonu ile meydana gelen dönüşüm, kamu yönetimindeki tüm kurumlarda yeni bir yapılanmaya gidilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu bağlamda sistemin kurumsallaşması yolunda en önemli önceliklerden biri Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi vizyonunun sistem içerisinde yukarıdan aşağıya tüm kurumlar tarafından aynı ciddiyetle benimsenmesi ve bu doğrultuda her kurumun kendi içinde zihniyet dönüşümüyle birlikte yapısal reformları gerçekleştirmesi olmalıdır.

Seçim sistemleri ve seçimlerde uygulanan yöntemler ülkedeki çoğunluk partilerinin ya da çoğunluğa yaslanan siyasal eğilimlere avantaj sağlayabilecekleri gibi azınlık görüşlerinin etkinliğini arttırarak çoğulcu bir siyasal ortamın oluşmasına imkân verebilirler. Bununla birlikte seçimlerde uygulanan yöntemler, ülkedeki farklı toplumsal kesimleri temsil eden siyasal hareketlerin uzlaşarak ittifak yapmalarına ve seçimlere birlikte girmelerine izin vermek suretiyle ülkenin siyasal iklimini ılımanlaştırabileceği gibi bu tür uzlaşmaların önünü kesmek suretiyle sert rüzgârların etkisi altındaki bir siyasal iklimin enstrümanı haline de gelebilirler.

Seçim sistemleri üzerindeki siyasal ve akademik tartışmalar genel olarak “temsilde adalet” veya “yönetimde istikrar” prensipleri etrafında yapılmakta olup bunlardan birinin ağırlıklı olarak tercih edilmesine bağlı olarak seçim sistemi kurgulanmaktadır. Partiler-arası yahut farklı siyasal eğilimler arası ittifaklar; seçimlere ortak aday listeleri ile girmek yahut anlaşılan partilerin oylarının birlikte sayılması biçimlerinde olabileceği gibi seçimlerden önce bir partinin başka bir partiyi

destekleme kararı alması biçiminde de gerçekleşebilir. Bu yöntemlerin her üçü de 2018 yılına kadar, Türkiye’de yürürlükte bulunan siyasi partiler ve seçim mevzuatının yasakladığı yöntemlerdi. 2018 yılında yapılan değişikliklere kadar, Türk mevzuatının kısıtları içerisinde (esasen “kanuna karşı hile” olarak) yapılabilmiş olan seçim ittifakları genellikle; seçimde işbirliği yapma kararı alan partilerden sadece birinin seçime girmesi ve diğerlerinin seçime katılmama kararı alıp parti yöneticilerinin kendi partilerindeki görevlerinden istifa ederek ittifak partisinin listesinden aday gösterilmesi biçiminde gerçekleşebilmiştir.

Çalışma hazırlanırken Keşifsel araştırma doğrultusunda her ne kadar Gerek Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi gerekse Yasal Seçim İttifakları ülkemizde yeni olsa da daha önce bu konularda yayınlanmış akademik yayınlar, akademik makaleler literatür taraması yapılarak incelenmiştir. Yine öncelikle Başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter sistemler üzerine yazılmış birçok kitap ve yayın temin edilmiş, günümüz iletişim araçları ve internetten de faydalanılarak daha çok bilgi temini sağlanmıştır. Elde edilen veriler çalışmadaki konu başlıklarına göre yararlanılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada veriler, çalışmanın konusuyla ilişkili olan eser, bilgi ve belgelere ulaşmak suretiyle toplanmıştır. Aynı konu üzerinde yazılmış birden fazla kaynağa ulaşılmış ve böylece geçerli ve güvenilir bilgilerin araştırmaya kaynaklık etmesi sağlanmıştır.

Bu çalışmada ana konu alt başlıklar halinde incelenmiş ve her alt başlığın araştırmasında birden fazla kaynağa ulaşılarak, ulaşılan bilgilerin mukayeseli incelemeleri yoluyla geçerli, güvenilir ve kullanışlı olmalarına dair değerlendirmelere gidilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ

1923'te Cumhuriyetin kurulması ile oluşturulan Cumhurbaşkanlığı makamının yürütme alanı içerisindeki konumunun, görev ve yetkilerinin belirlenmesinde meydana gelen krizler ve sistem içerisinde çift başlılığın neden olduğu tikanlıklar hükümet sistemi tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin geleneksel siyasi yapısı da dikkate alındığında meydana gelen bu tartışmalar dönemin Cumhurbaşkanları tarafından sistem değişikliğinin zaman zaman gündeme getirilmesine neden olsa da somut bir adım atılamamıştır. Bu bağlamda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, genel olarak Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)'nin ve sistem değişikliğine destek veren Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) lideri Devlet BAHÇELİ'nin özelde ise AK Parti lideri Recep Tayyip ERDOĞAN'ın hedeflediği Yeni Türkiye'nin en somut gelişmesi olmuştur.

1.1 Sisteminin Getirdiği Değişiklikler

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini formüle eden 18 maddeden oluşan Anayasa Değişiklik Kanunu, yasama ve yürütme organının seçilme usulü, görev ve yetkileri, yargıya ilişkin bazı değişiklikler, Cumhurbaşkanının yargılanma ve soruşturma yöntemleri ve devlet bütçesine ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Anayasa değişiklik kanunu her ne kadar 18 maddeden oluşsa da mevcut anayasanın 70'e yakın maddesinde değişiklik gerektirmektedir.

1.1.1 Yasama Alanına İlişkin Değişiklikler

Parlamente hükümet sisteminde meclisin sahip olduğu yasama faaliyetleri ile ilgili görevlerinin yanında güvenoyu vermek, hükümeti düşürmek ve hükümetin denetimini yapmak gibi yürütmeye ilişkin görev ve yetkilere sahip olması; yasama ve yürütme alanlarının iç içe geçmesine neden olmuştur. Yapılan değişiklik ile Meclisin yürütme organını denetleme araçları korunmakla beraber, hükümeti güvenoyu ve gensoru ile denetleme yetkileri kaldırılarak parlamentonun yürütme organının görevlerini paylaşması kaldırılmıştır. Meclisin var olma amacına uygun olarak sadece yasamaya ilişkin görev ve yetkilere sahip olması, sistem içerisinde düzenleme gerektiren önemli bir sorun alanını oluşturmuştur (Gül,2017:143). Bu sorun alanını çözümlenmeye yönelik olarak yapılan çalışmalar neticesinde yasama alanının

güçlendirilmesine ve yalnızca asli görevi olan yasa yapma fonksiyonunu yerine getirmesine ilişkin düzenlemelere anayasa değişiklik kanununda yer verilmiştir. Bu düzenlemelere göre öncelikli olarak kanun teklif etme ve kanunu kabul etme yetkisinin sadece yasamaya ait olduğu belirtilerek meclisin iradesi ön plana çıkartılmıştır. Mevcut düzende yasalar, hükümetten gelen tasarıların mecliste görüşülmesi neticesinde çıkarılmaktaydı. Yapılan değişiklik ile meclis, asli görevi olan yasa yapma faaliyetinin tek sorumlusu olarak tüm kanunları yapma konusunda tek yetkili olmuştur. Yürütmeyi temsilen; yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı ise sadece bütçeye ilişkin kanun teklifi verebilecektir. Bu değişiklik ile meclise bu zamana kadar hiç alışık olmadığı bir fonksiyon yüklenmiştir. Yasamanın asli fonksiyonu olan yasa yapma yetkisinin meclis tarafından benimsenmesi ve bu yeni uygulamaya alışılması ancak sistemin benimsenmesi ve bu konuda gösterilecek çabalar ile başarılı sonuçlar verebilecektir. Böylece kuvvetler ayrılığı ilkesinin tam anlamı ile hayat bulmasına olanak sağlanacaktır.

Yasama alanına ilişkin yapılan bir diğer önemli değişiklik, mevcut anayasanın 70. maddesinde 550 şeklinde belirtilen milletvekili sayısının 600'e çıkarılmasıdır (Md.70). Bu değişikliğe toplumun bir kesimi; artan nüfus oranına rağmen milletvekili sayısının aynı kalmasının temsilde orantısızlığa sebep olduğunu ve bu değişiklik ile bir taraftan seçmen başına düşen milletvekili sayısı artacağını diğer taraftan da küçük illerin daha fazla milletvekili tarafından temsil edilme imkânına sahip olabileceğini düşünmektedir. Toplumun diğer bir kesimi ise; milletin sırtına yük getirildiğini düşünerek eleştirmektedir.

Anayasa değişiklik kanunu ile yapılan bir diğer düzenleme ise anayasanın 76. maddesinde yer alan milletvekili seçilme şartlarına ilişkindir. Yapılan değişiklik ile seçme ve seçilme yaşı eşitlenerek on sekiz olarak düzenlenmiştir. Esen'e (2016: 46) göre; Almanya, Danimarka, Hollanda, Norveç gibi birçok Avrupa ülkesinde ve Avustralya'da milletvekili seçilme yaşı on sekiz olduğundan yapılan değişiklik demokratik ülke örnekleri ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu değişiklik Avrupa'nın en genç nüfusuna sahip olan Türkiye'nin bu dinamizmini siyasette kullanması açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Nitekim bir taraftan genç yeteneklerin ufkundan faydalanırken diğer taraftan da onların tecrübe kazanmasına imkân sağlamak siyasete farklı bir bakış açısı getirebilecektir. Karşıt görüşler ise, bir

tarafından askerlik yaşının 20 olmasına rağmen seçilme yaşının 18 olarak düzenlenmesini eleştirirken diğer taraftan da 18 yaşındaki bir gencin olgun olmadığına ve eğitimini tamamlamadığına yoğunlaşmaktadır (Miş, 2017a)

Anayasa değişikliği kanunu ile düzenlenen önemli bir diğer konu ise seçim zamanına ilişkindir. Yapılan değişiklikte Milletvekili genel seçimleri ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin beş yılda bir aynı günde yapılması şeklinde düzenlenmiştir (Md. 4). Her iki seçimin aynı dönemde yapılması; sık aralıklarla seçim dönemine girilmesinin getireceği dezavantajları ortadan kaldırma açısından etkili olacağı gibi yasama ve yürütme arasında oluşabilecek çatışmaların önüne geçerek istikrara katkı sağlayabilecektir.

Anayasa Değişiklik Kanununda yapılan bir diğer düzenleme ile meclise, üye tam sayısının beşte üç çoğunluğunun isteğiyle seçimleri yenileme yetkisi verilmiştir (Md.11). Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile aynı zamanda meclis seçimleri de yenileneceğinden karşılıklı fren-denge mekanizması işletilebilecektir. Bu değişiklik, meclisin ve/veya Cumhurbaşkanının keyfi uygulamalarını önleyebileceğinden kriz ortamından uzak, uyumlu ve istikrarlı bir şekilde çalışmaya katkı sağlayabilecektir (Yıldırım, 2017: 174). Böylece meclis ya da Cumhurbaşkanı, halkın çıkarlarının gözetilmediği ya da yanlış uygulamalar yapıldığını düşündüklerinde sisteme müdahale edebileceklerdir.

Anayasa Değişikliği Kanunu, bir takım mekanizmalar ile meclise yürütme organını denetleyebilme yetkisi de vermektedir. Meclis; meclis araştırması, genel görüşme, meclis soruşturması ve yazılı soru yolları ile bilgi edinme ve denetleme yetkilerini kullanabilmektedir (Md. 98). Böylece meclisin yürütme organını denetleme araçları korunmakla beraber, hükümeti güvenoyu ve gensoru ile denetleme yetkileri kaldırılmıştır. Nitekim güvenoyu alarak göreve gelecek bir hükümetin bulunmaması yapılan değişikliğin zaruri olduğunu açıkça göstermektedir.

Bu bağlamda meclis, bilgi edinmek istediği herhangi bir konu ile ilgili meclis araştırması yapabilir. Genel görüşme kanalı ile toplumu ilgilendiren bir konuyu görüşmek için meclise taşıyabilir. Meclisin gerek gördüğü takdirde Cumhurbaşkanına, yardımcılara ve bakanlara yazılı soru sorabilmesi için on beş günlük cevaplama süresi getirilmiştir (Karatepe, Alkan vd, 2017: 227).

Anayasa değişiklik kanunu ile mevcut anayasanın 87. maddesinde meclisin görev ve yetkilerinde bir takım düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeler; kanun koymak, kaldırmak veya değiştirmek; bütçe ve kesin hesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek, para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak; TBMM üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilânına karar vermek ve anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir (Md. 87).

Anayasa değişikliği ile meclis üyesi olan bir kişinin aynı zamanda yürütmeye ilişkin görev almasının da önü kapatılmıştır. Diğer bir ifade ile meclis üyeleri, Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan olarak atandıkları takdirde üyelikleri sona ermektedir (Md.106). Böylelikle kuvvetler ayrılığı ilkesi tam olarak gerçekleştirilerek tüm organların kendi görev alanı içerisinde faaliyet göstermesi sağlanabilecektir.

Bu bağlamda anayasa değişiklik kanununda yasama alanına ilişkin yapılan değişikliklerin, kuvvetler ayrılığının etkin bir şekilde tesis edilmesi sureti ile yasamanın uzmanlaştırılması ve daha da güçlendirilerek aktif hale getirilmesini amaçladığı söylenebilir.

1.1.2 Yürütme Alanına İlişkin Değişiklikler

Türkiye’de Parlamenter sistem geleneğinden gelen hükümet sistemi modeli, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ile birlikte özelliklerini büyük ölçüde yitirmiştir. Bir taraftan halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı diğer taraftan yine halk tarafından seçilen başbakanın aynı hükümet sistemi içerisinde varlık göstermesi çift başlılık sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda meşruiyetinin kaynağını halktan alan iki önemli aktör arasında çatışmanın ortaya çıkma ihmali, devletin zirvesinde bu belirsizliğe çözüm bulma arayışına itmiştir. Bu arayış sonucu ortaya çıkarılan anayasa değişiklik kanunu ile yürütme alanında yapılan değişiklikler önemli ölçüde çift başlılık sorununun ortadan kaldırılması sureti ile istikrarın sağlanmasını ve yürütmenin kendi alanı içerisinde güçlendirilmesini amaçlanmaktadır. Bu çerçevede yapılan değişiklik ile yürütme alanındaki çift başlılık ortadan kaldırılarak;

Cumhurbaşkanı yürütmenin tek unsuru olarak formüle edilmiştir (Sobacı, Miş ve Köseoğlu, 2018: 1).

Anayasa Değişiklik Kanunu ile yeniden formüle edilen yürütme alanı, seçim süreci, görev, yetki ve sorumluluğuna ilişkin yapılan düzenlemeler ile önceki sistemden oldukça farklılaşmaktadır.

1.1.2.1 Cumhurbaşkanının Seçilmesi

Anayasa Değişiklik Kanunu ile değişiklik yapılan önemli hususların başında Cumhurbaşkanının seçim usulü gelmektedir. Anayasanın 101. maddesinde Cumhurbaşkanının seçim şekli şu şekilde belirtilmiştir: “Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından doğrudan halk tarafından seçilir” (Md. 101). Yapılan düzenleme ile daha önce 7 yıl olan Cumhurbaşkanının görev süresi meclis süresi ile eşitlenerek 5 yıl olarak belirlenmiştir. Beş yılda bir yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerine bir kişinin yine daha önce mümkün olmayan üst üste iki defa seçilmesi yapılan değişiklikle mümkün olabilecektir. Cumhurbaşkanı seçilen milletvekilinin meclis üyeliği de sona erecektir.

Anayasa değişiklik kanununda seçimlerde Cumhurbaşkanı adayı olarak gösterilme şartları mevcut anayasanın 101. maddesinde yapılan değişiklik ile “Cumhurbaşkanlığına, siyasi parti grupları en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ile en az yüz bin seçmen aday gösterebilir” şeklinde yeniden düzenlenmiştir (Md. 101). Bu değişiklik ile seçmene Cumhurbaşkanı adayını kendi belirleme imkânı sunarak, seçimlere en başından aktif katılım sağlanmaktadır. Böylece seçmenin tercih şansı artırılarak demokrasinin daha da güçleneceği düşünülmektedir.

Anayasa Değişiklik Kanunu’na göre Cumhurbaşkanı, beş yılda bir yapılacak olan seçimlerde geçerli oyların salt çoğunluğunu alması ile belirlenmektedir. İlk turda bu çoğunluğun sağlanmadığı durumlarda bu oylamayı izleyen ikinci Pazar günü ikinci oylama yapılacaktır. Bu oylamaya ilk turda en çok oy alan iki aday katılacak ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilecektir. İkinci oylamaya katılmaya hak kazanan ancak herhangi bir sebepten dolayı seçime katılmayan adayın yerine birinci oylamadaki sıraya göre başka bir aday katılacaktır.

İkinci turda sadece tek bir adayın seçime katılması durumunda ise oylama referandum şeklinde yapılacaktır. Tek başına seçime katılan aday oyların salt çoğunluğunu alamadığı takdirde seçimlerin yenilenmesine karar verecektir (Md.101).

Anayasanın 106. maddesinde yapılan değişiklik ile Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir şekilde boşalması durumunda, kırk beş gün içinde Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılması gerektiği düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı yardımcısının yeni Cumhurbaşkanı seçilene kadar vekâlet edeceği belirtilmiştir (Md.106).

Anayasa Değişiklik Kanunu ile düzenlenen bir diğer konu ise Cumhurbaşkanının partili kimliği ile ilgilidir. Cumhurbaşkanının seçildiği zaman varsa partisi ile ilişkisinin kesileceğine ilişkin düzenleme ilk olarak 1961 anayasasında yer almıştır. 1982 anayasasında da bu durum korunmuştur. Bu bağlamda 1961 anayasasına kadar Cumhurbaşkanının aynı zamanda parti üyeliğinin devam ettiğine ilişkin örnekler görülmüştür. Aynı zamanda Türkiye'nin siyasi tecrübeleri, göreve gelen Cumhurbaşkanlarının partilerinden istifa etmelerine rağmen örtülü olarak partiye olan bağlılıklarını devam ettirdiklerini göstermektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini getiren anayasa değişikliği ile beraber ise Cumhurbaşkanının varsa parti üyeliğinin devam etmesinin önü yeniden açılmıştır. Öncelikle siyaset kurumunun istikrarı açısından önemli olan bu yenilik ile birlikte yönetimde çift başlılığın önüne geçilebileceği düşünülmüştür. Nitekim Cumhurbaşkanının kendi partisinin genel başkanı olmadığı durumda parti disiplininin sağlanması ve partinin başarılı bir şekilde yönetilmesi açısından sorunlar çıkabilecektir. Cumhurbaşkanının çıkarılmasını uygun gördüğü ve ihtiyaç olarak görülen yasalar, partisinden destek alan güçlü parti başkanı tarafından engellenebilecektir. Bu durumlar, daha zayıf Cumhurbaşkanının etki altına alınabilmesini mümkün kılmaktadır. Bu sebeple hem siyasi partilerin istikrarı hem de ülkenin sorunsuz bir şekilde yönetilebilmesi için bu ilişkinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. İkinci olarak ise Cumhurbaşkanının halk tarafından doğrudan seçildiği sistemlerde, Cumhurbaşkanının vatandaşın istek ve beklentilerine karşı duyarlı olması, politika üretmesi ve seçim kampanyası yapabilmesi ancak partilerinden aldığı destek ile mümkün olabilmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında ise Yıldırım'a (2017: 169) göre Cumhurbaşkanı adayının seçildiği takdirde partisinin

siyasi görüşünden felsefesinden ve her şeyden önce kurduğu gönül bağından vazgeçmesi ya da saklaması seçmeni aldatmaya çalışmak dışında bir anlam ifade etmemektedir. Bu bağlamda Türkiye’de her ne kadar anayasalarda Cumhurbaşkanının tarafsız olması gerektiği belirtilmiş olsa da pratikte bunu uygulayan Cumhurbaşkanı örneğini görmek oldukça zor olmuştur.

1.1.2.2 Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri

Anayasa Değişiklik Kanunu ile yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanının temel fonksiyonları anayasanın 104. maddesinde yapılan değişiklik ile şu şekilde düzenlenmiştir: “Cumhurbaşkanı devletin başıdır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir. Cumhurbaşkanı, devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; anayasanın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder” (Md. 104). Bu madde ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile formüle edilen yürütme alanının sınırları açıkça belirlenmiştir.

Anayasa Değişikliği Kanunu, Cumhurbaşkanının 1982 anayasasında yer alan görev ve yetkilerini korumakla beraber yeni bir takım yetkiler de vermektedir. Bu yetkilerin başında Cumhurbaşkanına; Cumhurbaşkanı Yardımcılarını, Bakanları ve üst kademe kamu yöneticilerini atama ve görevlerine son verme yetkisi gelmektedir (Md.104). Anayasanın 106. maddesinde yapılan değişiklik ile Cumhurbaşkanının, seçildikten sonra bir veya daha fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı atayabileceği düzenlenmiştir.

Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanına tanınan bir diğer önemli yetki 8. maddede düzenlenen kararname çıkarma yetkisidir. Cumhurbaşkanı, anayasada belirtilen temel haklar, kişi hakları ve ödevleri, siyasi haklar ve ödevler dışında kalan konularda kararname çıkarabilecektir. TBMM’nin aynı konuda kanun çıkarması durumunda ise, Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümsüz hale geleceği belirtilmiştir (Md.104). Anayasanın 106. maddesinde “Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri, teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulması Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir” şeklinde yapılan değişiklik ile bu konudaki tek yetkilinin Cumhurbaşkanı olduğu belirtilmiştir (Md.106). Bu bağlamda Anayasa Değişiklik Kanununda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile altı

alanın düzenlenebileceği yer almıştır. Bunlar; Cumhurbaşkanı yardımcıları, bakanlar ve üst kademe kamu yöneticilerini atama ve görevden alma işlemleri, bakanlık teşkilatını kurma ve mevcut bakanlıkların teşkilat yapısında değişiklik yapma, Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Sekreterliği teşkilat yapısı ve görevlerini belirleme, kamu tüzel kişiliğini kurma, Genel Kurmay Başkanını atama ve Devlet Denetleme Kurulu ile ilgili konulardır. Yıldırım'a (2017:172) göre Cumhurbaşkanının kararname çıkarma yetkisi yasa yapma hakkının yasamada olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Çıkarılan kararname, kanunlara aykırı olduğunda geçersiz sayılabilecektir. Meclis gerekli gördüğü takdirde Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenen konularda kanun çıkararak kararnameyi hükümsüzleştirebilecektir. Cumhurbaşkanına kararname çıkarma yetkisinin verilmesinin en temel amacı; halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanının halka olan sorumluluğunu yerine getirebilmek için; personelini belirlemek ve teşkilat yapısını oluşturmak suretiyle kurumsal revizyonunu gerçekleştirebilmesine olanak vermektir. Bu bağlamda kararname çıkarma yetkisi, Cumhurbaşkanına sahip olduğu vizyonu gerçekleştirebilme zemini sağlayan önemli bir alan olduğu söylenebilir (Alkan, 2018: 45).

Cumhurbaşkanına verilen kararname çıkarma yetkisine olumsuz bakanların görüşleri ise yetkinin sınırlarının belirlenmediğine yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda Köker (2017) Cumhurbaşkanına verilen bu yetkinin anayasada belirtilen sınırlamaların yeterli olmadığını ve Cumhurbaşkanına yasama ile ilgili bir yetkinin verildiğini ifade ederek eleştiri getirmektedir.

Erdoğan (2017), verilen yetkinin sınırlarında açık bir hüküm bulunmadığını ve bazı alanların tamamen kararname ile düzenlenmesinin alışkanlık haline getirilebileceğini ve bu durumun kaygı verici olduğunu ifade etmiştir.

Anayasanın 119. maddesinde yapılan değişiklik ile anayasada belirtilen hallerin gerçekleşmesi durumunda (savaş, seferberlik, doğal afet, ağır ekonomik bunalım vs.) Cumhurbaşkanına 6 ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan etme yetkisi verilmiştir. Sıkıyönetim uygulaması ise tamamen kaldırılmıştır (Md.119).

Anayasa Değişiklik Kanununun 15. maddesinde Cumhurbaşkanına bütçe kanunu teklifi hazırlama yetkisi verilmiştir. Bütçe kanununun süresinde yürürlüğe konulamaması halinde, geçici bütçe kanunu çıkarılacağı düzenlenmiştir. Geçici bütçe

kanununun da çıkarılmaması durumunda ise yeni bütçe kanunu kabul edilinceye kadar bir önceki yılın bütçesi yeniden değerlendirilme oranına göre arttırılarak uygulanacağı düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler ile bütçenin anlamı değişmiştir. Parlamenter sistemde bütçe, devlet gelirlerinin kamu kurumları arasında dağılımını göstermektedir. Anayasa değişikliği ile bütçe, denetim aracına dönüşmüştür. Cumhurbaşkanı, vizyonunu gerçekleştirmek üzere ortaya koyduğu politikaların mali alt yapısını bütçe üzerinden meclise gönderecektir. Yasamanın, Cumhurbaşkanının gönderdiği bütçeyi kabul etmesi, aynı zamanda Cumhurbaşkanının politikalarının onaylandığı anlamına gelecektir. Böylece bütçe, Cumhurbaşkanının halka olan sorumluluğunu yerine getirebilmesi açısından denetim mekanizmasına dönüşmüştür (Alkan, 2017; Alkan, 2018: 106).

Anayasa değişikliğinde ilk kez yer verilen bir diğer düzenleme ise Cumhurbaşkanına, ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında meclise mesaj verme yetkisinin verilmesidir. Devlet başkanları, mesaj yolu ile yapılan politikalar üzerinde görüş bildirme imkânına sahip olurken; yapılması istenen düzenlemeler üzerinde çalışılmasını önerebilecektir. Mesaj hakkının hukuken bir bağlayıcılığı olmasa da Cumhurbaşkanına düşüncelerini açıklama imkânı vermektedir (Uslu, 2017). Mesaj yolu ile Cumhurbaşkanı ve Meclis ortak çalışma ortamı yakalayabilecek ve bazı konularda uzlaşmanın sağlanması yolu ile daha hızlı politikalar üretilebilecektir.

Cumhurbaşkanı, kanunların uygulanmasını sağlamak üzere ve kanunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarmak, Cumhurbaşkanına onaylanmak üzere önüne gelen kanunları, bir daha görüşmek üzere TBMM'ye geri göndermek, Milletlerarası anlaşmaları onaylamak ve yayımlamak, Milli Güvenlik Politikalarını belirlemek ve gerekli tedbirleri almak ve Anayasa değişikliğine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunmaktır.

1.1.2.3 Cumhurbaşkanının Sorumluluğu

Anayasa değişiklik kanununda yer alan bir diğer konu ise Cumhurbaşkanının sorumluluğuna ilişkindir. Mevcut anayasanın 105. maddesinde yapılan değişiklik ile Cumhurbaşkanının cezai sorumsuzluğu kaldırılmıştır. Daha önce ayrıntılı bir şekilde ele alındığı gibi 1982 anayasasında Cumhurbaşkanı, görev ve yetki açısından çok güçlü olmasına rağmen vatana ihanet durumu dışında bir sorumluluğu

bulunmamaktaydı. Yeni sistemde bu durum değişerek Cumhurbaşkanının görev ve yetki kapsamına giren ya da girmeyen tüm eylemlerinden dolayı sorumlu tutulacağı belirtilmiştir.

Yine aynı maddede yapılan değişiklikle; Cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılmasının istenebileceği belirtilmiştir. Meclis, en geç bir ay içinde bu önergeyi görüşerek üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilecektir. Aynı zamanda anayasa değişikliğinde meclis tarafından suçlu olduğuna karar verilen Cumhurbaşkanının Yüce Divanda yargılanabileceği yer almaktadır. Yüce Divanda görevini sürdürmeye engel olan bir suçtan yargılanan Cumhurbaşkanının görev süresi sona erdirilebilecektir. Böylece bu değişiklik ile 1982 anayasasında güçlü yetkilerle donatılan Cumhurbaşkanının aynı zamanda sorumsuz olması durumu kaldırılarak Cumhurbaşkanı siyasi olarak halka, hukuki olarak da meclise karşı sorumlu hale getirilmiştir (Miş ve Duran, 2017: 45).

1.1.3 Yargı Alanına İlişkin Değişiklikler

Anayasa değişiklik kanununda yargı alanına ilişkin getirilen en önemli değişiklik askeri mahkemelerin kaldırılmasıdır. Anayasanın 142. maddesine yapılan ekleme ile disiplin mahkemeleri dışında askeri mahkemelerin kurulamayacağı belirtilmiştir. Ancak, savaş halinde asker kişilerin görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevli askeri mahkemeler kurulabilecektir. Askeri yargının düzenlendiği 145. madde ile Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemelerini düzenleyen 156. ve 157. maddeler anayasa metninden çıkartılmıştır. Bu değişiklik ile asker ya da sivil ayrımı yapılmaksızın toplumun tüm kesimlerinin aynı yargı sürecine tabi olması ile yargı birliğinin gerçekleştirilmesi planlanmıştır (Alkan, 2018: 92).

Anayasanın 9. maddesinde yapılan değişiklik ile “yargının bağımsızlığı” ilkesine “tarafsızlık” ilkesi de eklenmiştir. Yargı organının doğası gereği bağımsız olması gerekmektedir. Yargının bağımsız olması aynı zamanda tarafsız olmasını da gerektirmekte ve bu ilkeyi içerisinde barındırmaktadır Ancak Türkiye'nin siyasi geçmişinde yargıya yapılan müdahalelerin olması tarafsızlık ilkesinin açık bir şekilde anayasada yer almasını gerektirmiştir (Coşkun, 2017: 7). Bu sebeple tarafsızlık

ilkesinin anayasaya eklenmesi yargıya olan güvenin yeniden sağlanmasına imkân verecek önemli bir düzenleme olduğu söylenebilir.

Anayasa Değişikliği Kanunu, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) ve Anayasa Mahkemesinin yapısına ilişkin de önemli değişiklikler içermektedir.

Anayasanın 159. maddesinde yapılan düzenleme ile Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun ismi Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK) şeklinde değiştirilmiştir. Hâkimlerin atama tayin ve diğer tüm işlemleri ise Hâkimler ve Savcılar Kurulu tarafından yapılacağı belirtilmiştir. Hâkimler ve Savcılar Kurulunun yirmi iki olan üye sayısı on üçe indirilerek yedek üyelik de tamamen kaldırılmıştır. On üç üyenin dördü Cumhurbaşkanı tarafından, yedi üyesi ise ilk kez TBMM tarafından atanacak ve kurula Adalet Bakanı başkanlık edecektir. Adalet Bakanı Yardımcısı da (iptal edilen Müsteşarlık yerine) HSK'nın üyesi olmaya devam edecektir (Md.159). Yapılan değişiklik ile hem yasamanın hem de yürütmenin ağırlığının olduğu HSK yapısının, daha demokratik bir oluşumu temsil ettiği söylenebilir.

Anayasa değişiklik kanunu ile anayasanın 150. maddesinde değişikliğe gidilerek, Kanun Hükmünde Kararnameler kaldırılmış ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Anayasa Mahkemesinin anayasaya uygunluk denetimi yapabileceği normlar arasına eklenmiştir (Md. 150).

Yargı alanında yapılan bir başka değişiklik yargı denetimi ile ilgilidir. Değişikliğe göre, 1982 anayasasında yer alan “Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askeri Şuranın kararları yargı denetimi dışındadır. Ancak, Yüksek Askeri Şuranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararlarına karşı yargı yolu açıktır” maddesi kaldırılmıştır (Md.125).

Anayasa değişiklik kanunu ile sıkıyönetim uygulamasına yer verilen anayasanın 122. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. Askeri mahkemelere sıkıyönetim dönemlerinde verilen geniş yetkilerin demokratik yargı alanı açısından olumsuz sonuçlar doğurması bu değişikliğin isabetli olduğunu göstermektedir (Alkan, 2018: 31).

Anayasa değişiklik kanunu ile yargı denetimine giren idari alanlar genişletilmiştir. Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemlerde yargı denetimine tabi olmaması uygulamasına son verilmiştir. Yalnızca Yüksek Askeri Şura'nın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma kararları ve HSK'nın meslekten çıkarma cezaları idari yargı denetimine girmeyen alanlar olarak belirlenmiştir (Alkan, 2018: 101).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini getiren anayasa değişikliğinin yasama, yürütme ve yargı alanında getirdiği düzenlemelere yer verdikten sonra sisteme yöneltilen olumlu ve olumsuz desteklere gerekçeler ile birlikte yer verilecek böylece sistem analizi yaklaşımında sistemin sürekliliğinin sağlanması için gerekli olan desteklerin önemi bir kez daha vurgulanacaktır.

1.2 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yöneltilen Destekler

Siyasal sistem yaklaşımının temel varsayımlarından biri, sistemin varlığını sürdürebilmesi için siyasal sistemde etkin konumda olanların desteğini koruması gerekliliğidir. Destekler aynı zamanda siyasal sisteme ve otoriteler tarafından üretilen çıktılara yönelik değerlendirmeleri ifade etmektedir. Bu değerlendirmelerin zeminini toplumun siyasal sosyalleşme düzeyi ve sistem içerisindeki otoritelere karşı beslenen duyguların yönü oluşturmaktadır. Destek konusunda önemli olan nokta, desteğin niceliği değil niteliğidir. Sistem açısından toplumda güçlü etkisi olan grupların destekleri, herhangi bir etkisi olmayan gruplara kıyasla büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple yeni sistemin uygulanması sürecinde önemli etkiye sahip olan grupların olumlu desteğinin alınmasının sistemin başarılı olması ve süreklilik kazanması açısından rolü daha büyüktür (Ünsal, 1980:157-159).

Türkiye'de hükümet sistemine ilişkin 1970'lerden itibaren süre gelen tartışmalara, AK Parti ve MHP'nin öncülüğünde hazırlanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini öngören anayasa değişikliği ile karşılık verilmiştir. Sisteme çıktı olarak sunulan bu değişikliğe yöneltilen destekler Ünsal (1969: 158) tarafından özgül (olumlu-olumsuz) ve yaygın (olumlu-olumsuz) destek olmak üzere iki şekilde kategorileştirilmiştir.

Olumlu özgül ve yaygın destekler, genel itibari ile yönetim sisteminde belirsizliğin kalkacağı, kalıcı siyasi istikrarın gerçekleşeceği, demokrasinin daha da

güçleneceği, ekonomide istikrarın sağlanacağı kararların daha hızlı alınacağı, yasamanın daha da işlevselleşeceği ve Türkiye'nin daha da güçleneceği gibi gerekçeler ile sisteme yöneltilmektedir. Olumsuz özgün ve yaygın destekler ise, genel itibari ile yeni sistemin iktidarın kişiselleşmesine ve tek adam yönetimine neden olacağı, diktatörlük ve otoriter bir yönetim anlayışı getireceği, kuvvetler ayrılığının zedeleneceği, çatışma, kutuplaşma ve terör için uygun zemin oluşturacağı ve meclisin işlevsizleşeceği gibi gerekçeler ile sisteme yöneltilmektedir. Bu desteklerin yoğunluğu ve hangi gruplar tarafından yönlendirildiği; sistemin toplumda benimsenmesi veya benimsenmemesini kolaylaştırıcı etkiye sahip olabilmektedir.

1.2.1 Özgül Destekler

Özgül destek, istemde bulunanların istemlerinin sistem tarafından karşılanması sonucu sağladıkları tatmin nedeni ile sisteme yönelttikleri destek olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda istemde bulunanlar, üretilen çıktılarını kendi istemlerine uygun olduğunu düşündüklerinde desteklerini artırma eğiliminde olmaktadır (Easton, 1965a). Özgül desteğin özünde; çıkarların tatmin edilmesi ya da edilememesi yatmaktadır.

1.2.1.1 Olumlu Özgül Destekler

Halk oylaması ile kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin süreklilik arz eden bir desteğe sahip olması, Cumhurbaşkanlığı makamına ilişkin değişikliklerin sistemin tamamında benimsenmesine ve sağlam bir zemine oturtulmasına imkân verebilecektir. Böylece sisteme yöneltilen olumlu destekler sistemin uygulanma sürecinin de başarılı bir şekilde yönetilmesinde etkili olacaktır. Sisteme yönelik olumlu özgül destekler, çıkarların tatmin edilmesi ile ilintili olduğundan, genel olarak destekler işçi ve memur sendikalarından, çalışan kesimin örgütlerinden, çeşitli sosyal sınıflardan, (Dinçkol, 2004: 86) derneklerden ve gruplardan gelmektedir. Bu kapsamda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine yönelik olumlu özgül destekler, İstanbul Ticaret Odası (İTO), HAK-İŞ, Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), Tüm Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜMSİAD), MEMUR-SEN gibi sivil toplum kuruluşları tarafından yönlendirilmiştir.

Bu çerçevede bakıldığında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine yönelik olumlu özgül desteklerini belirten görüşlerin temel çıkış noktalarından biri istikrarın

sağlanacağı inancıdır. Türkiye'nin siyasi geçmişine bakıldığında Parlamenter hükümet sisteminin uygulandığı dönemler açıkça göstermektedir ki; güçlü bir liderin başında olduğu tek parti iktidarı dönemlerinde ancak istikrar sağlanabilmiştir. 1950'den sonra MENDERES dönemi, 1982'den sonra ÖZAL dönemi ve 2002'den sonra ERDOĞAN dönemi bu durumu açıkça izah etmektedir. Her seçim sürecinin koalisyon ya da azınlık hükümetlerinin kurulması ihtimalini içinde barındırmasının istikrarsızlığı da beraberinde getireceği korkusu her daim var olmuştur. Bu anlamda geçmiş tecrübelerden ders alarak ve ülkenin geleceği adına iyi niyetli bir bakış açısı ile meselelere yaklaşarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine ilişkin önyargılar ortadan kaldırılabılır (Gül, 2017: 143).

Bu bağlamda İTO yeni sistemin iş dünyasına yansımalarına ilişkin bir bildiri yayımlayarak istikrar getireceği gerekçesi ile sisteme olumlu desteklerini ifade etmiştir. Bildiride: “Ekonomi için, milli seferberlik için, ülkemizin refahı, insanlarımızın mutluluğu için 'evet' diyoruz. Yeni bir anayasa istiyoruz, Cumhurbaşkanlığı sistemine 'evet' diyoruz” çağrısı yapılmıştır. Dönemin İTO başkanı İbrahim Çağlar, “Ülkenin aydınlık yarınları, refahı, güçlü geleceği için sisteme destek veriyoruz. Türkiye prangalardan kurtulacak. Türkiye'nin istikrarı için yeni sistemi destekliyoruz” ifadeleri ile yeni sisteme desteğini belirtmiştir. İTO'nun yaptığı çağrıda yeni sistemin en önemli getirisinin sistemde istikrar sağlayacağı beklentisi olduğu anlaşılmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile bir taraftan seçimden sonra hükümet kurulamama gibi bir ihtimalin olmaması sisteme istikrar kazandırırken diğer taraftan da krizden beslenen vesayet odaklarına da fırsat verilmeyeceği vurgulanmıştır. Seçimden sonra tek parti iktidarının beş yıl boyunca kesintisiz bir şekilde görevini yürütmesinin istikrar getirebileceği düşünülmüştür.

HAK-İŞ Sendikası Genel Başkanı Mahmut Arslan, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine verdiği desteği: “28 Şubatlar, 15 Temmuzlar yaşamamak için, hesap verebilen bir Cumhurbaşkanlığı için, siyasi istikrar için referandumda ‘evet’ diyeceğiz” sözleri ile ifade etmiştir. HAK-İŞ sendikası, siyasi istikrarsızlığın getirdiği ekonomik krizlerden yolsuzluklardan ve vesayet yönetiminden kurtulmak için yeni anayasa değişikliği çalışmalarını her zaman desteklediklerini belirtmişlerdir (HAK-İŞ, 2017). Bu kapsamda HAK-İŞ de mevcut sistemin krizler ürettiğini ve siyasi istikrarın sağlanması için sistem değişikliğinin gerekli olduğunu vurgulamıştır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ülke içerisinde sağlanan siyasi istikrar domino etkisi yaratarak sosyo-ekonomik istikrarı da etkileyecektir. Buna verilebilecek geçmişte yaşanmış en talihsiz örnek 2001’de Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in, Başbakan Bülent Ecevit’e anayasa kitapçığını fırlatması gösterilebilir. İki lider arasında meydana gelen siyasi krizin faturası ülkeye pahalıya mal olmuştur (Hürriyet Gazetesi, 20 Şubat 2001). Piyasaları altüst eden kriz, birkaç saat içerisinde Merkez Bankası’ndan neredeyse 5 milyar dolar çekilmesine, borsanın çökmesine ve faizlerin fırlamasına neden olmuştur. Yaşanan bu siyasi kriz Türkiye’de en ağır ekonomik krizlerden birini başlatmıştır. Bu bağlamda ülke içerisinde sağlanan istikrarın ekonomik olarak Türkiye’nin daha güçlü hale gelmesindeki etkisi büyüktür. Siyasi ve ekonomik güç ise dış politikada da Türkiye’nin elini daha da güçlendirebilecektir.

Bu bağlamda Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) Başkanı Mehmet BÜYÜKEKŞİ anayasa değişikliği ile belirsizliğin biteceğini ve geleceğe güvenle bakılacağını savunmuştur. TİM Başkanı, “1990-2002 arasında koalisyon hükümetleri yönetiminde yüzde 3,6 büyürken, 2005-2015 yılları arasında, 2009 krizine rağmen ortalama yüzde 5,6 büyüdük. Getirilen değişiklik ülkemize istikrar katacak, geleceğe güvenle bakılmasını sağlayacak. Değişikliğin getireceği fırsatlar yurtdışında da anlatılmalı. Bu ülkemize fırsatlar sunacaktır. Bürokratik şikâyetler son bulacak” şeklinde yaptığı açıklama ile verdikleri desteklerinin gerekçelerini ifade etmiştir (Sabah Gazetesi, 1 Mart 2017).

Tüm Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜMSİAD) Başkanı Yaşar Doğan, anayasa değişikliği ile ilgili yaptığı açıklamada verdiği desteği ve gerekçelerini ifade etmiştir: “Yeni sistem ülkeyi geliştirecek, büyümeyi hızlandıracak. Hantal devlet yapısı sona erecek. Türkiye yeni anayasa ve yönetim sistemiyle büyümeyi artıracak. Ekonomik istikrar büyük yatırımların devamı ve Türkiye üzerinde oynanan oyunların bozulması için 'evet' diyoruz”. Bu bağlamda TÜMSİAD da Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi vizyonunun getireceği istikrarın Türkiye’nin daha da gelişmesine imkân sağlayacağı hususunda hemfikir olmuştur.

Memur-Sen Genel Başkanı Ali Yalçın, anayasa değişikliğine ilişkin yaptığı açıklamada desteklerini “Memur-Sen olarak 2010 referandumuna da destek vermiş

ve Türkiye'nin sistem tıkanıklarından kurtulması noktasında olağanüstü bir gayret göstermiştik. Anayasa Değişikliği Paketi için yapılacak olan referandumun istikrar anlamında önemli olduğunu düşünüyor ve Memur-Sen olarak bu değişimin yanında olduğumuzu belirtmek istiyorum” ifadeleri ile belirtmiştir (Milliyet Gazetesi, 26 Ocak 2017).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine yöneltilen olumlu özgül destek örneklerinden anlaşıldığı gibi desteklerin en temel gerekçesi siyasi istikrarın ekonomik istikrarı da beraberinde getireceği düşüncesidir. Özgül destekleri yönelten kitlenin toplumda sahip olduğu etkinlik, sistemin uygulanması sürecinde oldukça önemli olmaktadır. Aksi durumda yani kitlenin kalabalık ancak toplumda herhangi bir etkinliğe sahip olmadığı durumda yöneltilen desteğin çok bir etkisi söz konusu olmayacaktır.

Anayasa Değişiklik Kanunu'na sayılan gerekçeler ve dayanaklar ile destek yöneltilmiş olsa da kanun bazı eleştirileri ve önyargıları da beraberinde getirmiştir. Bu eleştirilerin değerlendirilmesi, önyargıların aşılması ve sistem uygulanmaya geçtikten sonra eksik yönlerinin revize edilmesi sisteme yöneltilen olumlu desteklerin asgari bir düzeyin altına düşmemesi açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın birçok yerinde bahsedildiği gibi hükümet sistemleri belli asli özellikleri dışında ülkelerin sahip olduğu iç dinamiklerine göre şekillenebilmekte ve düzenlenmektedir. Amerika'da uygulanan Başkanlık sistemine ilişkin bazı özellikleri taşıması tam anlamı ile Amerikan modeli bir sistemin tasarlandığı anlamına gelmemektedir. Nitekim Başkanlık sistemi sadece Amerika'da değil Brezilya, Arjantin, Tanzania, Kenya, Güney Kore gibi 50'ye yakın ülkede uygulanmakta ve tek tip Başkanlık sisteminden bahsedilememektedir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Başkanlık sisteminden esinlenilmiş Türkiye'ye özgü milli bir sistem olduğu söylenebilmektedir.

1.2.1.2 Olumsuz Özgül Destekler

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi her ne kadar halk oylamasında %51,41 oranı ile kabul edilmiş olsa da sisteme ilişkin olumsuz destekler de söz konusudur. Bu olumsuz destekler bir taraftan sistemin başarılı bir şekilde uygulanmasını

etkilerken diğer taraftan da yapılan eleştiriler, sistemin eksikliklerinin görülerek daha işlevsel bir sisteme dönüşmesine de imkân verebilecektir.

Sisteme yönelik olumsuz destekler daha çok siyasi otoriteye karşı beslenen duyguların yön verdiği bir destek türüdür. Bu çerçevede yaygın olumsuz destekler; Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD), Türkiye Kamu-Sen, Türk Eğitim-Sen, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Türk Tabipleri Birliği (TTB), Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Türkiye Barolar Birliği (TBB) gibi kesimlerden; tek adam yönetimini getireceği, kuvvetler ayrılığı ilkesinin ortadan kalkacağı ve Türkiye'nin siyasi yapısına uymadığı gibi gerekçelerle yöneltilmiştir. Sistem değişikliği ile Cumhurbaşkanına verilen yetkiler sisteme yöneltilen olumsuz desteğin temel çıkış noktalarından biri olmuştur. Cumhurbaşkanına verilen yetkilerin Türkiye'yi tek adam iktidarına götüreceği, demokrasinin zarar göreceği ve kutuplaşmayı arttıracığı savunulmuştur.

Bu çerçevede sisteme yönelik olumsuz özgül desteklerden birine Atatürkçü Düşünce Derneğinin (ADD) tutumu örnek olarak verilebilir. Atatürkçü Düşünce Derneği'nin Genel Başkanı Tansel Çölaşan, “Başkanlık sistemi, tek adama dayalı Orta Çağ yönetimine ve bölünmeye yönelik bir tuzaktır. Biz buna asla geçit vermeyeceğiz” açıklamasını yaparak anayasa değişikliğini kabul etmeyeceklerini ifade etmiştir (Çölaşan, 2016).

DİSK, KESK, TMMOB ve TTB düzenledikleri basın toplantısında anayasa değişikliğine hayır diyeceklerini açıklamışlardır:

“Cumhurbaşkanının parti genel başkanı da olabildiği; Cumhurbaşkanına meclisi feshetme yetkisi de dâhil olmak üzere, bütçe hazırlama, kararname çıkartma, HSYK ve AYM üyelerinin tamamına yakınına, büyükelçileri, tüm üst düzey kamu yöneticilerini atama, milli güvenlik politikalarını belirleme yetkileri tanıyan Anayasa değişiklik teklifi bu haliyle ne Başkanlık sistemi, ne de Cumhurbaşkanlığı sistemi olarak adlandırılmaz. Teklif olsa olsa “tek adam diktatörlüğü olarak adlandırılabilir” (DİSK, 2017).

DİSK, KESK, TMMOB ve TTB yeni sistem ile Cumhurbaşkanına verilen yetkilerin fazla olmasının tek adam rejimini getireceği gerekçesi ile olumsuz desteklerini ifade etmişlerdir.

Türkiye Kamu-Sen ve Türk Eğitim-Sen Genel Başkanı İsmail KONCUK, Türkiye için en uygun sistemin Parlamenter sistem olduğunu ve Parlamenter sistemin sorunlu alanlarının geliştirilerek devam ettirilmesi gerektiğini açıklamıştır. Bu bağlamda Kamu-Sen ve Eğitim-Sen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Türkiye'nin siyasi yapısına uygun olmadığı gerekçesi ile olumsuz desteklerini yöneltmişlerdir (Cumhuriyet Gazetesi, 25 Ocak 2017).

İnsan Hakları Derneği anayasa değişikliği ile parlamentonun yetkilerinin çok önemli bir kısmının Cumhurbaşkanına verileceğini ve yargı organı üzerinde de Cumhurbaşkanının doğrudan söz sahibi olacağını ifade ederek Türkiye'nin ihtiyacı olan değişikliklerin bunlar olmadığını savunmuştur. Bu bağlamda İnsan Hakları derneğinin yönelttiği olumsuz desteğin de, Cumhurbaşkanına verilen fazla yetkilerde yoğunlaştığı görülmektedir (Deutsche Welle, 18 Ocak 2017).

Türkiye Barolar Birliği (TBB) Başkanı Metin FEYZİOĞLU, anayasa değişikliğinin Türkiye'ye istikrar getirmeyeceğini ve tarafsızlık ilkesinin zedeleneyeceğini şu şekilde ifade etmiştir: "Eğer devlet başkanı aynı zamanda parti genel başkanı olursa sadece kendi tabanını kucaklayabilir. Bu başlı başına bir istikrarsızlık, başlı başına parçalanma sebebidir". Bu bağlamda TBB Türkiye'deki tüm kesimleri temsil etmesi gereken bir makam olan Cumhurbaşkanlığının bu konumunun cumhurbaşkanının partili olması ile ortadan kalkacağını savunmuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ocak 2017).

1.2.2 Yaygın Destekler (Diffuse Support)

Siyasal sistem içerisinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi anayasa değişikliğinin süreklilik kazanması için sadece özgül olumlu desteğe sahip olması da yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda yaygın olumlu desteğin de sisteme yöneltilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda halkın Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine karşı olumlu tutumu, iyi niyet ve bağlılık hisleri ile temellendirilen yaygın desteğin alınması açısından etkili olmaktadır. Yaygın destekler yöneltirken, kişisel çıkarlara hitap edip etmediğine bakılmamaktadır (Dinçkol, 2004: 90; Ünsal, 1980:168).

Yaygın destekler, çıkarılardan ziyade sisteme olan bağıllık duygusunun referans alındığı bir destek türüdür.

1.2.2.1 Olumlu Yaygın Destekler

Olumlu yaygın destekler, toplumun geniş bir kesiminin gösterdiği bağıllık duygularını ifade etmektedir. Yaygın olumlu destekler; halk, akademisyen, siyasi parti ve baskı gurupları başta olmak üzere sistem değişikliğinden herhangi bir kişisel çıkarı olmayan kesimlerin tutumlarını yansıtmaktadır. Bu bağlamda toplumdan yöneltilen olumlu yaygın destekler genel itibari, sistemin istikrar getireceği, yasama ve yürütmeyi güçlendireceği, demokrasiyi sağlamlaştıracağı ve vesayeti ortadan kaldıracacağı gerekçeleri ile sisteme yöneltilmektedir. Bu kitleler arasında etkin güce sahip olanların verdiği destek sistem açısından daha önemli olmaktadır. Anayasa değişikliğine ilişkin en önemli destek MHP Genel Başkanı Devlet BAHÇELİ'den gelmiştir. AK Parti, her ne kadar anayasa değişikliğinin gerekli olduğunu dönem dönem gündeme getirse de Bahçeli'den gelen desteğin ardından ancak mecliste çoğunluk sağlanabilmiş ve somut adımlar atılabilmektedir.

15 Temmuz'dan sonra Bahçeli, Türkiye'nin yeni bir toplum sözleşmesine acil olarak ihtiyaç olduğunu ve bununla ilgili sorumluluk duyulması gerektiğini ifade ederek sistem değişikliğine ilişkin söylemlerini netleştirmiştir. Bu bağlamda anayasa değişikliği taleplerine sıcak baktığını ifade eden Bahçeli, yalnızca anayasanın ilk 4 maddesinin değişmemesi konusunda ısrarcı olmuştur. Bahçeli, özellikle Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinden sonra gerekli gördüğü anayasa değişiklik istemini, 15 Temmuz sürecinden sonra daha da netleştirerek somut adımların atılmasına destek vereceğini açıkça ifade etmiştir. Bu gelişmeden sonra AK Parti, Başkanlık sistemi anayasa değişikliği önerisine ilişkin çalışmaları hızlandırmıştır. Bu kapsamda AK Parti, 2013'te sunduğu anayasa metninde çevreden gelen önerileri ve tartışmaları da dikkate alarak bazı değişiklikler yapmıştır. Bahçelinin desteği ile somut bir adıma dönüşen anayasa değişikliği, referandum ile halkın da onayına sunulmuştur. Halk, %51.41 oy oranı ile 16 Nisan referandumunda sisteme yönelik olumlu desteğini açıkça göstermiştir. Bu çerçevede sisteme yönelik olumlu desteklerin en güçlüsü MHP lideri Bahçeli tarafından yöneltilerek somut bir adıma dönüştürülmüştür. Halkın onayının alınması ile de bir diğer güçlü destek sisteme yöneltilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine bir diğer destek Büyük Birlik Partisi (BBP) tarafından yöneltilmiştir. BBP Genel Başkanı Mustafa DESTİCİ, “Devletin üniter yapısının muhafazası, Türk kimliği ve Türkçe, kuvvetler ayrılığı prensibi, temel haklar ve inanç hürriyeti, darbe hukukunun ve vesayetin ortadan kaldırılması” gibi kriterlerin kendileri açısından çok önemli olduğunu ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin bu kriterlere büyük ölçüde uyum sağladığını ifade etmiştir. Bu bağlamda BBP tarafından yöneltilen destek her ne kadar nicelik açısından çok önemli bir etkiye sahip olmasa da sistem değişikliğine bağlılık ve güven duygusunun yöneltilmesi açısından önemli olduğu söylenebilir (Hürriyet Gazetesi, 10 Mart 2017).

Kamu yönetimleri değişen dünya koşullarında; bilim ve teknoloji konusundaki ilerlemeler, ekonomik alandaki yaptırımlar, sınırların ortadan kalkması, uluslararası ilişkilerdeki gelişmeler ve teröre verilen destek gibi bir takım meydan okumalarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu meydan okumalar ile baş etmenin en önemli unsuru ise hızlı karar alabilme ve bu kararların etkin bir şekilde uygulayabilme iradesinin gösterilebilmesidir. Özellikle tüm dünyayı etkileyen terör ile mücadele konusunda hızlı karar alabilmek hayati önem taşımaktadır. Güçlü bir yürütme organının alınan kararları zaman kaybetmeden hızlı bir şekilde uygulamaya geçirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda sisteme olumlu yaygın desteklerini yöneltenlerin temel gerekçelerinden bir diğeri hızlı karar alma mekanizmasının gerçekleşeceği düşüncesinin hâkim olmasıdır.

Bu bağlamda AK Parti İstanbul milletvekili Hurşit Yıldırım, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile çift başlılığın ortan kalkacağını ve karar alma mekanizmalarının daha hızlı çalışacağını savunmaktadır. Yıldırım, aynı zamanda bu sistem ile birlikte koalisyon ihtimalinin de ortadan kalkmasının hükümetin yapacağı yatırım ve işlemlerde bürokrasinin de daha kararlı ve daha hızlı hareket edebileceğini düşünmektedir (Yıldırım, 2017: 167).

AK Parti Gaziantep Milletvekili Abdülhamit Gül, yeni sistem ile birlikte yürütmede çift başlılığın ortadan kalkacağı, daha hızlı kararların alınacağı reformların ve icraatların artacağı bir yönetim modeli gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Gül aynı zamanda Parlamenter hükümet sisteminde yürütmede ihtiyaç duyulan kararnamelerin ancak meclisin izni doğrultusunda çıkarılabildiğini ve bu durumun

kanunların istenilen zamanda ve hızda meclis tarafından kanunlaştırılmamasına neden olduğunu ifade etmiştir. Bu sayılan sorunların yönetimde hızlı karar almayı gerektirdiğini ve böylece yönetimde etkinliğin tesis edileceği düşünülmektedir. Kurulan iç siyasi dengenin dış dünya ile baş etme konusunda daha güçlü ve başarılı adımların atılmasına imkân verebileceği savunulmaktadır (Gül, 2017: 143).

MHP Manisa Milletvekili Erkan AKÇAY Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine verdiği desteği “Bu model Türkiye özelinde Cumhuriyetin temel niteliklerine sahip çıkan, demokratik usul ve ilkelerle uyumlu, kuvvetler ayrılığını daha da belirginleştiren ve bu bağlamda parlamentoyu güçlendiren, etki sorumluluk dengesini tahsis eden bir yönetim sistemidir” şeklinde ifade etmiştir.

Karpat (2011; 2016) Başkanlık sisteminin Türkiye'nin geleneklerine uygun olduğunu ancak sınırlarının net bir şekilde çizilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye'nin tarihi geçmişine bakıldığında yürütme organının diğerlerine kıyasla daha fazla yetki tanınması eğiliminin hep mevcut olduğunu vurgulamıştır. Türkiye'de yaşanan önemli gelişmelerin ancak güçlü liderler tarafından pratiğe geçirildiğini ve tartışılanın aksine yeni sistemin otoriter bir yapıyı getirmeyeceğini ifade etmiştir. Ancak yetki konusunda dengenin önemli olduğunu ve liderin sınırsız güç sahibi olmasının da kabul edilemez olduğunu vurgulamıştır. Anayasa değişikliğinin federasyon getireceği söylemlerine ilişkin: “Türkiye için federasyon söz konusu değildir. Federasyon olması için birçok şartların yerine gelmesi lazımdır. Ama o şartlar yoktur. Türkiye'nin gücü geniş çapta güçlü bir üniter devlet olmasından doğuyor ” ifadelerini kullanmıştır.

Türkiye'nin siyasi karnesine bakıldığında 95 yılda 65 kez hükümet kurulmuştur. Uzun yıllar süren parti iktidarları çıkarıldığında kalan hükümetlere neredeyse 10 ay gibi kısa bir süre düşmektedir. İstikrarlı bir yönetim süreci olsaydı ve her bir hükümet için dört yıllık bir süre geçmiş olsaydı bugün 65. Hükümet yerine 24. Hükümet'in görevini yürütmesi gerekecekti. 65. Hükümetin kurulması ise ancak 2180'li yıllarda mümkün olabilecekti. Başkanlık sistemi ile yönetilen Amerika'da 228 yılda 45 hükümet kurulurken, Parlamenter sistem ile yönetilen Türkiye'de 95 yılda çoğu koalisyon olan 65 hükümet kurulmuştur (Aydın, 2017: 38). Bu noktada bir yılını bile dolduramayan hükümetler belli bir stratejik vizyon hazırlama ve

uygulamadan uzak olduğundan ilerleme sağlanamamış hatta ülkenin stratejik hedefleri gündelik siyasi tartışmaların gölgesinde kalmıştır. Siyasetteki bu istikrarsızlık ve Cumhurbaşkanı ile başbakanlar arasındaki uyuşmazlıklar ciddi zaman, enerji ve mali kayıplara sebep olmuştur (Çam, 2017: 429). Bu sebeple hükümet istikrarının sağlanması ve bu istikrar sayesinde hükümetlerin stratejilerini ve vizyonlarını uygulama imkânı bulması açısından hükümet sisteminin buna uygun hale getirilmesi önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır (Yalçın, 2017: Sofuoğlu, 2017: 409). Sadece göreve gelen hükümetin politikalarını değil, devletin sahip olduğu vizyon anlayışını kapsayan politikalar üretme hedefi ile daha kalıcı ve etkin çalışmaların yapılması bugünkü Türkiye'nin ihtiyacı olan en temel konulardan biridir. Bu durum, hükümet sistemi değişikliğini bir zorunluluk haline getiren diğer bir sebep olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin kalkınması ve uluslararası alanda daha bağımsız bir dış politika sürdürebilmesi ancak ve ancak demokrasinin tam anlamı ile hâkim olduğu istikrarlı bir hükümet sistemi ile gerçekleşebilmektedir (Kurtulmuş, 2017).

Bu bağlamda Aktay (2017a; 2017b) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin en büyük kazanımının, siyasal sistemde bir bütünlüğün ve siyasal sistemin içindeki tüm organlar arasındaki uyumun ve koordinasyonunun sağlanması olduğunu düşünmektedir. Aktay, bu uyumun gerçekleşmesinin, yönetimde istikrarsızlıkların ve belirsizliklerin giderilmesine olanak sağlayacağını düşünmektedir. Bu kapsamda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi vizyonunun sistem yaklaşımın gerektirdiği bütüncül bir analiz ile sistemin genelinde uyumun gerçekleşeceğini savunmaktadır. Aktay, mevcut Cumhurbaşkanının sahip olduğu vizyonunun bugün ülkenin sahip olduğu en önemli toplumsal sermaye olduğunu ifade etmektedir. Bu vizyonu sayesinde ülkeyi geliştiren, ilerleten bir güce sahip olduğunu vurgulamaktadır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini bu vizyonun kurumsallaşmasını sağlayabilecek önemli reform girişimi olarak değerlendirmektedir.

Sofuoğlu (2017) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte Cumhurbaşkanı-Başbakan çekişmesinin son bulacağını ve koalisyonların tarihe karışacağını savunmaktadır.

Altun (2017: 466) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin Türkiye'nin daha demokratik ve istikrarlı bir yönetime sahip olması yolunda önemli bir adım olduğunu savunmaktadır.

Bozdağ (2017: 398) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte milletin gücünün üzerinde hiç bir gücün olmayacağını ifade etmiştir. Siyasetçi ile toplum arasındaki ilişkinin doğrudan sağlanabileceği ve %50 artı 1 oy oranını alma zorunluluğu toplumla aynı hayalin kurulmasını gerektireceğini vurgulamaktadır.

Acar (2005) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine ilişkin olumlu görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: “Güçlü bir icraat, hızlı karar mekanizması, vesayet kuramlarına boyun eğmeyen muktedir siyaset adamlarına ihtiyacımız vardır. Başkanlık sistemi bu anlamda gücünü halktan alan seçilmiş bir Başkan, seçim kaygısı olmayan bir kabine, hızlı karar mekanizması ve ayak oyanlarına izin vermeyen bir kuvvetler ayrılığı ilkesiyle, Parlamenter sisteme kıyasla daha sağlıklı bir sistem olarak görünmektedir”

Bu bağlamda Acar yeni sistemin; güçlü icraat, hızlı karar mekanizması ve güçlü lider özelliklerini bir arada bulundurduğunu savunmakta ve bu hali ile istikrarlı bir model olduğuna işaret etmektedir.

Tatlıyer (2006), Cumhurbaşkanlığı sistemi ile yasama ve yürütmenin sözde değil tam olarak birbirinden ayrılması mümkün ve güçlü yürütme erki uzun vadeli hedeflerin gerçekleşmesinde temel gereklilik olduğunu vurgulamaktadır. Milletın oyları ile doğrudan seçilen Cumhurbaşkanının yine doğrudan sorumlu hale geleceğini ve seçimler milletin bürokrasiye müdahalesinin en önemli aracı olacağını ifade etmektedir.

Müderrişoğlu (2003) yeni sistemin gerekliliğine ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır: “Belki de Başkanlık sistemi bu nedenle de gerekiyor. Güçlü halk desteğine sahip bir liderliğin, yakın siyasi kaygıları gözetmeksizin, etkili parlamento denetimi altında iddialı kararları uygulayabilmesi, bu bağlamda Başkanlık sistemine geçilmesi, çözüm sürecinin başarısı için de ciddi bir seçenek olarak karşımızda duruyor”

Özkan (2015) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile siyasi istikrarın korunması, siyasi kutuplaşmanın daraltılması, âdemimerkeziyetçi bir idare sisteminin

sağlanması ve yeni idare sisteminin Türkiye'nin hareket kabiliyetini arttırması konularında fayda getireceğini savunmaktadır. Özkan aynı zamanda mevcut sistemde var olan vesayetçi yapının ancak yeni sistemle ortadan kalkmasının mümkün olabileceğini ifade etmektedir.

Sisteme yöneltilen olumlu yaygın desteklerin örneklerini daha da arttırmak mümkündür. Ancak daha öncede ifade edildiği gibi desteklerin niceliksel olarak fazlalığı desteklerin etkin olduğu anlamına gelmemektedir. Destek yönelten kesimin toplumda etkili bir konuma sahip olması desteklerin sürekliliğinde önemli bir etkidir.

1.2.2.2 Olumsuz Yaygın Destekler

Sisteme yönelik olumsuz yaygın destekler de olumsuz özgül desteklere benzer gerekçeler taşımaktadır. Sisteme eleştirel yaklaşanlar; değişiklik ile rejim değişikliği getirileceği, meclisin işlevsiz hale getirileceği, tek adam yönetiminin getirileceği, kuvvetler ayrılığının ortadan kaldırılacağı ve demokrasinin ihlal edileceği gerekçelerini savunmuşlardır.

Sisteme yönelik olumsuz yaygın destek yöneltenlerin başında ana muhalefet partisi gelmektedir. CHP, anayasa değişikliğinin teklif edilmesinden itibaren ağır eleştirilerde bulunmuştur. CHP kanadında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile sistem değişikliği değil; rejim değişikliği getirileceği ve ülkenin üniter yapısının zedeleneceği düşüncesi hâkim olmuştur. Anayasa değişikliğinin somut adıma dönüşmesinden itibaren bu görüş ana muhalefetin temel motivasyon kaynağı olmuştur.

Anayasa değişikliğine eleştiri getirilen bir diğer husus ise Cumhurbaşkanına verilen yetkilere ilişkindir. Özellikle Cumhurbaşkanına verilen kararname çıkarma yetkisinin kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı olduğu savunulmuştur. ABD başkanında bile bulunmayan bu yetkinin, Türkiye'de Cumhurbaşkanına verilmesi eleştirilmiştir. ABD'de başkan tarafından atanan her bakan için senato onayı alınması gerekirken, Cumhurbaşkanının bakanları atamada konusunda özgür olması eleştirilmiştir. Yapılan değişiklikle Cumhurbaşkanının üst düzey atamaları konusunda temel rol üstleneceği yine eleştirilen hususlar arasında olmuştur.

Bu kapsamda CHP Genel Başkan Yardımcısı Bülent TEZCAN “Bu bir diktatörlük teklifidir. Türkiye’de demokratik hukuk devletini, demokratik Cumhuriyeti tasfiye etmeye dönük bir projedir” ifadelerini kullanmıştır. Tezcan, aynı zamanda yeni sistem ile devletin bütün yetkilerinin bir kişinin elinde toplanacağını ve TBMM’nin işlevsiz hale geleceğini ifade etmiştir (Deutsche Welle, 11 Aralık 2016).

CHP Antalya Milletvekili Deniz BAYKAL da yeni sistem ile tek adamlığa doğru gidildiğini ve demokrasinin ihlal edildiğini savunmaktadır (Sputniknews, 30 Aralık 2016a).

CHP Bartın Milletvekili M. Rıza YALÇINKAYA anayasa değişikliğine ilişkin görüşlerini “yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerini fiilen tek kişinin elinde toplamaya yönelik olan anayasa değişiklik teklifinin egemenliğin millette kalmasının yolunu kapatacağı” şeklinde ifade etmiştir (www.chp.org.tr, 13 Ocak 2017).

Saadet Partisi Genel Başkanı Temel KARAMOLLAOĞLU yeni sistemde Cumhurbaşkanının meclis üzerinde vesayet kuracağını belirtmiştir. Karamollaoğlu aynı zamanda Başkan’ın yetkiyi elinde bulundurarak parlamentoyu ve adalet mekanizmasını kendisinin kontrol ettiği bir durum söz konusu olursa sistemin dikta rejimine evrilebileceğini ifade etmiştir

Adalet Eski Bakanı Hikmet Sami TÜRK anayasa değişikliği ile soruşturma ve gensoru yetkisinin kaldırılarak Başkana hem yasa yapma hem de veto yetkisinin verilmesi ile meclisin güçsüzleştirildiği değerlendirmesini yapmıştır. Milletvekili sayısının 550’den 600’e çıkarılmasının meclisi sadece sayısal olarak güçlendirildiği anlamına geldiğini ifade etmiştir.

Anayasa Hukuku Profesörü ve 27. Dönem CHP Milletvekili İbrahim KABOĞLU, yasama, yürütme ve yargı organlarının doğrudan ve dolaylı olarak tek makamın kontrolünde olacağını ifade ederek tek adam rejimine gidildiği fikrine destek vermiştir.

Anayasa Hukuku Profesörü Ergun ÖZBUDUN, anayasa değişikliği ile yasamanın ve yürütmenin beraber güçlendirilmesinin pratikte mümkün olamayacağını ifade etmiştir: “Yasamanın ve yürütmenin birlikte güçlendirilmesi diye bir şey olmaz. Burada görüyoruz ki; yasama tamamen zayıflatılıyor, yürütmenin

başı olacak Cumhurbaşkanı kendisine bağı, kendisinin tamamen etkisinde bir parlamento yaratıyor” Özbudun (2013). Başkana ABD de bile olmayan parlamentoyu fesih yetkisinin tanınmasının, yasama ve yürütmenin sert bir şekilde birbirinden ayrılması ilkesinden uzaklaşılmasına neden olacağını ifade etmektedir (Deutsche Welle, 11 Aralık 2016).

Üskül (2013: 535) kararname çıkarma yetkisinin Başkana verilmesinin, yasama yetkisini meclis ile paylaşması anlamına geldiğini ve kuvvetlerin sert bir şekilde ayrımının ihlal edildiğini ifade etmiştir.

Hikmet Sami TÜRK de Cumhurbaşkanına verilen tüm bu yetkilerle Cumhurbaşkanının devlet yapısını tek başına düzenleyebileceğini ve bu durumun tek adam rejimine doğru gidişin göstergesi olduğunu savunmuştur.

Esmer (2017) hükümet sistemine ilişkin eleştirilerini şu cümleler ile ifade etmiştir: “Tek adam rejimi istikrarsızlık getirir. Birincisi denge ve fren mekanizmaları kurulmadan bu sistemin getirilmesi ikincisi de zaten Türkiye'nin siyasal kültürünün otoriter tek adamlı bir rejime elverişli olması... Yani siyasal kültürümüz açısından da tehlikeli bir duruma doğru gidilebilir. Eğer Cumhurbaşkanı ile parlamento çoğunluğu farklı partilerden olursa, hele ki uzlaşmacı kültürü zayıf olan bir ülkede, bu ciddi biçimde tıkanmaya sebep olarak beraberinde istikrarsızlık getirir.”

Erdoğan (2016: 23) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini getiren anayasa değişikliğinin yasama ve yürütmenin ayrılığına değil birliğine dayandığını ifade etmiştir. Cumhurbaşkanına verilen fesih yetkisinin yasamanın yürütme karşısındaki bağımsızlığını ortadan kaldırdığını ve kuvvetler ayrılığına aykırı olduğunu vurgulamıştır. Erdoğan aynı zamanda Cumhurbaşkanına verilen yetkilerin de Başkanlık sistemine kıyasla oldukça fazla olduğunu ve bu durumun tek adam yönetiminin önünü açabileceğini savunmuştur.

Görüldüğü gibi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine yönelik toplumun geniş kesimi tarafından olumlu ve olumsuz destekler yöneltilmektedir. Olumlu desteklerin artarak devam etmesi ve sistemin sağlam zemine oturtulması yine toplumdaki tüm kesimlerin beklentilerinin karşılanması ile gerçekleşebilecektir. Bu bağlamda ekonominin iyi yönde ilerleyeceği, demokrasinin gelişeceği,

kutuplaşmanın olmayacağı ve istikrarın sağlanacağı şeklinde ifade edilen yeni sistemin faydaları, halkın zihninde somutlaştığında verilen destekte hızla artacaktır. Halk, yaptığı tercihin ülkesi adına en doğru olduğu fikrini ancak ülkenin gidişatında olumlu gelişmeler gördüğünde sağlamlaştırabilecektir. Halkın geleceğe ilişkin umutları ancak yeni sistemin çözdüğü sorunlara şahit olduğunda artabilecektir. Kuşkusuz halk bu süreçteki en kararlı duruşu “ülkeyi daha ileriye götürebilecek değişim” için göstermiştir. Aksi durumda yani sisteme olumsuz destek yönelenler haklı çıktığında ise olumlu destekler de hızla azalabilecektir. Tepkilerin çevreye dönerek yeni istemlere kaynaklık etmeleri ve yeni çıktılarının üretilmesi de sistemin doğasında olan bir süreci yansıtmaktadır. Bu sebeple sistem değişikliğinde öncü olanlar, rejimin en etkin gücü olan halkın beklentilerine cevap vererek hem sisteme yönelik desteğin artarak devam etmesini hem de sistemin kalıcılığını sağlayabileceklerdir (Ünsal, 1980: 158)

1.3 Seçim Sonuçları ve Halk Tarafından Seçilen İlk Cumhurbaşkanı

Türkiye'nin 12. Cumhurbaşkanı'nın seçimi için halk tarafından ilk kez oylanan seçim sonuçlarına göre kayıtlı 55.719.707 seçmenden 41.283.627'si yani %74'ü oy kullanmıştır. ERDOĞAN bu oyların % 51,79'unu alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir. MHP ve CHP'nin çatı adayı Ekmelettin İHSANOĞLU ise oyların % 38,44'ünü, HDP'nin adayı Selahattin DEMİRTAŞ ise oyların % 9,76'sını alarak seçimi tamamlamışlardır. Seçim sonuçları iller bazında değerlendirildiğinde 81 ilden 54'ünde ERDOĞAN, 16'sında İhsanoğlu ve 11'inde de DEMİRTAŞ seçimi birinci sırada bitirmiştir. ERDOĞAN, Rize'de % 80,57 oy oranı ile; İHSANOĞLU Kırklareli'de % 67,94 oy oranı ile ve DEMİRTAŞ ise Şırnak'ta % 83,17 oranı ile en yüksek rakamlara ulaşmıştır. İlçe bazında bakıldığında ise 970 ilçeden 663'ünde ERDOĞAN, 230'unda İHSANOĞLU ve 77'sinde DEMİRTAŞ seçimi birinci sırada bitirmiştir (YSK, 2014).

Seçim sonuçlarının açıklanmasını takiben 28 Ağustos 2014 tarihinde ERDOĞAN Türkiye'nin 12. Cumhurbaşkanı olarak makamın yeni sahibi olmuştur. Uzun yıllar siyaset sahnesinde olan ve başbakanlık görevini başarılı bir şekilde yürüten ERDOĞAN, bundan sonra ise Cumhurbaşkanlığı makamını temsil etmiştir (Selvi, 2014a).

1.4 Değişen Yönetim Sistemi Sonrası “Yeni Türkiye” Vizyonu

“Yeni Türkiye Vizyonu”nu Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde dile getiren Cumhurbaşkanı Erdoğan, kavramı kapsamlı bir şekilde ilk kez 11 Temmuz 2014 tarihinde gerçekleştirdiği “Cumhurbaşkanlığı Vizyon Belgesi Açıklama Toplantısında” açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan “Yeni Türkiye Vizyonu” ile ülkesine nasıl bir gelecek sunacağını somut söylemler ile açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, sahip olduğu vizyonunu “Ben Yeni Türkiye derken, Yeni Anayasa derken, Başkanlık sistemi derken, kafamda da, kalbimde de sadece Büyük Türkiye hayali var. 2023, 2053, 2071 hedefleri var. Biz bugün varız yarın yokuz. Ama bu millet, bu ülke ilelebet var olacaktır” şeklinde ifade etmiştir (Övür, 2018).

Erdoğan 45 sayfalık bir kitapçıktan oluşan ve temelde 25 maddeden oluşan “Yeni Türkiye Vizyon Belgesi” ile ilgili olarak yaptığı konuşmasında devamen: “Milletimiz, Türkiye Cumhuriyeti devletini ve milli birliğini temsil eden kişiyi ilk defa kendisi seçiyor. Bu tarihi bir olaydır. Bu tarihi seçim, anayasadan kurumların işlevlerine, toplumsal barıştan Türkiye'nin dünya siyasetindeki rolüne kadar her alanı dönüştürecek bir devrimdir. Bu seçim; değişim, demokrasi, açıklık ve refah iradesi ile tutuculuk, vesayetçilik, kapalılık ve ekonomik oligarşi odakları arasında yapılacak bir seçimdir. Amacımız, 2023 yılında, yani Cumhuriyetimizin 100. yılında şu dört temel hedefe ulaşmaktır: Demokrasiyi daha da geliştirmek, siyasi ve toplumsal normalleşmeyi sağlamak, toplumsal refahı daha çok yükseltmek ve dünyada öncü ülkeler arasına girmek. Geleceğin inşası, geçmişle yeniden gerçekçi ve sağlıklı bir bağ kurmayı gerektirmektedir. Biz, tarihimizi bir bütün olarak kucaklıyoruz. İyisi ve kötüsüyle kendimizi tanımının ve yeniden tanımlamanın zemini olarak kullanıyoruz. Bu sağlam zemin bizim geleceğe uzanma, onu başkalarıyla birlikte inşa etme irademizi güçlendirirken, diğer toplumlarca muhatap alınmamızın teminatını da oluşturuyor. Cumhuriyet, bu büyük tarihin ayrılmaz parçasıdır. Cumhuriyetimizin içe kapanmanın, hiyerarşinin ve homojenleşme arayışlarının egemen olduğu bir dünyada kurulduğunu biliyoruz. Günümüzde ise siyasi dinamikler tamamen değişmiştir. Artık dışa açılmanın, eşdüzeyliliğin ve çoğulculuğun dünyasındayız. Yeni Türkiye bu zeminde yoluna güçlenerek devam edecektir. Yeni Türkiye; bütün farklılıkları ile birbirini seven, birbirine kenetlenmiş, kendine güvenen, özgür, sorumlu ve erdemli

insanlarıyla yeniden dünyanın medeniyet merkezi olan bir Türkiye olacaktır. Yeni Türkiye, güçlü, büyük ve öncü Türkiye olacaktır.” şeklinde ifade etmiştir.

Bu bağlamda “Yeni Türkiye” kavramı Erdoğan’ın seçim kampanyasına başladığı günden itibaren kurguladığı, seçimi kazandıktan sonra ete kemiğe bürünen ve halkın takdirine sunulan bir vizyon, bir gelecek bakışıdır. Yeni Türkiye kavramı da geleceğe ışık tutarak kavramın birleştirici yönü ile toplumda güvenin yeniden sağlanmasını devlet ile toplumun arasındaki yapay sınırların kalkmasını amaçlayan yeni bir stratejik plandır.

Erdoğan’ın Yeni Türkiye Vizyon Belgesi incelendiğinde başlıca: “Demokratik toplum, Demokratik Siyaset, Açık Toplum ve Hukuk Devleti, Siyasi Dönüşüm, Halkın Seçtiği Cumhurbaşkanı, Birlik Siyaseti ve Çözüm süreci, Devlet-Din ilişkileri, Adalet ve Yargı, Refah Toplumu, Yerel Yönetimler ve Çevre, Öncü Yeni Türkiye ve Dünya, Bölge Vizyonu, Uluslararası Düzen ve Adalet” başlıkları altında siyasi, toplumsal, ekonomik ve kültürel olmak üzere 4 temel başlıkta değerlendirdiği gözlenmiştir.

Yeni Türkiye Vizyonu Kavramı, toplumsal bir boyutu içinde barındırır. Kavram, toplum içinde hiçbir ırka, dine, dile ayırım yapmadan her kesimin birbirini kuckladığı, bir arada barış içinde yaşamayı amaç edindiği bir yaklaşıma sahiptir. Her toplumsal kesimin kendi değerlerini çekinmeden koruyabildiği, herhangi bir kesimin diğerleri üzerinde hâkimiyet kurmasına izin verilmediği bir ortamın tesis edilmesi kavramın kapsadığı önemli bir boyuttur. Devletin bu bağlamda atacağı adımların toplumsal kesimler tarafından da kabul görmesi kavramın anlam kazanmasına katkı sağlayacaktır (Barlas, 2014).

Açıklanan tüm boyutlar, ülkenin değişiminin ve dönüşümünün gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ülkenin değişime ihtiyacı olan en önemli konular ise yeni yönetim anlayışı ve darbe anayasasından kurtulup yeni anayasanın oluşturulmasıdır (T24, 11 Temmuz 2014).

Bu sebeple “Yeni Türkiye Vizyonu” Erdoğan tarafından yeni hükümet istemine ve anayasaya giden en stratejik yol olmuştur. Erdoğan taşları yerine oturtarak ve ortaya koyduğu vizyona doğru ilerleme sabrını ve gayretini göstererek sistem değişikliğine giden yolda hızla ilerlemiştir. Yeni Türkiye vizyonu da

Erdoğan'ın nasıl bir Cumhurbaşkanlığı makamı vizyonu inşa ettiğinin en somut ifadesi olarak siyasal sistem içerisinde yer bulmuştur.

1.5 Cumhurbaşkanlığı Makamının Yeni Temsil Mekânı: Beştepe Külliyesi

Göreve başladıktan sonra Keçiören'deki subayevlerinde bir süre kalmaya devam eden Cumhurbaşkanı Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı konutu olarak burayı uzun süre kullanmayacağını belirtmiştir. Türkiye Cumhuriyetini temsil eden Cumhurbaşkanlığı konutunun Türkiye'nin vizyonunu ve dünyadaki duruşunu gösterme potansiyeline sahip önemli bir etken olduğunu ifade eden Erdoğan, gerek başbakanlık gerekse Cumhurbaşkanlığı görevini yürütürken makamın şartlarının iyileştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda Erdoğan, 2012'de başbakanlığı sırasında Ankara'da Atatürk Orman Çiftliği arazisinde yapılmaya başlanan, 2014'te tamamlanan ve öncelikle başbakanlık tarafından kullanılması planlanan yapının Cumhurbaşkanlığı Sarayı olacağını; Cami, Kütüphane ve Kongre merkezinin de tamamlanması ile Cumhurbaşkanlığı Külliyesi olarak isimlendirileceğini açıklamıştır (Vatan Gazetesi, 15 Ağustos 2014)

Dünyanın en büyük Cumhurbaşkanlığı ve Başkanlık konutlarından biri olan mimarisinde Osmanlı, Türk ve Barok tarzı stillerin sentezinin kullanıldığı Külliye'nin mimarlığını Şefik BİRKİYE yapmıştır. Külliye'nin halka açık olan Cami, Kütüphane ve Kongre merkezi olmak üzere üç temel yapısı vardır. 2019'da açılması planlanan ve 5 milyon cilt kitabın bulunacağı söylenen Cumhurbaşkanlığı Kütüphanesi'nin inşaatı devam etmektedir. Külliye'de hayati ve stratejik bir öneme sahip olan Devlet Bilgi Koordinasyon Merkezinin kurulması ile tüm bakanlıklarla iletişim sağlanabilmekte ve 81 ilin valileri ile buradan konferans aracılığı ile görüşmeler yapılmaktadır.

İsmail Çağlar'a (2017) göre "Beştepe binalarının başbakanlık için tasarlanmışken Cumhurbaşkanlığı için kullanılması Erdoğan siyasetinde hükümet sistemi revizyonu ihtiyacının devamlılığına karşılık gelmektedir." Dağınık olan Başbakanlık birimlerinin tek bir çatı altında toplanması fikri ile inşa edilen ve topluma kabul ettirilen Beştepe Külliyesi, yine aynı amaç ile ancak Türkiye'de en üst temsil makamı olan Cumhurbaşkanlığı için kullanıma açılmıştır. Bu bağlamda esasında çelişki olarak görünen bu durumun, yeni hükümet sistemine giden yolda

önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda bu durum Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın içinde bulunduğu konjonktürü iyi okuyabilmesi ve siyasi tecrübesi ile bütüncül bir yaklaşımla meselelere yaklaştığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bu çerçevede Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Yeni Türkiye'sinin, Eski Türkiye'nin en önemli simgesi olan Çankaya Köşk'ünden yönetilemeyeceği anlaşılmıştır. Erdoğan, Yeni Türkiye'nin Cumhurbaşkanlığı makamının farklı olacağını ve Külliye'nin de, siyasi sistemin en önemli imajı haline geleceğini açıkça ifade etmiştir (Selvi, 2014b; Erciyes, 2014). Erdoğan'ın Çankaya Köşk'ünde başlayan ve Külliye'nin tamamlanması ile burada devam eden siyasi başarısı, sahip olduğu vizyonun en temel göstergesi olmuştur. Bu vizyon anlayışı ile Cumhurbaşkanlığı makamını da hem fiziki hem de siyasi olarak dönüştürmeyi amaçladığı söylenebilir.

1.6 Yeni Sistem Öncesi Son Cumhurbaşkanlık ve Başbakanlık

Başbakanlık görevini Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinden sonra devralarak 62. hükümeti kuran Ahmet Davutoğlu 21 ay bu görevi yürütmüştür.

Erdoğan, halk tarafından Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra önceki Cumhurbaşkanlarına nazaran hem siyasi hem de hukuki olarak daha güçlü bir Cumhurbaşkanı profili çizmiştir. Cumhurbaşkanlığı makamındaki bu vizyon farklılaşması, Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasında siyasi bir kriz çıkma potansiyeline sahip olabileceği konusunda tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Nitekim bir taraftan halkın iradesi ile seçilen, devletin başı olan ve anayasada geniş yetkiler verilen güçlü bir Cumhurbaşkanı, diğer taraftan ise hükümetin başında olan güçlü bir başbakan arasında görevin nasıl dağılacağı ve vizyon farklılığı meselesi sistemsel bir krizi ortaya çıkarma potansiyeline sahip olmuştur. Her ne kadar Davutoğlu ve Erdoğan'ın aynı partiden gelmesi önemli bir krizin oluşmasının önüne geçmiş olsa da sistem değişikliği giderek daha yüksek sesle tartışılmaya başlanmıştır. Sistem içerisinde istikrarın sağlanması yeni düzende güçlü Cumhurbaşkanı ve uyumlu bir başbakanın pratikte mümkün olmasına bağlı olmuştur. Bu sebeple Cumhurbaşkanı ile istişare içerisinde olayları değerlendiren ve beraber ortak noktada

bulaşabilecek bir başbakan ile devletin zirvesinde uyum sağlanabilecektir (Karagöz, 2016)

Başbakan ve Cumhurbaşkanının aynı partiden olmasına rağmen ortaya çıkan görüş ayrılıkları 2015 yılı içerisinde çıkan ufak krizler ile kendini göstermeye başlamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın; Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Müsteşarı Hakan FİDAN'ın Davutoğlu ile istişare ederek seçimlerde milletvekili adaylığını koymak istemesine ve 7 Haziran seçimlerinde hükümetin kurulamaması üzerine Davutoğlu'nun koalisyon hükümeti kurma girişimlerine sıcak bakmaması, Erdoğan'ın çözüm süreci ile ilgili yapılacak olan Dolmabahçe açıklamasına ve Öcalan ile görüşme yapacak izleme heyetine onay vermemesi ve Davutoğlu'nun akademisyenlerin tutuklu yargılanmasını eleştirmesi; yürütme alanında uyumun sağlanmasını zorlaştıran konulardan bazıları olmuştur. Her ne kadar bazı somut meseleler üzerinden Erdoğan ve Davutoğlu arasındaki uyuşmazlık tanımlanmaya çalışılsa da asıl meselenin; sistem içerisindeki bu iki aktörün sahip oldukları vizyonlarını gerçekleştirmek istemelerinden ve devletin zirvesinde bu vizyonların bir bütünlük arz edememesinden kaynaklandığı söylenebilir (Barlas, 2016).

Bu bağlamda Davutoğlu'nun, Başbakanlık görev süresi boyunca ikinci adam olarak kendini konumlandıramadığı aksine kendi siyaset tarzını ve vizyonunu ortaya koymaya çalıştığı söylenebilir. Normal şartlarda farklı siyaset tarzını ortaya koyma iradesi zenginlik sayılabilecekken ülkenin bulunduğu sıkıntılı ortamda risk olarak görülmüştür. Bu durum zaman zaman Erdoğan ile görüş ayrılıklarına düşmesine sebep olmuştur. Erdoğan'dan hoşnut olmayan bir takım uluslararası aktörlerin bunu fırsata çevirerek sadece Davutoğlu'nu muhatap almak istemeleri de müdahaleyi zorunlu kılmıştır. Erdoğan ve Davutoğlu arasında ortaya çıkan ufak krizler siyasal sistemde meselelere yaklaşım tarzının ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Nitekim daha büyük krizlerin oluşmasına sebep olabilecek bu ortamda Erdoğan ve Davutoğlu'nun iletişim kanallarını kullanarak meselelere yaklaşımları olağan bir siyasal sistem gelişmesi algılanmıştır.

Tüm bu yaşanan görüş ayrılıkları neticesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan, ülke meseleleri konusunda tam anlamı ile senkronizasyon sağlanamadığından ülkenin ve partinin menfaatleri açısından, Davutoğlu'nun görevini devretmesi gerektiği yönünde

tutum sergilemiştir (Tayiz, 2016). Bir taraftan Davutoğlu'nun başbakan olarak kendi siyaset anlayışını ortaya koymak istemesi diğer taraftan ise Erdoğan'ın belli bir noktaya getirdiği siyasi başarısının verdiği cesaret ile yaşanan gelişmelere müdahale etmesi görüş ayrılıklarını beraberinde getirmiştir. Davutoğlu, görevi devretme kararına ilişkin sebebin AK Parti hareketinin zarar görmesinden duyduğu endişeden kaynaklandığını açıklamıştır.

Başbakan ve Cumhurbaşkanı arasında yaşanan bu uyuşmazlığın Türkiye'nin siyasi tarihinde yaşanan tecrübelerle çok da uzak olmadığı söylenebilir. Bu bağlamda, Atatürk ve İnönü, Özal ile Akbulut ve Ecevit ile Sezer arasında yaşanan uyuşmazlığın bir diğer örneği yıllar sonra Erdoğan ve Davutoğlu arasında yaşanmıştır. Önemli olan ülkenin zarar görmeyeceği bir çözüm ile bu uyuşmazlığın sona erdirilmesidir. Nitekim Ecevit ile Sezer arasında yaşanan uyuşmazlığın ülkeye maliyetinin ne kadar fazla olduğu hala hatırlanmaktadır.

1.7 Yeni Sistemde Cumhurbaşkanlığı'nın Kurumsal Vizyona İlişkin Parametreler Üzerinden Değerlendirilmesi

Erdoğan'ın 1982 anayasasının Cumhurbaşkanına ihdas ettiği kararname çıkarma yetkisini etkili bir şekilde kullanarak Cumhurbaşkanlığı teşkilatını yeniden düzenlemesi sahip olduğu vizyonun bir diğer göstergesi olmuştur. Aktif bir Cumhurbaşkanlığı vizyonuna hizmet edecek yeni bir Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı oluşturmuştur. Bu kapsamda öncelikle kamuoyu ile daha etkili iletişim kurma amacı ile "Cumhurbaşkanlığı Sözcülüğü" birimi oluşturulmuştur. Abdullah Gül döneminde Cumhurbaşkanlığı teşkilat şeması içerisinde yer alan Bilişim Teknolojileri, İdari ve Mali İşler, Kurumsal İletişim ve İnsan Kaynakları başkanlıklarına yeni dokuz başkanlık daha eklenmiştir. Cumhurbaşkanlığı makamının kurumsal iç işleyişini düzenleyeceği öngörülen; Uluslararası İlişkiler Başkanlığı, Güvenlik Politikaları Başkanlığı, Bilgi Teknolojileri Başkanlığı, Sosyal ve Kültürel İşler Başkanlığı, Ekonomi İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı, Strateji Başkanlığı Kurumsal İletişim Başkanlığı, İnsan Kaynakları, Halkla İlişkiler Başkanlığı, İdari ve Mali İşler ve Hukuk Hizmetleri Kanun ve Kararlar Başkanlığı oluşturulmuştur. Aynı zamanda bu başkanlıklara bağlı müdürlük ve alt birimler oluşturulmuştur. Erdoğan tarafından planlanan bu değişiklikler, Cumhurbaşkanlığı idari örgütlenmesi içerisinde "Gölge

Kabine” oluşturuluyor şeklindeki eleştirileri de beraberinde getirmiştir (Sabah Gazetesi, 31 Aralık 2014).

Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim KALIN, yeni oluşturulan teşkilat şemasına ilişkin “Bu başkanlıkların ana hizmet alanı böylesine yoğun çalışan, halkın oylarıyla seçildiği için halka da bu oyların tabiri caizse hesabını veren Cumhurbaşkanımızın çalışmalarına katkı sunmak, onun ulusal, bölgesel, uluslararası gündemine ilişkin çalışmalar yapmak ve kendisine gerekli katkıları, talimatları doğrultusunda sağlamaktır” ifadelerini kullanmıştır. Yeni oluşturulan teşkilatın nasıl işlev göstereceğine ilişkin tüm detaylar teşkilat kanununda belirtildiği üzere, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir. Bu bağlamda Erdoğan’ın başkanlık sayısındaki artışın sebebinin, halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanının, halka daha iyi hizmet etmek ve daha aktif bir Cumhurbaşkanlığı makamının gerekliliklerini yerine getirmek olduğu ifade edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (TCCB), 28 Ocak 2015).

Erdoğan’ın Cumhurbaşkanlığı makamını Beştepe’ye taşıması ve teşkilat yapısı kapsamında yeni başkanlık birimlerinin kurulması çalışan personel sayılarında da artışı beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Atatürk’ün Cumhurbaşkanlığı döneminde 58 olan personel sayısı, Erdoğan döneminde 16 kat artarak 948’e ulaşmıştır. Gül döneminde ise Köşk’te çalışan personel sayısı 648 olarak belirtilmiştir.

Erdoğan’ın genel sekreterlik teşkilatında yaptığı bir diğer düzenleme, danışmanlıklar ile ilgilidir. Özal döneminde, faaliyet göstermeye başlayan danışmanlık birimlerinin etkinliği Erdoğan döneminde daha da arttırılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı makamına ayrılan bütçenin miktarı ve kullanıldığı alanlar görevdeki Cumhurbaşkanının vizyonuna ilişkin somut göstergelerden bir diğerini oluşturmaktadır. Harcamalara ilişkin yapılan açıklamada; Türkiye Cumhuriyeti’nin en üst temsil makamı olan Cumhurbaşkanlığı’nın hem yurt içinde hem de yurt dışında olumlu bir imajına sahip olması için “itibarda tasarruf olmaz” anlayışı ile faaliyetler yürütüldüğü ve tüm hizmetlerin ülkenin itibarına yakışır bir şekilde en uygun maliyetle gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Özellikle 2015 yılı itibari ile artan harcamaların en önemli kalemlerini Cumhurbaşkanlığının yeni konutu olan

Külliye'nin mal ve hizmet alım giderleri ve sermaye giderleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda halkın kullanımına açık alanlar olan Cami, Kütüphane ve Kongre merkezine ilişkin harcamalar bütçenin artışının temel göstergeleri olduğu söylenebilir. Külliye'de çalışan personel sayısının artması da bütçe giderlerindeki artışının ikinci önemli kısmını oluşturmaktadır (www.bumko.gov.tr; www.sayistay.gov.tr)

Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Fahri KASIRGA, bütçe ve harcamaların artmasının; hizmetlerin, yapılan yatırımların ve ilgi alanlarının çoğalmasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Kasırğa aynı zamanda yapılan harcamalar ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır : “Neredeyse, günün 24 saati, yılın 365 günü kesintisiz çalışan bir Cumhurbaşkanlığının bulunduğu gerçeğini kimsenin inkâr etmeyeceğine inanıyoruz. Şundan emin olunuz: Cumhurbaşkanlığına tahsis edilen bütçenin her kuruşu, bu paranın milletin parası olduğu, içinde garibin, yetimin hakkı bulunduğu hakikati göz önünde bulundurularak sarf edilmektedir.” (TCCB, 5 Ekim 2017)

Erdoğan'ın artan bütçe harcamalarının önemli bir diğer kalemlerini ise Külliye'de misafir edilen konuklar ve Erdoğan'ın yaptığı yurt içi ve yurt dışı geziler oluşturmaktadır. Erdoğan'ın milletin evi olarak nitelendirdiği Külliye'de toplumun her kesimini misafir ettiği görülmüştür. Önceki Cumhurbaşkanları döneminde Çankaya Köşkü'ne halkın çok rahatlıkla ulaşamaması, Erdoğan'ın sahip olduğu vizyonu ile birlikte değişmiştir.

Bu kapsamda Erdoğan'ın 27 Ocak 2015 tarihinde başlattığı ve geleneksel hale getirdiği “Muhtarlar Toplantısı” büyük ilgi görmüştür. Erdoğan, halk tarafından doğrudan seçimlerin yapıldığı en küçük idari birim amiri olan muhtarları, göreve geldiği Ağustos 2014'ten Haziran 2018'e kadar gerçekleştirdiği 47 etkinlikle Külliye'de misafir etmiştir. Türkiye'de bulunan 50 bin 292 muhtardan yaklaşık 23 bininin katılımının gerçekleştiği toplantılarda Erdoğan, ülkenin genelinde görev yapan tüm muhtarları da Külliye'de misafir edeceğinin sözünü vermiştir. Erdoğan bu toplantılar ile tüm kesimi kucaklayan bir anlayışla millet ile devlet bütünleşmesini sağlamayı ve Külliye'nin tüm kesimler tarafından benimsenmesini amaçladığı söylenebilir.

Erdoğan'ın yurt içi ve yurt dışında gerçekleştirdiği ziyaretlerle de sahip olduğu vizyonundan söz ettirmiştir. Özellikle Cumhurbaşkanları tarafından yapılan yurt dışı ziyaretlerinin basında yankıları uluslararası alanda ülkelerinin nasıl temsil edildiğinin ve liderlerin saygınlığının göstergesi olabilmektedir.

2016'da Külliye'de yapılan 265 program ve törene katılmıştır. Külliye'de toplantı ve tören organizasyonları ile 9,106 vatandaş, 7468 muhtar, 52'si hükümet ve devlet başkanı olmak üzere 1.321 yabancı konuk, yurt içi resmi kabul çerçevesinde ise 21.273 kişi ağırlanmıştır Erdoğan geleneksel olarak düzenlediği muhtar toplantısının 15'ini 2016 yılı içerisinde gerçekleştirmiştir (Milat Gazetesi, 29 Aralık 2017).

2017'de 26 ülkeye 34 ziyaret gerçekleştiren Erdoğan'ın bu ziyaretlerin toplam mesafesinin 144 bin km olduğu ve bunun da dünyanın etrafını 4 kez dolaşmaya karşılık geldiği belirlenmiştir. 2017 yılı içerisinde de muhtarlarla bir araya gelmeye devam eden Erdoğan, düzenlenen 10 programda muhtarları Külliye'de misafir etmiştir.

Erdoğan, 2018 yılının Nisan ayına kadar Fransa, Vatikan, Rusya Federasyonu, Bulgaristan, Moritanya, Senegal, Mali ve Cezayir'e ziyaretler gerçekleştirmiştir. 2018 Hazirana kadar muhtarlarla 5 organizasyonda bir araya gelmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 5 Ekim 2017).

Erdoğan, Peru, Ekvador, Cibuti, Çad ve Madagaskar'ı ve Demirel'in 1995'te gerçekleştirdiği ilk ziyaretin ardından diplomatik ilişkilerin 90. Yıl dönümünde Şili'yi ziyaret eden ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Erdoğan'ın 2018'de gerçekleştirdiği Vatikan ziyareti ise 1959'da 3. Cumhurbaşkanı Bayar'ın ziyaretinden sonra yapılan ilk Cumhurbaşkanlığı ziyareti özelliği taşımaktadır. Bu ziyaret aynı zamanda 1960'ta kurulan Vatikan-Türkiye diplomatik ilişkilerin tesis edilmesinden sonra yapılan ilk ziyaret olmuştur. Bu çerçevede Erdoğan, daha görev süresi dolmadan kendinden önceki Cumhurbaşkanlarından daha fazla yurt dışı ziyaretleri gerçekleştirmiştir. Böylece seçim kampanyalarında ifade ettiği aktif Cumhurbaşkanı olacağına ilişkin söylemlerini kurumsallaştırarak halkın güvenini kazanmıştır.

Devletin birlik ve beraberliğini temsil etme vizyonuna sahip olması gerektiği anayasanın 107. maddesinde belirtilen Cumhurbaşkanının, yurt içinde yaptığı ziyaretlerle halk ile bir araya gelmeleri bu vizyonunu gerçekleştirmeye imkân sağlayan bir parametredir. Bu vizyon anlayışı halk tarafından oylanan 2014 seçimlerinden sonra daha fazla anlam kazanmıştır. Nitekim halkı kucaklayan onlarla aynı duyguları paylaşabilen ve onlarla sık sık bir araya gelen Cumhurbaşkanlarının halk tarafından benimsenmesi de kolaylaşmıştır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Demirel'den sonra ikinci en fazla yurt içi ziyaretlerde bulunan lider olmuştur. Erdoğan'ın yurt içinde en çok ziyaret ettiği şehirler ise Antalya, Rize, Kayseri, Gaziantep, Trabzon, Kocaeli, Konya, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, İzmir, Malatya, Mardin ve Şanlıurfa olmuştur.

Erdoğan gerçekleştirdiği yurt dışı gezilerinin yanında çok sayıda devlet ve hükümet başkanlarını da Külliye'de misafir etmiştir. Erdoğan'ın Külliye'de misafir ettiği konuklar, ülkelerin Türkiye'ye olan merakının ve ülkeler ile kurulan iyi ilişkilerin göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir. Bahreyn Kralı Hamad Bin İsa El Khalifa, Benin Cumhurbaşkanı Patrice TALON, Slovenya Cumhurbaşkanı Borut PAHOR, Arnavutluk Cumhurbaşkanı Bujar NIŞANI, Gine Cumhurbaşkanı Alpha CONDE, Kosova Cumhurbaşkanı Hashim TAÇI ve Somali Cumhurbaşkanı Muhammed Abdullahi Muhammed FARMAJO, Erdoğan'ın Külliye'de misafir ettiği konuklar arasındadır.

Erdoğan, görev süresi boyunca ülkenin yaşadığı önemli krizleri de başarılı bir şekilde yönetmiştir. Özellikle 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin engellenmesinde kritik bir rol üstlenen Erdoğan, Türk halkını darbecilere karşı meydanlara davet ederek darbenin başarıya ulaşmasına engel olmuştur. Darbe sonrasında şehit ve gazi yakınlarını yalnız bırakmayan Erdoğan ve eşi Emine Erdoğan İstanbul ve Ankara başta olmak üzere birçok şehirde ziyaretler gerçekleştirmiştir.

1982 anayasasının geçerli olduğu dönemde altı lider Cumhurbaşkanlığı makamını yürütmüştür. Cumhurbaşkanlarından Sezer, daha devletçi, pasif ve kuralcı bir anlayışla makamı yürütürken, Erdoğan ise aynı anayasanın kendisine verdiği yetkileri, daha aktif daha icraatçı bir vizyonla yürütmüştür. Özellikle 1982 anayasasının vesayetçi yapıdan kurtulması için önemli girişimlerde bulunmuştur. Bu

bağlamda anayasada Cumhurbaşkanlarına verilen görev ve yetkilerin göreve gelen Cumhurbaşkanları tarafından algılanış biçimlerinin ve sahip oldukları vizyonlarının makamın vizyonuna dönüştürülmesini önemli ölçüde etkilediği savı doğrulanmaktadır.

Sistem yaklaşımı çerçevesinde dönüştürücü liderlik özelliğine sahip olan liderler, sistemi değişime ve dönüşüme zorlayarak sistem içerisinde rollerini ortaya koyarlar. Bu yaklaşımla liderlerin sistem içerisindeki rollerini algılama biçimleri dönüştürücü liderlik kriteri için önemli veriler sağlamaktadır. 2014'te göreve gelen Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı makamının geçmişte sahip olduğu imajını değiştirerek dönüştürücü liderlik özelliğine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Dönüştürücü liderliği ile toplumdan önemli ölçüde güven kazanarak beklentileri arttırmış ve daha istikrarlı bir siyasi sistem modeli için motivasyon sağlamıştır. Bu çerçevede Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin, Erdoğan'ın dönüştürücü liderlik özelliğini taşıdığını gösteren bir vizyon örneği olduğu söylenebilir.

1.8 Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Doğru

1970'lerden itibaren Demirel ve Özal başta olmak üzere Cumhurbaşkanları ve siyasetçiler tarafından hükümet sisteminin değişmesi gerektiği ve en uygun modelin Başkanlık sistemi olduğu ifade edilmiştir. Ancak bu söylemler, somut adımlar atılmadığından dolayı uygulamaya geçirilememiştir. 2003'te Erdoğan'ın başbakan olmasından sonra Başkanlık sistemi tartışmaları yeniden gündeme gelmiştir. Özellikle 2007'de yapılan anayasa değişikliğinin ardından AK Parti, Türkiye'nin Başkanlık sistemine geçmesi gerektiğini her fırsatta dile getirmiştir. Bu kapsamda 2011 seçimleri sonrasında anayasa değişikliği ile ilgili önemli adımlardan biri atılmıştır. Her partiden eşit sayıda üçer temsilcinin katıldığı ve Meclis Başkanının başkanlık edeceği bir "Anayasa Uzlaşma Komisyonu" kurulmuştur. Komisyonun çalışmalar devam ederken AK Parti, 2012 yılının sonunda Anayasa Uzlaşma Komisyonu'na Başkanlık sistemine ilişkin önerisini sunmuştur. Ancak bu girişim MHP ve CHP kanadından olumlu destek bulamamıştır. Anayasa Uzlaşma Komisyonu ise yaklaşık iki yıl süren görüşmelerde ancak 59 madde üzerinde uzlaşabilmiştir (Uzun, 2016). Bu maddelerin Meclis Genel kurulunda görüşülmesi teklifi de diğer partilerden destek bulamamıştır. 2013 yılının sonlarında dönemin

Meclis Başkanı Cemil Çiçek, yeni anayasa için uzlaşmanın mümkün olmadığını dile getirerek komisyonu dağıtmıştır. 2014'te Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ile birlikte Erdoğan, Başkanlık sistemini daha güçlü bir sesle dile getirmeye başlamıştır. 2015 seçimlerinde anayasa değişikliği, hemen hemen tüm partilerin vaatleri arasında yer almıştır. Diğer partilerin de bu ılımlı yaklaşımı, yeniden Anayasa Uzlaşma Komisyonunun oluşturulmasına fırsat vermiştir. Kurulan bu komisyon ancak üç toplantı yapabilmiş sonrasında dağılmıştır. AK Parti 2015 seçimlerinde tek başına iktidara gelmesine rağmen anayasa değişikliği için meclis çoğunluğuna sahip olamamıştır. Ancak başta Erdoğan olmak üzere tüm AK Parti teşkilatı Başkanlık sisteminin Türkiye için en uygun sistem olduğunu her fırsatta dile getirmişlerdir (Miş ve Duran, 2017: 37-38).

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 15 Temmuz darbe girişimi yaşanmadan önce yeni anayasa çalışmalarının yapılması için on beş kişiden oluşan bir heyet oluşturmuştur. Heyet öncelikle anayasa değişikliğine neden ihtiyaç duyulduğu ve nasıl bir anayasa oluşturulması gerektiği sorularına cevaplar arayarak çalışmalarına başlamıştır. Bu kapsamda çalışmalar daha çok mevcut anayasanın Başkanlık sistemine nasıl uyarlanabileceği üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle kamuoyu ve akademik çevrelerde tartışılan ve sivil toplum kuruluşları tarafından önerilen ve eleştirilen konular da dikkate alınarak 21 maddelik bir metin oluşturulmuştur (Karatepe, 2016). AK Parti hazırladığı bu metin ile gerek siyasi partilerden gerekse toplumun diğer kesimlerinden destek almaya çalışmıştır. Türkiye'de yaşanan toplumsal olaylar AK Partinin bu önerisinin yeniden düşünülmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Türkiye'nin siyasi tecrübelerine bakıldığında, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan krizlerin ve zayıf hükümetlerin darbelere alt yapı hazırladığı söylenebilmektedir. Bu zemini ortadan kaldırmak için harekete geçilmesinde 15 Temmuz darbe girişimi önemli bir uyarıcı olmuştur. Darbe girişiminin bastırılması anayasa değişikliği tartışmalarını yeniden gündeme getirmiştir. Bu neticeden en önemli mesajı alan Bahçeli, anayasa değişikliğine destek vereceğinin sinyalini vermiştir. Bahçelinin anayasa değişikliğine ilişkin bu olumlu yaklaşımı ile MHP'ye sunulan anayasa değişikliği teklif metni üzerinde görüşmeler yapılmıştır (Karatepe, 2017b). Bu müzakereler sonucunda teklif metni 18 maddeye düşürülmüştür. 18 madde olarak Meclis Genel Kuruluna sunulan Anayasa değişiklik teklifi, MHP ve

AK Partinin katılımı ile 330 üzerinde oy alarak referanduma sunulması için Cumhurbaşkanına gönderilmiştir. Bahçeli, AK Parti'ye anayasa değişikliği konusunda destek vererek Türkiye'nin önünü açmak istediğini net bir şekilde ifade etmiştir. Aynı zamanda Bahçeli, yalnızca anayasanın ilk 4 maddesinin değişmemesi konusunda ısrarcı davranarak seçmenin ve partinin hassasiyetlerini göz önünde tuttuğunun sinyalini vermiştir. Böylece seçmeninden ve partisinden gösterdiği kararlı tavırdan dolayı destek almaya çalışmıştır (Karatepe, 2016).

Siyasal sistemde yaşanan gelişmelerden anlaşıldığı gibi, Türkiye'de anayasa değişikliği talepleri uzun yıllardır tartışılan sonuca ulaşmak için önemli uğraşlar verilen bir istem olmuştur. Karatepe'ye (2017a: 80-81) göre Türkiye'de anayasa değişiklik istemlerinin oluşmasının birkaç sebebi vardır. Öncelikle ilk sebep, demokratik kurumların tam olarak yerleşmemiş olmasıdır. Demokratik ülkelerde sistem tam anlamı ile oturduğu için anayasaların fazla tartışılması veya değiştirilmesi söz konusu olmamaktadır. İkinci sebep ise idari ve siyasal sisteme milletin sahip çıkmasına izin verilmemesidir. Darbe ile yapılan anayasaların sahibi yine kendileri olduklarından sistemin bekçiliğini de yine kendileri yapmaktadır. Vatandaş ise kendisine çizilen sınırların dışına çıkamamakta bir diğer ifade ile pasifleştirilmektedir. Böyle bir ortamda halkın istemlerinin de hiçbir önemi olmamaktadır. Son sebep ise Türkiye'de hukukun, yöneticilerin istemlerine cevap verebilmek için bir araç olarak görülmesidir. Türkiye'de yaklaşık yirmi yıl öncesine kadar anayasal istemler, çoğunlukla sisteme milletin egemen olmasına engel olmak ve belli kesimi memnun etmek üzerine yoğunlaşmıştır. Toplumun iradesini yok sayan bu istemler neticesinde hazırlanan anayasalar, sürekli tartışmaları beraberinde getirerek yeni istemlerin oluşmasına neden olmuştur. Easton'un sistem analizi yaklaşımında yer alan sistemde meydana gelen değişiklikler için sadece istemlerin değil desteklerin de olması gerektiği varsayımının çalışma açısından geçerliliğinin somut bir örneğini burada görmek mümkündür. Toplumun istemlerini göz ardı eden bir anlayışla yapılan anayasa değişiklikleri uzun vadede destek bulamayarak sistemde yeniden anayasa değişikliklerini gündeme getirmiştir. Son yıllarda Türkiye'de yapılan anayasa değişikliği çalışmaları ise demokrasiyi tam anlamı ile tüm kurumlarda tesis ederek istikrarı sağlamaya odaklanmıştır.

Toplumun yararına olduğu düşünölen anayasa istemlerinin neticelenememesinin en önemli sebebi ise toplumsal müzakere ve uzlaşmaya dayanmaması ve bunun doğal bir sonucu olarak da destek girdisinin sisteme yöneltilememesidir. Bu kapsamda anayasa değışikliğı uzun yıllar siyasal sistemde gündeme getirilen bir istem olsa da gerek toplumsal açıdan uygun bir ortamın bulunmaması, gerekse siyasilerden ve toplumdan yeteri kadar destek alınamaması nedeni ile çıktı olarak sisteme sunulamamıştır. AK Parti ve MHP tarafından 2016 yılı sonunda önerilerek, Mecliste 330'un üzerinde oy alan anayasa değışiklik tasarısı 16 Nisan 2017 Pazar günü halk oylamasına sunulmuştur. %85,32 oranında katılımın gerçekleştiğı referandumda anayasa değışikliğı %51,41 oranında evet oyu ile kabul edilmiştir (Sabah Gazetesi, 16 Nisan 2017).

Anayasa değışikliğinin resmi gazetede ilan edilmesinin ardından üç madde hemen uygulamaya konulmuştur. İlk olarak Hâkimler Savcılar Kurulunun, 30 gün içinde yeniden yapılandırılması tamamlanmıştır. İkinci olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan 27 Ağustos 2014 tarihinde "Adalet ve Kalkınma Partisi'ni yani aşkımı, sevdami, tutkumu, kavgamı önce Allah'a, sonra sizlere emanet ediyorum", ifadesi ile veda ettiğı AK Parti genel başkanlığına yeniden dönmüştür (Yeni Akit Gazetesi, 27 Ağustos 2014). 21 Mayıs 2017 tarihinde yapılan AK Partinin 3. olağan kongresinde ise uzun bir aradan sonra yeniden partinin genel başkanı seçilmiştir. Böylece Türkiye'de partili Cumhurbaşkanı dönemi resmi olarak başlamıştır. Değıştirilen son konu ise askeri yargının kaldırılmasıdır. Diğer maddelerin uygulanarak yeni sistemin bir bütün halinde tüm birimlere uygulanması 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan meclis ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra gerçekleşmiştir. Bu kapsamda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, bir bütün olarak Türkiye'de kamu yönetimi sisteminin tamamını etkileyecek radikal bir reform niteliğindedir.

1.9 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri: Adaylar ve Seçim Kampanyaları

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş süreci çalışmaları devam ederken, MHP liderinin 17 Nisan 2018 tarihinde erken seçime gitme çağrısında bulunması Türkiye'de siyasi gündemi bir anda değışirmiştir. Siyasi ortamı hareketlendiren MHP'nin bu çağrısı, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 19 Nisan 2018 tarihinde Bahçeli ile görüşmesi akabinde 24 Haziran 2018 tarihinde erken seçime

gitme kararı alması ile karşılık bulmuştur. Kasım 2019'da yapılması beklenen Cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinin erkene alınması aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine de 24 Kasım 2018 sonrasında geçilmesini ifade etmektedir. Erdoğan, erken seçim kararının alınmasında, siyasal sistem üzerinde formüle edilen değişikliklerin bir an önce işlerlik kazandırılmasının demokratikleşmeyi, istikrarı ve kalkınmayı daha da geliştireceği düşüncesinin etkili olduğu açıklamasını yapmıştır. Erken seçim kararının alınması ile birlikte halk tarafından ikinci kez oylanacak olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerine partilerden kimlerin aday gösterileceği ve nasıl bir seçim kampanyası izleneceği de merak konusu olmuştur. İlk olarak Erdoğan, AK Parti ve MHP'nin kurmuş olduğu Cumhuriyet İttifakının Cumhurbaşkanı adayı olarak belirlenmiştir.

Erken seçim kararının akabinde ana muhalefet partisi lideri KILIÇDAROĞLU, partisinin grup toplantısında siyasi partilere şu çağrıda bulunmuştur: “Bütün siyasi partilerin liderlerine sesleniyorum. Dönem a partisi, b partisi dönemi değil, birlikte hareket ederek devleti kurtarmanın zamanıdır. Biz CHP olarak her türlü özveride bulunmaya hazırız, ülkemizi seviyoruz”. 2014 seçimlerinde olduğu gibi çatı adayı belirleme yolunu deneyeceğinin sinyalini veren Kılıçdaroğlu, İyi Parti, HDP ve Saadet Partisi ile çeşitli ittifak kombinasyonları üzerinde görüşmeler yapmıştır. Özellikle Abdullah Gül'ün çatı adayı olarak gösterilmesi üzerinde yoğunlaşan Kılıçdaroğlu, Saadet Partisi ve İyi Parti ile yaptığı görüşmelerden netice alamamıştır. Özellikle İyi Parti lideri Meral Akşener'in Cumhurbaşkanlığı adaylığında ısrarcı olması ittifak arayışlarının sonuca ulaşmasına engel olmuştur. Çatı aday formülasyonunun çökmesi ile birlikte partiler kendi adayları ile seçime katılacaklarını açıklamışlardır. CHP, parti içi yapılan görüşmeler neticesinde kendi tabanını memnun etme yoluna giderek Muharrem İnce'yi, İyi Parti en başından beri ısrarcı olduğu Meral Akşener'i, Saadet Partisi Temel Karamollaoğlu'nu, HDP Selahattin Demirtaş'ı ve Vatan Partisi ise Doğu Perinçek'i aday göstermiştir. Böylece 24 Haziran seçimleri bir önceki seçimlerden farklı olarak 6 adayın aktif bir şekilde sahalarda geçen mücadelesi neticesinde gerçekleşmiştir. Partiler hem kendi belirlediği aday ile oy potansiyelini konsolide etmek hem de diğer parti tabanlarından oy alabilmek üzerine kurulu bir seçim kampanyası yürütmüştür. Bu kapsamda halk tarafından ikinci kez oylanmış ve Türkiye'nin geleceğine ilişkin

önemli bir dönüm noktasını teşkil eden Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılacak adayların belli olması ile birlikte adaylar, sahip oldukları vizyonlarını ve geleceğe yönelik vaatlerini içeren seçim beyannamelerini yayınlamışlardır.

AK Parti, 360 sayfadan oluşan kapsamlı bir metin hazırlayarak on bir başlık altında gelecek vizyonuna odaklanan bir çalışma yapacağını duyurmuştur. Erdoğan'ın seçim beyannamesinde yer alan bu on bir alan, yeni yönetim modeli", "güçlü demokrasi", "insan ve toplum", "istikrarlı ve güçlü ekonomi", "stratejik sektörler ve yenilikçi üretim" "çevre şehircilik ve yerel yönetimler" ve "dış politika ve millî güvenlik" başlıkları ile belirtilmiştir (AK Parti Web Sitesi, 2018). Seçim beyannamesinde aynı zamanda tamamlanma aşamasında olan ve planlanan toplamda 161 kalkınma projesi yer almıştır. Millet Bahçeleri, polis, öğretmen, hemşire ve din görevlilerine 3600 emeklilik ek göstere verilmesi, cem evlerine hukuki statü tanınması gibi seçim vaatleri ile toplumun her kesimine yönelik beklentilere cevap vermeye çalışmıştır. Erdoğan'ın seçim kampanyasının temel sloganları ise, "Yaparsa Yine AK Parti Yapar" ve "Türkiye Vakti" olmuştur. Erdoğan 2014 seçimlerinde olduğu gibi bu seçimlerde de gerçekleştirmiş olduğu projeleri anlatarak güven tazelemiş ve kapsamlı somut vaatler ile seçmene gelecek vizyonu sunmuştur. Bu kapsamda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Erdoğan'ın Yeni Türkiye'sinin 2023 ve 2053 ve 2071 gelecek vizyonlarının gerçekleştirilmesine temel dayanak oluşturduğu söylenebilmektedir. Bu bağlamda Erdoğan seçim kampanyaları sırasında, 2014 seçimlerinde de olduğu gibi hayata geçirdiği projeleri ve hizmetleri anlatarak gerçekleştirmeyi planladığı yeni projeler konusunda da bilgi vermiştir. Ekonomi, sanayi ve teknik alanında kalkınmanın hızlandırılmasını önceleyen bir vizyona sahip olduğunu açıklamıştır. Erdoğan'ın bu açıklamalarından Cumhurbaşkanlığı makamının hizmet makamı anlayışı ile sürdürüleceği anlaşılabilmektedir.

CHP tarafından hazırlanan "Millet için Geliyoruz" başlıklı 230 sayfadan oluşan seçim beyannamesi; ekonomi, demokrasi, eğitim, toplumsal barış ve dış politika üzerinde kurgulanmıştır. CHP'nin adayı İnce, bu politikalar ile Cumhuriyetin örselenen değerlerini yeniden tesis etmeyi hedeflediklerini belirtmiştir. Seçim kampanyalarında "Hepimizin Cumhurbaşkanı", "Artık Tamam" ve "Türkiye'ye Güvence Muharrem İnce" sloganları kullanılmıştır. Seçim vaatlerinde ise asgari

ücretin net 2 bin 200 lira ve vergisiz olması, en düşük emekli aylığının bin 500 lira olması, Kanal İstanbul ve yerli otomobil projelerine son verilmesi, Nevruz'un resmi tatil ilan edilmesi, Olağanüstü Hal (OHAL)'in kaldırılması, yeni bir anayasa yapılarak kuvvetler ayrılığına dayalı güçlü bir Parlamenter rejim oluşturulması, 80 bin öğretmenin atamasının gerçekleştirilmesi, emekliye bayramlarda birer maaş ikramiye verilmesi, İnsani Geliştirme Stratejileri ve Bilgi Kurumu ve Esnaf Bakanlığının kurulması, şeker fabrikalarının geri alınması gibi konular öne çıkmıştır. Bu bağlamda İnce, mevcut hükümeti eleştirerek ekonomik ve teknik alanda yeni somut vaatler ortaya koymaya çalışmıştır.

İyi Parti Cumhurbaşkanı adayı Meral Akşener "Milletimizle Sözleşme" Başlığı altında 138 sayfadan ve 404 maddeden oluşan seçim beyannamesinde; TRT'nin özelleştirilmesi, (Olağan Üstü Hal) OHAL'in kaldırılması, Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) ve Kuleli başta olmak üzere tüm askeri okulların yeniden açılması, TRT'nin satılarak özelleştirilmesi, varlık fonunun kaldırılması, üst kullanım hakkına dayalı Tarımsal Üretim ve Ticaret Bölgelerinin kurulması, mesleki yükseköğretim mezunlarına kısa dönem askerlik imkânı sağlanması, öğretmen akademilerinin kurulması, eğitim sisteminin değiştirilmesi ve seçim barajının yüzde 5'e indirilmesi gibi vaatlere yer vermiştir. Akşener seçim kampanyalarında "Türkiye ve Milletimiz İyi Olacak" ve "Yüzünü Güneşe Dön Türkiye" sloganlarını kullanmıştır (İyi Parti Web Sitesi, 30 Mayıs 2018).

Saadet Partisi adayı Temel Karamollaoğlu'nun "Türkiye Vizyonu" ismiyle yayınladığı beyannamede şeffaflık ve hesap verebilirliğin olacağını, vatandaşın bilgisine ulaşmadığı hiçbir ihale, sözleşme olmayacağını, güçlü iç ve dış denetim mekanizmaları kurulacağını, kutuplaşmaya fırsat verilmeyeceğini, yargı tarafsızlığı sağlanacağını ve kuvvetler ayrılığının tesis edileceğini açıklamıştır. Beyannamede, vergi yükünün hafifletilmesi YÖK'ün kaldırılması, kadınlara 2-3 yıla kadar doğum izni, emeklilere "refah payı" adı altında prim ödenmesi, Kürt meselesinin çözülmesi, asgari ücretli olarak çalışandan verginin alınmaması, AB ile ilişkilerin yeniden görüşülmesi, eğitim sisteminin değiştirilmesi gibi vaatlere yer verilmiştir. Seçim kampanyalarında ise "Geleceğin İçin Değiştir" ve "Türkiye'ye Bilge Başkan" sloganları kullanılmıştır (Saadet Partisi Web Sitesi, 2018).

HDP adayı Selahattin DEMİRTAŞ'ın 24 sayfadan oluşan seçim bildirgesinde “özerklik” ve “özyönetim” vurgusu yapılmıştır. HDP; kadın bakanlığının kurulması, tüm mahallelerde anadilde kreşin kurulması, 8 Mart'ı bütün kadınlar için resmi tatil ilan edilmesi, genç yaşam kartı uygulamasının hayata geçirilmesi, 15-25 yaş arasındaki gençlere her ay 200 TL verilmesi, oy verme yaşının 16'ya seçilme yaşının 18'e indirilmesi, OHAL'in kaldırılması, burs ve katkı payı ödemeleri ücretsiz olması, seçim barajının kaldırılması, valilerin halk tarafından seçilmesi, zorunlu din derslerinin kaldırılması, Diyanet İşleri Başkanlığının kaldırılması ve asgari ücretin 3000 TL'ye çıkarılması gibi bir takım vaatlerde bulunmuştur. HDP seçim kampanyalarında “Senle Değişir”, “Yurttaş, Arkadaş, Yoldaş, Demirtaş”, sloganları kullanılmıştır (HDP Web Sitesi, 2018).

Vatan Partisi adayı Doğu Perinçek'in 58 sayfadan oluşan seçim beyannamesinde 6 bölüm yer almaktadır. Beynamede, ücretsiz sağlık hizmeti, Kürt sorunun çözümü, her köye ve mahalleye; halk evi, tiyatro ve spor salonu kurulması, TSK'nin tek bir emir komuta yapısına kavuşturulması, asgari ücretin düzenlenmesi, kredi kartı borç faizlerini silinmesi ve işsizlik sorunun çözülmesi gibi vaatler yer almıştır. Seçim kampanyalarında ise “Güneş Doğudan Doğar”, “Herkes İŞ Üreten Millet”, “Teröre Son Güçlü Devlet” ve “Tek Çözüm Doğu Perinçek” gibi sloganlar kullanılmıştır (Vatan Partisi Web sitesi, 2018).

Bu bağlamda halk tarafından ikinci kez oylanan Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılan 6 aday, seçim kampanyalarında mevcut durumda eksik gördükleri alanlar üzerinden bir değerlendirme yaparak önceliklerini ve vaatlerini seçmene anlatmaya çalışmışlardır.

24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Recep Tayyip ERDOĞAN, %52,6 oranında oy alarak Cumhurbaşkanlığına yeniden seçilmiştir. Seçime katılan diğer adaylardan İNCE %30,6; DEMİRTAŞ %8,4; AKŞENER %7,3; KARAMOLLAOĞLU %0,9 ve PERİNÇEK ise %0,2 oranında oy almıştır. Görevine 5 yıl daha devam edecek olan Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığının, önceki dönemden en temel farkı, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin ilk başkanı olarak görev yapacak olmasıdır. 16 Nisan 2017 tarihinde halk tarafından referandumda kabul edilen yeni sistem, 24 Haziran seçimleri sonrasında tüm

maddeleri ile uygulamaya geçmiştir. Bu sebeple 24 Haziran 2018 tarihi, Türkiye siyasi tarihine önemli bir dönüm noktası olarak eklenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin önümüzdeki 5 yıl kurumsallaşma sürecinden geçecek ve bu görevin Erdoğan tarafından yönetilecek olması, siyasal sistemin yeni dönüşümler geçireceğinin de göstergesi olacaktır. Nitekim bu paragraf yazıldığında son 4 yıldır Cumhurbaşkanlığı makamının geçirdiği dönüşüm süreci, Erdoğan'ın sahip olduğu vizyondan bağımsız açıklanamamaktadır.

Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin kurumsallaşması için ilk olarak Cumhurbaşkanlığı teşkilatında yeniden yapılanmaya gitmiştir. Cumhurbaşkanlığı teşkilatının yeni yapısı, makamın yeni dönemdeki öncelikli vizyonu konusunda fikir verebilecektir.

1.10 Cumhurbaşkanlığı Teşkilatında Yeniden Yapılanma

Halk tarafından ikinci kez oylanan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılması ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin de tam anlamı ile uygulanmaya başlanacak olması Cumhurbaşkanlığı teşkilat yapısında değişikliklerin yapılmasını gerektirmiştir. Yeni sistemin hızlı karar alma, etkili icraat, güçlü yasama ve istikrar temelli gerekçeleri yeni örgüt yapısının bu gerekçeleri merkeze alan bir yaklaşımla değiştirilmesini zorunlu kılmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından ilk olarak açıklanan yeni teşkilat yapısının mevcut duruma göre daha sade, etkin ve sonuç odaklı bir anlayış ile düzenlendiği ifade edilmiştir.

Bu çerçevede düzenlenen yeni teşkilat yapısında Cumhurbaşkanı yardımcısı, Özel Kalem, İdari İşler Başkanlığı, Bakanlıklar, Kurullar, Ofisler ve Başkanlıklardan oluşan bir yapı formüle edilmiştir. ABD'deki yürütme organının teşkilat yapısına benzer özellikler taşıyan ancak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde olduğu gibi Türkiye'nin kendi siyasal kültürünü, yönetim yapısını ve stratejik önceliklerini yansıtan Türkiye'ye özgü bir teşkilat yapılanmasına gidilmiştir. Dünyada uygulanan Başkanlık sistemi modellerinde görülen ofislere, yeni teşkilat yapılanması içerisinde de yer verilmiştir Finans Ofisi, İnsan Kaynakları Ofisi, Teknoloji Ofisi ve Yatırım Ofisi olarak isimlendirilen bu ofislerin Cumhurbaşkanıya direkt bağlı olarak çalışması ve bürokrasiye takılmadan Cumhurbaşkanının öncelikleri doğrultusunda projeler üretmesi beklenmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın nitelendirmesi ile bu

ofisler makamın “arka bahçesi” olarak faaliyet gösterecektir (Sobacı, Miş ve Köseoğlu, 2018: 2).

Başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde yürütmenin başı konumunda olan Başkanın kamu politikası geliştirmesine hizmet edecek bir diğer yapı olan kurullar, teşkilat yapısı içerisinde daha çok danışma ve tavsiye işlevlerini üstlenmektedir. Yeni teşkilat yapısında da Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu, Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu, Ekonomi Politikaları Kurulu, Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, Hukuk Politikaları Kurulu, Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu, Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu, Sosyal Politikalar Kurulu ve Yerel Yönetim Politikaları Kurulu olmak üzere 9 kurul oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kurulların politika geliştirmek amacı ile Cumhurbaşkanı ile birebir iletişim halinde olmaları ve bakanların uygulayacağı kurulların çerçevesini oluşturmaları beklenmektedir. Kurullar ile birlikte iş dünyasında, teknoloji ve dış politika alanlarında ve bilim ve sanat çevresinde alanında uzman kişilerin politika yapım sürecine dâhil olmaları sağlanarak paydaş sayısının artırılması planlanmıştır. Bu plan dâhilinde oluşturulacak ortak akıl ile etkili politika oluşum sürecinin hayata geçirilmesi temel hedeflerden biri olarak belirlenmiştir (Sobacı, Miş ve Köseoğlu, 2018: 2).

Yeni teşkilat yapısı içerisinde yer alan bir diğer yapılanma ise başkanlıklardır. “Genelkurmay Başkanlığı”, “Milli İstihbarat Başkanlığı”, “Savunma Sanayi Başkanlığı”, “Milli Güvenlik Kurulu”, “Diyanet İşleri Başkanlığı”, “Devlet Denetleme Kurulu”, “İletişim Başkanlığı” ve “Strateji ve Bütçe Başkanlığı” olmak üzere 8 başkanlık birimi oluşturulmuştur. Mevcut yapılanma içerisinde var olan başkanlıklara ek olarak yeni eklenen İletişim Başkanlığı ile Strateji ve Bütçe Başkanlığına Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde yürütmenin başı durumunda olan Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerinin genişlemesi ile ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Nitekim yeni sistem ile Cumhurbaşkanı tarafından önerilecek olan bütçenin daha etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesinin ve mali disiplin ve verimliliğin sağlanmasının strateji ve bütçe başkanlığı ile gerçekleştirilmesi amaçlamaktadır.

Yeni teşkilat yapısı içerisinde düzenlemeye gidilen bir diğer yapı bakanlıklardır. Parlamenter sisteme bağlı mevcut başbakanlık sisteminde kabinede

26 bakan görev yapıyordu. Yeni Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı şemasına göre, yine Cumhurbaşkanı'na bağlı bakanlık sayısı 16'ya düşürülerek daha sade bir yapıya dönüştürülmüştür. Bunlar Adalet, Dışişleri, İçişleri, Milli Savunma, Milli Eğitim, Sağlık, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Ulaştırma ve Altyapı, Çevre ve Şehircilik, Tarım ve Orman, Kültür ve Turizm, Gençlik ve Spor, Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile, Hazine ve Maliye, Ticaret ile Sanayi ve Kalkınma Bakanlıklarıdır. En önemli sadeleşme ise ekonomi bakanlığında gerçekleştirilmiştir. Mevcut sistemde 6 olan ekonomi ile ilişkili olan bakanlık sayısı 3'e düşürülmüştür.

Bu kapsamda, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile Cumhurbaşkanının tek siyasi sorumlu olarak sistem içerisindeki rolü, teşkilat yapısının da bu rol çerçevesinde şekillendirilmesi sonucunu meydana getirmiştir. Devletin zirvesinde gelişen dünya şartlarının zorunlu bir gerekliliği olarak daha hızlı hareket etmeyi sağlayacak mekanizmaların kurulması temel önceliklerden biri olmuştur. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile kamu yönetiminde ortaya çıkacak yeni yapının da bu önceliklere hizmet etme amacı ile kurgulandığı; özellikle kararların daha hızlı alındığı ve verimli ve etkin yönetim anlayışının hayata geçirilmesini önceleyen bir anlayışın tüm kurumlara yerleştirilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi süreci ile birlikte demokrasinin en temel ilkesi olan halkın egemenliği kavramı bir başka açıdan da anlam kazanmıştır. Nitekim anayasada “egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” ifadesi yer alsa da 1982 anayasası ile eklenen “Türk Milleti, egemenliğini, anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır” cümlesi ile kavramın içi boşaltılmıştır. Bu anlamda Cumhurbaşkanının ilk defa halk tarafından seçilmesi ile millet egemenliği kavramı tekrardan anlam kazanmış ve demokratikleşme noktasında önemli bir adım daha atılmıştır. Uzun yıllar devam eden devlet merkezli olarak kurumların meşruiyet kazanmasının milleti referans alan bir anlayışa dönüşmesi Cumhurbaşkanının halkın iradesi ile seçilmesi ile birlikte somut bir adıma dönüştürülmüştür.

Cumhurbaşkanlığı makamına oturacak olan liderin sahip olduğu vizyon ve makama yapacağı katkı, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi süreci ile birlikte daha önemli hale gelerek toplumun istemlerinin zorunlu olarak dikkate

alındığı bir süreci başlatmıştır. Türkiye’de anayasalar vizyondan yoksun liderler tarafından halkın istemlerini göz ardı eden ve sadece vesayet odaklarına hizmet eden bir anlayışla hazırlanmıştır.

Sonuç olarak 367 krizi ile siyasal sistem de meydana gelen tıkanıklık, otoriteler tarafından 2007’de Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini öngören anayasa değişikliği çıktısının sisteme sunulması ile aşılabılmıştır. Ancak teknik olarak formüle edilen bu değişikliğin uygulamaya konulduğu 12. Cumhurbaşkanlığı seçimleri ise sistemde yeni girdilerin oluşmasına sebep olmuştur. Nitekim Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ile sistemde anayasanın verdiği çok güçlü yetkiler ile meşruiyetini halktan alan bir Cumhurbaşkanı ve yine halk tarafından seçilen başbakan ikilemi ortaya çıkmıştır. Çift başlılık ve yetki karmaşasının oluşması ile gerilimin ortaya çıkma ihtimali siyasal sistemde değişikliğe ilişkin istemin oluşmasına neden olmuştur. Nitekim aynı partiden olmalarına rağmen Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Davutoğlu arasında krize dönüşme potansiyeline sahip olan anlaşmazlık, sistemde değişikliğin artık bir zorunluluk olduğu söylemlerini arttırmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine ilişkin anayasa değişikliği ise sistemde meydana gelen yeni istemlerin MHP’nin verdiği destek ile yeni bir anayasa çıktısına dönüştüğünün göstergesi olmuştur. Sistem yaklaşımına göre dengeye kavuşması zor olan bu düzen, siyasal sistemde sürekli bir dönüşüm getireceği söylenebilir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi vizyonu, Cumhurbaşkanlığı makamını dönüştüren önemli bir siyasi reform girişimidir. Türkiye’nin siyasi tecrübeleri, ülkedeki önemli somut adımların ancak ileri görüşlü liderler sayesinde gerçekleştiğini göstermektedir. Bu bağlamda uzun yıllardır tartışılan bir mesele olan sistem değişikliği, vizyon sahibi karizmatik bir lider sayesinde ancak somut bir adıma dönüşebilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SEÇİM İTTİFAKLARI

2.1 Seçim ittifaklarının Genel Olarak Parti İttifakları İçindeki Yeri

Siyasi partilerin kendi tüzel kişiliklerini, kimliklerini, ideolojik pozisyonlarını ve karar alma süreçlerini muhafaza ederek, belirli bir amaca dönük bir süre birlikte hareket etmeleri sıkça rastlanan bir davranış biçimi olup, partilerin bu türden davranışlarını “parti ittifakları” üst başlığı altında tarif etmek mümkündür (Aleskerov, Ersel, Sabuncu, 2010: 233).

Parti ittifakları üzerine ilk kapsamlı analizleri Fransız Siyaset Bilimci Maurice Duverger yapmıştır. O’nun da dikkat çektiği gibi, siyasi partiler arasındaki ittifaklar çok değişik biçimler ve derecelerde görülebilmektedir. Bazıları sadece bir seçimde avantaj sağlamak için yahut bir hükümeti desteklemek ya da düşürmek amacıyla “geçici ve örgütsüz” mahiyette iken bazıları da birden fazla seçim ve hükümet dönemini kapsayan uzun süreli siyasal blok niteliğinde ve adeta bir “süper parti” gibi çok daha “sürekli ve sağlam örgütlü” olabilmektedir. Farklı tasnifler elbette mümkünse de Duverger’nin yaptığı şu üçlü tasnif, partiler arasındaki ittifakların en çok karşılaşılan üç ayrı formunu göstermektedir: “Seçim, Parlamento ve Hükümet İttifakları: (...) Bunlardan birincisi aday, ikincisi milletvekili, üçüncüsü de bakan düzeyinde yer alır. Bu üç çeşit ittifak bir arada bulunabileceği gibi, ayrı ayrı da olabilir.” (Duverger,1974: 417-451).

Duverger’nin yaptığı bu üçlü tasnif bağlamında seçim ittifakları; seçimlerde avantaj sağlamak amacıyla, aday düzeyinde yapılan partiler-arası işbirliği anlaşmalarıdır. Bu anlaşmalar, kimi zaman seçimler neticesinde parlamentoda temsil imkânı yakalamak isteyen küçük partiler arasında, kimi zaman da zaten bu imkâna sahip olan ama tek başına elde edilebileceği sayıdan daha fazla milletvekilliği kazanıp avantaj sağlamak isteyen partiler arasında yapılır. Bu durumlarda partiler; ortak aday gösterme, ortak aday listeleri hazırlama yahut -özellikle iki türlü seçimlerde- farklı bölgelerdeki adaylarını karşılıklı olarak birbirlerinin lehine adaylıktan çekme gibi, adaylar üzerinden seçim stratejileri geliştirirler (Duverger,1974: 417-451).

Yine bu üçlü tasnif bağlamında parlamento ittifakları; siyasi partilerin parlamentoda ya bir hükümeti desteklemek ya da onu düşürmek için milletvekili düzeyinde yaptıkları ittifaklardır. Bu alanda tesadüfi ve istisnaî mahiyetteki dayanışma ve işbirliklerinden tutun, karar alma süreçlerine dair ortak kurumlara sahip örgütlenmiş birliklere kadar, ittifakların bütün çeşit ve derecelerine rastlamak mümkündür.”

Üçlü tasnifin üçüncü ayağı hükümet ittifakları ise; iktidarı kullanmak üzere bakan düzeyinde yapılan parti ittifaklarıdır. Duverger’in hükümet ittifakı diye adlandırdığı bu tür ittifaklar daha çok “koalisyon” adıyla anılırlar (Duverger,1974: 417-451).

Parti ittifaklarının bu üç çeşidi arasındaki ilişkiler karmaşıktır. Bunların hepsi bir arada bulunabilecekleri gibi, ayrı ayrı da olabilirler. Özellikle parlamento ve hükümet ittifakları arasında bir yönüyle iç-içe geçmişlik söz konusudur. Bütün hükümet ittifakları (özellikle parlamenter sistemlerde) muhakkak bir parlamento ittifakıyla tamamlanır. Ancak bunun tersi doğru değildir. Parlamentoda hükümet ittifaklarının dışında “muhalefet ittifakları”na da rastlanabilir. Ayrıca azınlık hükümetleri bakımından “destekleme ittifakları” da mümkündür (Duverger,1974: 417-451)

Parlamento ve hükümet ittifaklarının kendi aralarındaki nispeten sıkı ve bir yönüyle de zorunlu-tamamlayıcı ilişki, bunların seçim ittifakları ile ilişkisi bakımından söz konusu değildir. Parlamento ve hükümet ittifakları, seçim ittifakı yapılmadan da gündeme gelebilir ve gerçekleşebilir. Seçimlere tek başına girmiş partiler, parlamentoda hiçbir partinin salt çoğunluğu elde edemediği durumlarda, bir hükümet kurma ya da bir hükümeti destekleme (yahut da bir hükümeti engelleme) üzerine işbirliği yapabilirler. Elbette seçim düzeyinde bir dayanışmanın olmayışı, parlamento ve hükümet düzeyindeki dayanışmayı zayıflatır. Böyle durumlarda genellikle her parti, halkın hoşuna gitmeyen hükümet icraatlarının sorumluluğunu müttefikine (koalisyon ortağına) atmaya, hoş gidenlere ise sahip çıkmaya çalışır. Seçim düzeyinden itibaren başlayan ittifaklar diğer düzeylerde (parlamento ve hükümet düzeylerinde) de devam ederse, bu durum ittifakları güçlendirir ve daha uyumlu/istikrarlı hükümet modelleri üretir. Buna karşılık, seçim sisteminin

zorlamasıyla yahut başka bir nedenle kurulan seçim ittifaklarının da her durumda hükümet ittifakıyla sonuçlanması beklenemez (Duverger,1974: 417-451)

Duverger, seçim ittifakları ile hükümet ittifakları arasında var olan ve bunların doğalarından kaynaklanan önemli bir farka da vurgu yapmıştır. Bu fark, ittifak yapan partiler arasındaki “doktrin ve eğilim ayrılıkları” ile paralel olarak önem kazanır. Seçim ittifaklarında bu çeşit ayrılıklar tolere edilebilirse de bunun iktidarda devam ettirilmesi güçtür. Seçim anlaşmaları; uzun vadeli bir eylem planı ortaya koymaktan ziyade, oy toplamaya yarayan ve sloganlarla genel başlıklardan meydana gelen çerçeve anlaşmalar olup araçlardan çok amaçlara odaklanırlar. Oysa Duverger’ye göre hükümet etme, bir araç sorunudur. Bu noktadan hareket eden Duverger, iki ittifak türü (seçim ve hükümet ittifakları) arasındaki “doğal” farkı şu şekilde formüleştirmiştir:

Seçim ittifakları en aşırı partinin, hükümet ittifakları ise en ılımlı partinin hakimiyeti altında olma eğilimindedir. (...) seçmenler doğal eğilimlerine uyarak kendi görüşlerini en güçlü şekilde savunulara yani (...) en aşırı adaylara oylarını verme yoluna gitmektedirler; bu bakımdan seçim düzeyindeki koalisyonlara (ittifaklara) aşırı kanat hâkimdir. İktidara geldikten sonra ise her şey değişir. Koalisyondaki ılımlı parti hükümet faaliyetlerinin gereklerine karşı en duyarlı olan partidir; onun ılımlılığı, gerçeklerin koyduğu sınırlara uygun düşer. Dolayısıyla, (...) hükümet etmeye en elverişli parti, odur. Eğer ittifak hükümet düzeyinde devam edecekse, mutlaka bu partinin hâkimiyeti altında olması gerekir.” (Aleskerov, Ersel, Sabuncu, 2010: 233).

Siyasi partiler arasındaki işbirliği/ittifak biçimleri üzerine yapılan bir tasnif de; “seçim ittifakı” ve “sınırlı güç birliği” şeklindeki ikili tasniftir. Bu tasnife göre siyasi partiler seçim ittifakı yaparak, örneğin oy barajını geçebilmek için birlikte hareket edebilecekleri gibi, sınırlı güç birliği yapmak üzere anlaşarak, iyi tanımlanmış bir konuda beraber hareket edip o konu dışında serbest davranma yolunu tercih edebilirler.

2.2 Seçim İttifaklarının Seçim Sistemleri ile İlişkisi

Seçim ittifakı pratikleri esasen siyasal yaşamın akışı içerisinde beliren ihtiyaçların karşılığı olarak ortaya çıkmış birer sonuçtur. Bu ihtiyacı ve dolayısıyla

da sonucu üreten ise ülkede cari olan seçim sistemidir (Buran, 2005: 2). Seçim sistemleri; seçimle ilgili kurallar, teknikler, yöntemler ve seçim geleneklerinden oluşan bir bütünü ifade etmektedirler. Bu itibarla ülkede uygulanan seçim sisteminin o ülkedeki siyasal hayata etkisi tartışmasıdır. Seçim sistemlerinin siyasal hayata etkilerini yani siyasal sonuçlarını Emre Erdoğan'ın yaptığı gibi "statik" ve "dinamik" olmak üzere iki kategoride ele almak isabetli olacaktır.

Seçim sistemlerinin "statik" sonuçları, seçimler sonrası oluşan parlamento dağılımında kendini hissettirir. Seçimlerde uygulanan hesaplama yöntemleri ülkedeki büyük partilere ya da çoğunluğa yaslanan siyasal eğilimlere avantaj sağlayabilecekleri gibi küçük partileri kollayıp azınlık görüşlerinin etkinliğini arttırarak çoğulcu bir siyasal ortamın oluşmasına da imkân verebilirler. Zira herhangi bir seçimde aynı sayıdaki oy miktarına farklı seçim sistem, teknik ve yöntemlerinin uygulanması, temsilci dağılımını farklılaştırmaktadır (Erdoğan, 1999: 12)

Seçim sistemlerinin etkisi sadece o seçimle oluşan organdaki aritmetik sandalye dağılımının belirlenmesi meselesiyle sınırlı kalmayıp ülkedeki parti sistemine ve partilerin yapısına da sirayet eder. Seçim sistemleri bunu seçmen ve parti davranışlarını etkileme kapasitesi sayesinde başarır. Çünkü seçmenler ve partiler, "oyunun kurallarını" göz önünde bulundurup kendi davranışlarını değiştirerek/ayarlayarak seçim sisteminin çıktıları üzerinden reaksiyon üretirler. Seçmenlerin ve partilerin bu reaksiyonları yahut davranış değişiklikleri seçim sistemlerinin "dinamik" sonuçlarıdır ki seçim ittifakları, seçim sistemlerinin bu türden siyasal sonuçları arasındadır. Seçim ittifakları sıklıkla, küçük partiler açısından dezavantajlı hesaplama yöntemleri yahut baraj gibi engeller barındıran ve dolayısıyla temsiliyet sorununa yol açan seçim sistemi tercihlerine "reaksiyon" olarak ortaya çıkar. Muhatap oldukları dezavantajlı kuralın etkisini ya da önlerindeki baraj engelini aşmak isteyen partiler kendi davranışlarında değişikliğe giderek ya birleşirler ya da seçime birlikte girerler (Buran, 2005: 2).

Bununla birlikte seçim sistemleri, siyasi partilerin yahut farklı toplumsal kesimleri temsil eden siyasi hareketlerin uzlaşarak ittifak yapmalarına ve seçimlere birlikte girmelerine izin verip vermemek yoluyla ülkedeki siyasal hayatla birlikte toplumsal hayata da etki ederler. Çünkü seçim sisteminin yol açtığı hoşnutsuzluklar

bazen toplum düzenini ve toplumsal barışı bozacak boyutlara ulaşabilir. Eğer bir seçim sistemi, belirli bir partinin temsil ettiği toplumsal kesimi sürekli olarak sistemden dışlıyorsa, böyle bir dışlanma, siyasal sistem açısından bir “meşruiyet krizine” dönüşüp, bütünüyle siyasal (hatta toplumsal) düzeni tehdit edebilir. İşte seçim ittifaklarının yapılabiliyor olması, toplumun belli bir kesiminin siyasal sistemden sürekli dışlanmasını engelleyecektir. Bu noktadan bakıldığında, seçim sistemlerinin seçim ittifaklarını kolaylaştıran/teşvik eden yahut tam aksine zorlaştıran/önleyen unsurlarının değeri daha iyi anlaşılabilir. Zira seçim sistemleri; partiler-arası yahut siyasal hareketler-arası ittifaklara izin vererek çoğu zaman ülkenin siyasal iklimini ılımanlaştırabildikleri gibi bu tür uzlaşmaların önünü kesmek hatta onları yasaklamak suretiyle sert rüzgârların etkisi altında kutuplaştırıcı bir siyasal iklimin enstrümanı haline de gelebilirler. Bazen de kimi ülkelerde bunun tam tersi bir sonucun ortaya çıktığı görülebilmektedir. Bu ülkelerde seçim ittifaklarına izin veren hatta yapısı gereği ittifakları teşvik eden seçim sistemleri, ülkenin sosyolojisine paralel olarak karşılıklı siyaset blokların oluşmasına yol açmak suretiyle toplumdaki kutuplaşmayı derinleştirebilmektedirler (Erdoğan, 1999: 14).

Seçim sistemlerinin seçim ittifakları açısından değerlendirmesi yapılırken, seçim ittifaklarının sadece temsiliyet sorunlarının yarattığı huzursuzlukların aşılması ve siyasal iklim üzerindeki uzlaştırıcı yahut kutuplaştırıcı misyonunu konu etmek yeterli olmayacaktır. Zira seçim ittifakları ile seçim sistemleri arasındaki ilişkide bu “misyon” boyutunun dışında seçim sistemlerinin temel/amaçsal kurgularını ilgilendiren bir de “teknik” boyut bulunmaktadır. Şöyle ki;

Seçim sistemlerine dair siyasal ve akademik tartışmalar genel olarak “temsilde adalet’ veya “yönetimde istikrar” prensipleri etrafında yapılmakta olup bunlardan birinin ağırlıklı olarak tercih edilmesine bağlı olarak seçim sistemi kurgulanmaktadır. İşte seçim ittifaklarının önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Siyasi partiler-arası ittifaklar, seçim sistemlerinin temel tercihlerini belirleyen ve üzerinde kurgulandıkları bu iki prensipten her ikisinin de ayrı ayrı yöneldiği ve birbirine tamamen zıt istikametteymiş gibi görünen amaçları bağdaştırabilecek yani hem temsil adaletini hem de yönetim istikrarını telif edebilecek önemli araçlardan biridir. Seçimden önce temsil önündeki engelleri aşabilmenin yolu olarak başvuru ve böylece “temsilde adaletin tesisine hizmet eden seçim ittifakları, seçimden sonra

uyum içinde hükümet sorumluluğu üstlenebilecek geniş yapıları ortaya çıkarması bakımından da “yönetimde istikrardı mümkün kılmaktadırlar.

Velhasıl seçim sistemlerinin seçim ittifakları ile ilişkisi, biri doğrudan diğeri dolaylı olmak üzere iki biçimde ortaya çıkmaktadır. Bünyelerinde barındırdıkları barajlar, hesaplama yöntemleri ve yasaklar üzerinden seçim ittifakları konusunda doğrudan belirleyici olabilen seçim sistemleri, ürettikleri parti sistemleri üzerinden de dolaylı olarak konunun temel değişkeni haline gelmektedirler.

2.3 Seçim Sistemleri İle Parti Sistemleri Arasındaki İlişki

Klasik ayrımla parti sistemleri; tek-parti, iki-parti ve çok-parti sistemleri olarak sınıflandırılmaktadır. Bu ayırım sistemdeki etkin partilerin sayılarına göre yapılmaktadır (Özbudun, 2016: 12).

Ülkelerin parti sistemleri üzerinde belirleyici rol oynayan birçok etken olmakla birlikte, bu etkenler içinde seçim sistemlerinin özel bir yeri bulunmaktadır. Siyaset bilimi ve anayasa hukuku disiplinlerinin en önemli isimlerinden Maurice Duverger’ye göre; seçim sistemi, bir ülkedeki parti sistemini şekillendiren “en önemli teknik etken” olup o ülkedeki partilerin sayısı, kuvvetleri, ittifakları ve temsilleri üzerinde ciddi etkilere sahiptir. Parti sistemi ile seçim sistemini, “birbirlerine çözülemez şekilde bağlı ve bazen çözümlene yoluyla bile ayrılmaları güç iki gerçeklik” olarak tanımlayan Duverger, bu ikisi arasındaki ilişkiyi şu üç “formül” ile açıklar: (Duverger,1974: 272)

1. Orantılı (nispi) temsil, sert, bağımsız ve (çoşkusal akımlar dışında) istikrarlı partilerden kurulu bir çok-parti sistemini teşvik eder;
2. İki-turlu çoğunluk usulü, yumuşak, bağımlı ve (bütün durumlarda) nisbeten istikrarlı partilerden meydana gelen bir çok-parti sistemini teşvik eder;
3. Tek-turlu basit çoğunluk sistemi, iktidarın büyük bağımsız partiler arasında el değiştirdiği bir iki-parti sistemini teşvik eder. ”

Bu önermeler, -Duverger’nin de ifade ettiği gibi- elbette seçim sistemleri ile parti sistemleri arasındaki ilişkinin bütününe açıklamak için yeterli olmayıp, sadece temel eğilimleri ortaya koyan “ilk varsayımlardır. Esasen Duverger de, bu üç önermeyi yaptıktan sonra, parti sistemlerinin oluşmasında seçim sistemlerinin etkisinin “geçek bir itici gücün” etkisinden ziyade “fren ya da hızlandırıcının” (“fren

ya da gaz pedalının”) etkisine benzediğini hatırlatma ihtiyacı hissetmiştir. Bu bağlamda, bir ülkede tercih edilmiş olan bir seçim sistemi, o ülkede belli bir parti sisteminin oluşmasını kolaylaştırabilir ya da zorlaştırabilir, ancak tek başına o parti sisteminin oluşmasını sağlayamaz (Duverger,1974: 272).

Seçim sistemleri ile parti sistemleri arasındaki ilişkinin temel eğilimlerini ortaya koyan bu üç tez, Duverger tarafından 1951’de öne sürülmesinden bu yana farklı yönleriyle birçok eleştiriye konu edilmişse de, ana hatları itibariyle günümüzde de değerini korumaktadır. Duverger’den otuz küsur yıl sonra, 1984’te, Hollandalı siyaset bilimci Arend Lijphart, demokrasi ile idare edilen 21 ülkenin siyasal sistemlerini karşılaştırmalı olarak incelediği çalışmasında, bu üç tezin (daha çok da birinci ve üçüncüsünün) genellikle doğrulandığını gösteren bulgulara yer vermiştir. Lijphart bu çalışmasını 1999 ve 2012 yıllarında genişletmiş/güncellemiştir. İncelediği demokratik ülke sayısını yirmibirten otuzaltıya çıkaran ve bu otuzaltı ülkede 1945 ila 2010 yılları arasında yapılmış olan seçimleri analiz eden Lijphart, bu yeni çalışmasında da Duverger’nin tezlerini -birkaç sapmayla birlikte- büyük ölçüde doğrulayan verileri yayımlamıştır. Buna göre; seçim sistemi olarak tek-turlu çoğunluk sisteminin uygulandığı İngiltere ve Yeni Zelenda’da partilerin ortalama efektif sayılarının 2 civarında, nispi temsil sisteminin uygulandığı İsviçre ve İsrail’de ise 5’in üzerinde olduğu görülmektedir. Yeni Zelenda örneği daha da dikkat çekicidir. 1996’da nispi temsil sisteminin yürürlüğe girmesinden sonra bu ülkede parti sayısında artış gözlenmiştir (Lijphart, 2016: 95)

Lijphart ayrıca “Duverger Kanunu”nun daha ince formülleştirmelere elverişli olduğunu belirterek onu şu şekilde geliştirmiştir:

“Bir seçim sistemi ne kadar ‘izin verici’ ise, partilerin etkin sayısının o kadar yüksek olacağı tahmin edilebilir. Dolayısıyla partilerin etkin sayısının, nisbi çoğunluk sistemlerinde küçük, mutlak çoğunluk sistemlerinde biraz daha büyük, yarı-nisbi sistemlerde daha büyük, nisbi sistemlerde ise en büyük olması gerekir.”(Özbudun, 2016: 89).

Bununla birlikte, demokrasinin gelişimine paralel olarak “çoğulcu” anlayışın öne çıkmış olması da dikkate alındığında, günümüz demokrasilerinde parti sistemlerinin şekillenmesini sadece bu tür “teknik formüller” ile izah etmeye

çalışmak, daha detaylı analizler için yetersiz kalmaktadır. Bir ülkedeki parti sisteminin nasıl oluştuğunu açıklayabilmek ve mevcut parti sistemini veri kabul ederek onun ortaya çıkarabileceği siyasal sonuçlara dair analiz yapabilmek için öncelikle partilerin içinde kök saldı ve geliştiği topluma bakmak gerekecektir (Özbudun, 2016: 91). Toplumda hangi karşıtlıklar temelinde ne tür bölünmelerin olduğunu hesaba katmadan, parti sistemi ve onun siyasal sonuçları üzerine yapılan değerlendirmeler isabetli olmayacaktır. Şayet etnik, bölgesel, kültürel, dinsel ve ekonomik bölünmeler var ise bunların partiler arasında nasıl temsil edildiklerine bakmak gerekecektir (Lipson, 1984: 278).

Nitekim Duverger'ye önemli bir itiraz da bu bağlamda gelmiştir. Şöyle ki; Duverger, öne sürdüğü üç tezden en çok üçüncüsüne, yani “tek-turlu çoğunluk usulünün iki-parti sistemini teşvik ettiği” yönündeki tezine vurgu yapmış ve bu tezini kendi ileri sürdüğü tezler/varsayımlar arasında “gerçek bir sosyolojik kanuna en çok yaklaşımları” olarak nitelendirmiştir. O'na göre; “Tek-turlu çoğunluk usulü ile iki-parti sistemi arasında hemen hemen tam bir korelasyon gözlemlenebilir: İki-partili ülkeler, çoğunluk sistemine sahiptir; çoğunluk sistemine sahip olanlar da iki-partilidir. İstisnalar çok nadirdir ve özel koşullarda açıklanmaları genellikle mümkündür. ”

Sartori; Duverger'nin bu konuda yanıldığını, istisnaların pek de nadirattan olmadığını, tek-turlu çoğunluk sisteminin zaten mevcut iki-parti sistemin sürdürülmesine yardımcı olacağını ancak ülke genelinde daima iki-parti sistemi yaratmayacağını, aksine bu seçim sisteminin bölgesel nitelikli küçük partilerin varlığıyla bağdaşabileceğini, hatta bu tip partilere nispi temsil sisteminde elde edebileceklerinden daha fazla güç kazandırabileceğini ileri sürmektedir. Bu durum, özellikle Sartori'nin “zorlanamayan azınlıklar” diye tarif ettiği ırksal ve dinsel azınlıkların, belli bölgelerde çoğunlukta oldukları hallerde geçerlidir. Sartori, tek-turlu (basit) çoğunluk sisteminin sadece şu iki şart altında iki-parti sistemine yol açacağını savunmaktadır: (Sartori, 1993)

“Birincisi, parti sisteminin yapılaşmış olması; ikincisi, seçim sisteminin baskısına karşı direnen seçmenlerin basit çoğunluğu oluşturmayacak oranlarda dağılmış bulunmaları.

(...) Tersine, ırksal, dilsel ve ideolojik bakımdan yabancılaşmış, tek bir soruna dayanan, ya da zorlanması başka bir bakımdan mümkün olmayan (ve iki büyük kütle partisince temsil edilemeyen) azınlıklar, belli seçim çevrelerinde veya coğrafi ceplerde basit çoğunluğu aşkın oranlarda yoğunlaşmışlarsa, iki parti biçimi, seçim sistemi ne olursa olsun imkânsızdır.”

O halde toplumda var olan bölgesel, etnik, dinsel vb. bölünmeleri dikkate almadan, seçim sistemlerinin -gerek doğrudan gerekse ürettikleri parti sistemleri üzerinden- siyasal yaşama etkilerine dair yapılacak değerlendirmeler hatalı olacaktır.

2.4 Seçim Sistemlerinin Seçim İttifaklarını Teşvik/Engelleme Kapasiteleri

Seçim sistemlerinin siyasal sonuçlarını “statik” ve “dinamik” sonuçlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Bir seçim sisteminin statik sonuçları, bir nevi o sistemin çıktılarıdır. Statik sonuçlar, o seçim sisteminin barındırdığı seçim barajları, seçim çevresi büyüklüğü, oy verme ve hesaplama yöntemleri gibi teknik değişkenler aracılığıyla elde edilen parlamento yapısında ortaya çıkar. Zira farklı değişkenleri kullanan seçim sistemleri ile farklı çıktılar, yani farklı parlamento yapıları elde edilir. Dinamik sonuçlar ise statik sonuçların bittiği yerde başlar. Bu türden sonuçlar, seçim sistemlerinin statik sonuçlarına göre seçmenlerin ya da siyasi partilerin davranışlarında ortaya çıkar. Seçmenler ve siyasi partiler ülkede uygulanmaya devam eden seçim sisteminin çıktılarına göre kendi davranışlarını ayarlamaya çalışırlar (Erdoğan, 1999: 13-14).

Görüleceği üzere; seçim sistemlerinin dinamik sonuçları; biri seçmenler diğeri de siyasi partiler olmak üzere esasen iki eksen etrafında ortaya çıkar. Ülkede uygulanan seçim sistemi, büyük partilere avantaj sağlayan nitelikte ise, küçük partilere oy vermeyi düşünen ama oylarının boşa gitmesinden kaygı duyan seçmenlerin davranışlarını değiştirerek büyük partilerden birini tercih etmeye yönelirler. Benzer şekilde, yürürlükte olan seçim sisteminin kendilerini dezavantajlı konuma ittiğini gören/düşünen siyasi partiler de kendi davranışlarını ayarlayıp seçim sisteminin muhtemel çıktılarına karşı strateji geliştirirler (İba, 2015: 154).

İşte seçim sistemlerinin seçim ittifakı üretme kapasiteleri bu noktada ortaya çıkar. Seçim sistemleri ya bizzat temel kurguları ya da içerdikleri teknik unsurlar

marifetiyle siyasi partilerin davranışları üzerinde “teşvik edici” rol oynayabilecekleri gibi ”zorlaştırıcı” veya “engelleyci” etki de yapabilirler (Günel, 2005: 46).

Bazı seçim sistemleri, büyük partileri avantajlı kılmaya dönük kurguları veya bünyelerinde barındırdıkları barajlar ve temsil adaletsizliğine yol açan hesaplama yöntemlerinden ötürü seçim ittifaklarının motivasyon kaynağı haline gelirler. Bu tür seçim sistemleri, ürettikleri temsil adaletsizliğini aşmak isteyen siyasi partileri işbirliği yapmaya ve aralarında seçim ittifakı kurmaya teşvik ederler. Temsil adaletini sağlamaya dönük kurgulanmış seçim sistemleri ise, siyasi partiler arasında işbirliği ihtiyacı doğurmayacaklarından seçim ittifakları için herhangi bir motivasyon unsuru içermezler.

2.4.1 Çoğunlukçu Seçim Sistemleri ve Seçim İttifakları

Çoğunlukçu seçim sistemleri, temel olarak “yönetim istikrarı”na odaklanarak kurgulanmış sistemlerdir. Çoğunluk sistemlerinin kurgusu istikrarlı hükümet tercihine dayanmaktadır. Bu sistemlerin ana hedefi; parlamentoda yeterli çoğunluğa sahip bir hükümetin kurulabilmesi, diğer bir ifadeyle hükümet istikrarsızlıklarının baştan önlenilmesidir. Gerçekten de çoğunlukçu seçim sistemlerinin uygulandığı ülkelerde uzun süreli hükümet istikrarsızlıkları pek görülmez. Ancak bunu “temsil adaleti”ni göz ardı etme pahasına gerçekleştirirler. Sartori’nin de altını çizdiği gibi; çoğunluk sistemleri, siyasal partiler arasında adaletli oy dağılımını yansıtan bir parlamento aritmetiğini amaçlamazlar; “açık bir galibe” hükümet kurma imkanı sunmayı ön planda tutarlar (Sartori, 1997).

Tek-turlu ve iki-turlu çoğunluk sistemlerinin her ikisi de yönetim istikrarı hedefine yönelmekle birlikte, siyasal partilerin davranışları üzerindeki etkileri bakımından hayli farklı sonuçlar doğurabilmektedirler. Birincisinde (tek-turlu çoğunluk sisteminde) siyasi partilerin işbirliği ihtiyacı ve karşılıklı bağımlılıkları hemen hemen hiç görülmezken, ikincisinde (iki-turlu seçim sisteminde) özellikle ikinci tur öncesinde partiler-arası işbirliği ve seçim ittifakları sıkça görülebilmektedir.

2.4.1.1 Tek-Turlu Çoğunluk Sistemi ve Seçim İttifakları

Seçim sistemleri ile parti sistemleri arasındaki ilişkiyi anlatırken, tek-turlu çoğunluk sisteminin genellikle iki büyük partili siyasal düzenlere yol açtığını

belirtmiş ve bu konuda “Duverger Kanunları ” olarak da bilinen üç tezi anlatmıştık. Bu tezlerden biri (ve en iddialısı); “Tek-turlu basit çoğunluk sistemi, iktidarın büyük bağımsız partiler arasında el değiştirdiği bir iki-parti sistemini teşvik eder” önermesiydi. Duverger bu tezini kendi tezleri arasında “gerçek bir sosyolojik kanuna en çok yaklaşımları” olarak nitelendirmişti. Bu teze göre; “Tek-turlu çoğunluk usulü ile iki-parti sistemi arasında hemen hemen tam bir korelasyon gözlemlenebilir: İki-partili ülkeler, çoğunluk sistemine sahiptir; çoğunluk sistemine sahip olanlar da iki-partilidir. İstisnalar çok nadirdir... ” (Duverger,1974: 274-290).

Gerçekten de tek-turlu (basit) çoğunluk sistemi; büyük partilere önemli avantaj sağladığından, -İngiltere örneğinde olduğu gibi- genellikle iktidarın birbirleri arasında el değiştirdiği iki büyük partili siyasal yapıları teşvik ve tahkim eder (Bilgin, 2017: 212).

İki büyük partinin egemen olduğu parti sistemlerinde, sadece seçim ittifaklarına değil, parti ittifaklarının başka herhangi bir türüne de pek rastlanmaz. Duverger, bu tür parti sistemlerinin hüküm sürdüğü ülkelerde, parti ittifaklarına ancak iç veya dış tehlike arz eden istisnai durumlarda “ulusal birlik” biçiminde karşılaşılabileceğini söyler. Elbette böyle istisnai durumlarda söz konusu olan ittifak da seçim ittifakı değildir. Böyle durumlarda ortaya çıkabilecek parti ittifakı, seçim düzeyinde değil, ancak parlamento ve hükümet düzeylerinde söz konusu olur.

Tek-turlu çoğunluk sistemi, seçimlerde büyük partileri ve onların adaylarını açıkça kayırdığı için ülkedeki (ve elbette parlamentodaki) parti sayısını azaltır. Bu durumda seçmenler, seçim kurallarının yarışta önde giden partilerin adayları haricindekilerine şans tanımadığını bildikleri için, oylarını birinci tercihlerinden ikinci en iyi tercihlerine kaydırarak, sandıkta uzlaşmayı sağlarlar. Yani bir anlamda seçim ittifakı, seçmenler tarafından sandıkta gerçekleştirilmiş olur (Erdoğan, 1999, 20-21)

Esasen bu durum bir “döngü” mahiyetindedir. Şöyle ki; Tek-turlu çoğunluk esasına dayalı seçim sistemi, büyük partilere (genellikle iki büyük partiye, bazen de iki buçuk partiye) avantaj sağlar. Seçim çevrelerinde en çok oyu alan partinin/adayın o seçim çevresine ait sandalyeyi (yahut sandalyelerin tamamını) kazandığı bu seçim sisteminde yarış doğal olarak en öndeki iki parti/aday arasında geçer. Seçimin kuralı

üçüncünün (ve diğerlerinin) aleyhine işler. Bu sistem üçüncü partiler açısından daima “eksik temsil” sorununa yol açar. Tek- turlu çoğunluk sisteminin iki-partili sistemi teşvik eden bu karakterini Duverger “mekanik etken” olarak adlandırmaktadır. Ancak mesele burada bitmez. Duverger’nin “mekanik etken” diye tarif ettiği durum, yine O’nun ifadesiyle “psikolojik etken”i harekete geçirir ve seçmen davranışını etkileyerek “kutuplaşma”ya yol açar. Bu noktada “döngü” başlamış olur. Seçmenler, aslında en çok istedikleri ama oyunun kuralları yüzünden seçilemeyeceğini bildikleri aday yerine seçilme şansının olduğunu düşündükleri başka adaya (muhtemelen iki büyük partiden birinin adayına) yönelirler. Sonuçta şu olur: Tek-turlu çoğunluk sistemi iki- partiyi öne çıkararak seçmenlerin önündeki alternatifleri azaltır, oylarını “israf” etmek istemeyen seçmenler de bu iki partiden birinin adayını tercih ederek üçüncü partiyi/partileri devre dışı bırakır. Böylelikle “döngü” tamamlanır. Büyük iki partiden birinin adayını tercih ederken seçmenin motivasyonu, genellikle “en çok istemediği” ya da “en fazla karşı çıktığı” aday/parti karşısında “ehven-i şer” yani “kötünün iyisi” olduğunu düşündüğü adayı/partiyi seçmek biçiminde ortaya çıkmaktadır. Böylelikle seçim ittifakı da, partiler tarafından değil ama bizzat seçmen tarafından sandık başında yapılmış olmaktadır(Duverger,1980: 298-300).

İki büyük partinin birbirlerinin aslî alternatifi olarak güçlerini muhafaza etmelerini sağlayan bu sistemde, başat partiler dışında küçük partiler de varlıklarını sürdürebilmektedirler. Bazı durumlarda bu küçük partiler, tek başlarına seçime katılmaları halinde, oylarının karşılığı olacak şekilde parlamentoda adil temsil imkânı yakalayamayacaklarını görerek, kendi aralarında seçim ittifaklarına girmeyi tercih edebilmektedirler. Bu duruma örnek olarak; İngiltere’de Liberal Parti ile Sosyal Demokrat Parti arasında 1983 ve 1987 yıllarında yapılan seçim ittifakları gösterilebilir. Bu partiler arasında iki genel seçimde yapılmış olan seçim ittifakları daha sonra partilerin birleşmesiyle sonuçlanmıştır. Bu birleşmede tek-turlu çoğunluk seçim sisteminin yukarıda anlatılan “parti sayısını azaltıcı” karakterinin etkisi kanaatimizce göz ardı edilmemelidir. Seçim sistemi partileri ayrı ayrı faaliyet göstermektense birleşerek daha büyük/etkin bir yapı oluşturmaya teşvik etmiş olabilir (Bilgin, 2017: 212).

Tek-turlu (basit) çoğunluk sisteminin uygulandığı demokrasilerde seçim ittifaklarının görülmemesinin tek nedeni, bu seçim sisteminin iki-partili sistemi

teşvik ediyor olması değildir. Bizzat sistemin doğası da seçim ittifaklarına elverişli değildir. Sistemin tek-turlu olması, (ikinci turun bulunmaması) partiler arasında seçim ortaklıklarına ya da anlaşmalarına fırsat vermemektedir. Her ne kadar tek-turlu olmak tek başına bu konuda belirleyici olmasa da (çünkü nispi temsilde de tek-turlu olmasına rağmen seçim ittifaklarına rastlanmaktadır) iki-turlu sistemlerin ikinci tur öncesi partilere sağladığı ortak strateji geliştirme ve ittifak anlaşmaları yapma fırsatı, doğal olarak tek-turlu seçim sisteminde bulunmamaktadır. Bu itibarla, seçim sisteminin tek-turlu oluşu seçim ittifakları bakımından dezavantajdır (Teziç, 2009: 289).

Öte yandan bu sistemin de daima iki-partili siyasal hayata yol açtığını ve partilerin karşılıklı bağımlılıklarının hiçbir şartta söz konusu olmayacağını dolayısıyla da seçim ittifaklarının hiç gündeme gelmeyeceğini düşünmek doğru değildir. Zira Duverger'nin parti sistemlerine dair tezlerini anlatırken, O'nun "İki-partili ülkeler, çoğunluk sistemine sahiptir; çoğunluk sistemine sahip olanlar da iki-partilidir" şeklindeki tezine Giovanni Sartori'nin itirazına yer vermiştik. Sartori; Duverger'nin bu tezinde yanıldığını, tek-turlu çoğunluk sisteminin ülke genelinde daima iki-parti sistemi doğurmayacağını, aksine bu seçim sisteminin bölgesel nitelikli küçük partilerin varlığıyla bağdaşabileceğini, hatta bu tip partilere nispi temsil sisteminde elde edebileceklerinden daha fazla güç kazandırabileceğini ileri sürmekteydi. Bu durum, özellikle Sartori'nin "zorlanamayan azınlıklar" diye tarif ettiği etnik ve dinsel azınlıkların, belli bölgelerde çoğunlukta oldukları hallerde geçerli olduğunu ifade etmiştik. İşte ülkenin sosyo-politik realitesinin ürünü olarak parti sisteminde bu türden parti(ler) mevcutsa, partilerin karşılıklı bağımlılıkları kaçınılmaz olur. Seçim sisteminin tek-turlu çoğunluk olması, bu hallerde parti ittifaklarını engelleyemez. Üstelik bu tabloda parti ittifaklarına sadece seçim düzeyinde değil her düzeyde (parlamento ve hükümet düzeylerinde de) rastlanabilir. Sözü edilen biçimde etnik ve dinsel azınlıkları temsil eden siyasi partilerle sistemin başat partileri arasında yapılacak seçim ittifakı anlaşmaları her iki taraf için de cazip olabilir. Çünkü belli bölgelerde yoğunlaşmış ve çoğunluğu yakalamış olmakla birlikte ülkenin diğer bölgelerinde de az-çok seçmen katkısı verebilecek azınlıklar sayesinde elde edilecek ilave sandalyeler ile parlamento aritmetiğinde önemli avantajlar yakalama ihtimali doğabilir (Sartori, 1997).

2.4.1.2 İki-Turlu Çoğunluk Sistemi ve Seçim İttifakları

İki-turlu seçim sistemi seçim ittifaklarının en fazla görüldüğü seçim sistemidir. Seçimlerin iki turlu oylamayla yapılması, partiler arasındaki karşılıklı bağımlılığı ve işbirliği ihtiyaçlarını arttırmakta, böylelikle de ittifaklar için uygun bir vasat oluşturmaktadır.

İki turlu çoğunluk sisteminde seçilebilmek için, birinci turda kullanılan geçerli oyların mutlak çoğunluğunu elde etme şartı aranır. Adaylardan biri mutlak çoğunluğa ulaşmış ise seçim tek turda tamamlanmış olur, ikinci tura geçilmez. Dolayısıyla sistem her durumda ikinci tur oylamayı zorunlu kılmaz. İkinci tur, mutlak çoğunluğun sağlanamadığı durumlarda söz konusudur. İşte sistemin seçim ittifakları ile irtibatı bu noktada ortaya çıkmaktadır. Yapılan seçimde mutlak çoğunluk sağlanamazsa zorunlu olarak ikinci tur oylamaya gidileceğinin bilinmesi, partileri daha en başta stratejiler geliştirmeye itmektir. Bu da partiler arasında ittifak anlaşmaları yapılabilmesi için uygun vasat yaratmakta ve hatta onları seçim ittifakı kurma yönünde teşvik etmektedir (Teziç, 2009: 292).

Seçim sistemlerinin ne türden parti sistemine yol açtığına dair “Duverger Kanunları”nın iki turlu çoğunluk sistemiyle ilgili olanı; “İki-turlu çoğunluk usulü, yumuşak, bağımlı ve (bütün durumlarda) nispeten istikrarlı partilerden meydana gelen bir çok-parti sistemini teşvik eder” biçimindeydi. Gerçekten de seçimin iki turlu olması, bütün partilere birinci turda şanslarını deneyip ikinci turda seçim anlaşmaları/pazarlıkları yapma fırsatı vermesi bakımından küçük partilerin de (özellikle yerel düzeyde iyi örgütlü olanların) varlıklarını sürdürebilmelerine imkân sağlamaktadır. Bu itibarla iki turlu çoğunluk sistemi, tek turlu İngiliz sistemine (yahut diğer yaygın adlandırmayla Anglo-Amerikan sistemine) kıyasla, ikiden çok partinin gelişmesini ve çok partili bir siyasal hayatın oluşmasını kolaylaştırmaktadır (Duverger, 1986: 272).

Uygulanmakta olan seçim sisteminin büyük partileri kayıran kuralları/bariyerleri nedeniyle, kendilerinin tek başına başarılı olamayacaklarını düşünen küçük partilerin, tek turlu çoğunluk sisteminde olduğu gibi, başka bir partiyle birleşmek suretiyle kendilerini elimine etmeleri bu sistemde beklenmemelidir. Zira ilk turda kendi isimleriyle (kendi tüzel kişilikleriyle) yarışma

imkânına sahip oldukları ve ikinci tur ittifaklarında da yerel stratejiler izleyebildikleri (örneğin A seçim bölgesinde X, B seçim bölgesinde Y partisi ile ittifak yapabildikleri) için kurumsal olarak varlıklarını ortadan kaldırmayı gerektirecek bir durum söz konusu olmaz. Dolayısıyla, iki turlu çoğunluk sistemlerinde, tek turlu olanlarının aksine, seçim ittifaklarının kurumsal birleşmelere dönüşmesi zordur. Dolayısıyla iki turlu çoğunluk sisteminde parti sayılarının azalması beklenmez (Erdoğan, 1999: 25).

Tek turlu çoğunluk sisteminin “parti sayısını azaltıcı etkisi”, bu sistemde, seçime katılan partiler bakımından görülmez ama parlamentoya giren partiler bakımından görülebilir. Daha açık bir ifadeyle; iki turlu çoğunluk formülü, seçime katılan partilerin sayısını azaltmaz (aksine arttırabilir) ama ikinci turda bir kısmının elenmesi nedeniyle parlamentoya giren partilerin sayısını azaltabilir. Ancak ikinci tur öncesi seçim ittifakları yapma imkânı sayesinde, uygun ittifakları yapmayı başarmış olan küçük partiler de parlamentoya girebildikleri için, parlamentodaki parti sayısı da, tek turlu çoğunluk sistemindeki kadar az olmayacaktır (Erdoğan, 1999: 26)

İki turlu çoğunluk sistemlerinde, partilerin kendi aralarında yasal olarak seçim ittifakı anlaşmaları yapma imkânı olsa da olmasa da, bu türden ittifak yahut işbirliği arayışları daima gündeme gelir. Çünkü bu sistemde genellikle birinci tur seçimlerde sonuç alınamayıp çoğu seçim çevrelerinde ikinci tura gitmek durumunda kalınmakta, bu da partileri birbirlerine karşı daha anlayışlı ve işbirliğine açık olmaya yöneltmektedir. Bu yöneliş ülkenin siyasal kültürünü de etkiler. İki turlu seçim sisteminin teşvik ettiği, hatta bir anlamda “dayattığı” ikinci tur ittifakları sayesinde, bu seçim sistemini tercih eden ülkelerde, uzun vadede özellikle sağ ve sol partilerin kendi içlerinde daha “uzlaşmacı” ve “koalisyoncu” tutum takındıkları bir siyasal kültür gelişmektedir. Bu durum uzlaşmacı siyasal kültürün gelişip yerleşmesi ile seçim sistemi tercihi arasındaki sıkı ilişkiyi göstermesi bakımından önemlidir (Günel, 2005: 60).

Seçim sistemi tercihi olarak iki turlu çoğunluk usulünü benimseyen ülkelerde - tek turlu çoğunluk usulünü benimseyenlere nazaran- parti davranışları gibi seçmen davranışları da farklıdır. Bu sistemde seçmen psikolojisi, “kullandığı oyun israf

olacağı kaygısı” üzerinden şekillenmez. Çünkü ikinci turun varlığını bilen seçmen, birinci turda seçilme şansı olmasa bile, kendi tercih ettiği partiye/adaya oy vermekten çekinmez. Buna karşılık ikinci turda seçmen daha stratejik oy verme eğilimindedir. Zira iki tur arasında yapılmış olan seçim ittifakları ve bunun sonucunda da partilerden/adaylardan bir kısmının diğerleri lehine “çekilmiş” yahut “feragat etmiş” olmaları nedeniyle seçimlerin ikinci turu, partilerden oluşan “blokların” yarışına sahne olmaktadır. Dolayısıyla bu turda seçmen artık birincil siyasal tercihlerinin ötesinde, kendi eğilimine en yakın başka partiye/adaya oy vermekte ya da seçilmesini istemediği bir adayı engelleme amacıyla oy kullanmaktadır. Bu nedenle iki turlu tek isimli (dar bölgesi) seçim sistemi için yerleşik bir söyleyişle; “ilk turda seçme, ikinci turda eleme yapılır” denmektedir. Seçmen davranışının bu şekilde ortaya çıkıyor olması, kuşkusuz siyasi partilerin davranışlarını da etkilemektedir. İki turlu seçimdeki seçmen psikolojisini dikkate/ciddiye alan partiler, daha işin başında aday belirlerken ikinci turun hesabını yapacaklar ve ikinci tura kalınması halinde, başka partilerin seçmeninden de oy alabilecek vasıfta isimleri aday gösterme yoluna gideceklerdir. Partiler, çatışmacı dil kullanan sert mizaçlı isimler yerine daha uzlaşmacı ve üzerinde ittifak edilebilir mutedil isimleri aday göstereceklerdir. İşte bu durum, iki turlu çoğunluk sistemlerinin, ülkedeki uzlaşmacı siyasi kültürün gelişmesi ve yerleşmesine katkı veren bir diğer önemli boyutudur (Şencan, 2017: 68).

İki turlu dar bölgesi çoğunluk sisteminin bir başka özelliği de aşırı ya da sistem karşıtı partileri cezalandırmasıdır. Bu cezalandırma, seçim ittifakları marifetiyle mümkün olabilmektedir. Bu türden partiler, seçimin ikinci turundan önce -genellikle de bu partilerin adaylarının seçilmesini engelleme motivasyonu ile- yapılan ittifak anlaşmalarından dışlandıkları için, oy oranlarının çok altında milletvekilliği kazanabilirler (Özbudun, 2016: 92). Üstelik böyle partilerin ikinci turda aldıkları oylar da birinci turdakine nazaran büyük ölçüde düşmektedir. Çünkü seçmen kazanamayacağını gördüğü aday yerine ikinci turda başka bir partinin adayına yönelmektedir. Bu cezalandırma mekanizması, iki turlu dar bölgesi seçim sisteminin anavatanı olan Fransa’da işlemektedir. Fransa’da aşırı sağcı Ulusal Cephe Partisi, hemen her seçimde bu mekanizma sayesinde dışlanabilmektedir (Günel, 2005:198). Sartori, iki turlu çoğunluk sisteminin bu özelliğine, kutuplaşmış toplumlarda yönetilebilirliği kolaylaştırdığı düşüncesiyle büyük önem atfetmektedir.

O'na göre; “En uzak, yani en soldaki ya da en sağdaki (aşırı) partileri cezalandıran bir seçim sistemi (ki, iki-turlu sistem bunu kuşkusuz yapmaktadır) elbette ters (elverişsiz) koşullar altında yönetilebilirliği büyük ölçüde kolaylaştıran bir sistemdir. Bu da küçük (önemsiz) bir erdem değildir. ” Şu hususu bir kez daha belirtmek gerekir ki; iki turlu seçim sistemi, Sartori'nin “önemli erdem” olarak nitelediği bu vasfına seçim ittifakları marifetiyle sahip olabilmektedir. Uçlardaki partilerin cezalandırılarak sistemin rahatlatılması, ikinci tur öncesi yapılan ittifak anlaşmalarında bu partilerin dışlanması yoluyla gerçekleşebilmektedir (Sartori, 1997).

İki turlu çoğunluk sisteminin seçim ittifaklarının kuruluşu üzerindeki etkileri, bu sistemin farklı uygulanış biçimlerine göre de değişiklik göstermektedir. Bu sistemin temel mantığı, ilk turda mutlak çoğunluğun aranıyor olmasıdır. Adaylardan birinin ilk turda geçerli oyların yarısından bir fazlasını alması halinde seçim o noktada biter, ikinci tur diye bir durum söz konusu olmaz. İlk turda hiçbir aday mutlak çoğunluğa ulaşamamış ise o takdirde ikinci tur yapılır. İşte farklılık bu noktada ortaya çıkmaktadır (Roskin, 2012: 136). Zira ikinci turda “mutlak çoğunluk şartı” değişmez kural değildir. İkinci tur oylamaya hangi adayların katılacağı ve ikinci turda mutlak çoğunluk mu basit çoğunluk mu aranacağı konusunda farklı uygulamalar olabilmektedir. Birinci turda en fazla oy alan sadece iki adayın ikinci turda yarışmasını öngören sistemlerde, bir adayın seçilebilmesi için doğal olarak ikinci turda da mutlak çoğunluk aranmış olmaktadır. Fransa'da (ve 2014'ten itibaren Türkiye'de) cumhurbaşkanlığı seçiminde uygulanan yöntem budur. Fakat Fransa'da parlamento seçimlerinde farklı bir yöntem uygulanmaktadır. Buna göre ilk turda oyların belirli bir oranını (Fransa örneğinde sekizde bir - %12,5) alan adaylar ikinci tur oylamaya katılırlar. İkinci turda artık mutlak çoğunluk aranmaz, en çok oy alan aday seçilir. Bu iki farklı uygulamanın, seçim ittifaklarının kuruluş biçimlerine etkisi de farklı olabilmektedir. Bunlardan birincisi, yani ilk turda en çok oy alan sadece iki adayın ikinci tura kaldığı uygulama, teorik olarak bu iki aday dışındakileri zaten elediğinden ittifakları şeklen gereksiz kılar gibi görünür (Teziç,2009: 292). Gerçekten de ikinci tur öncesi partiler arasında ittifak anlaşması yapmaya pek ihtiyaç kalmaz. Ancak bu durumda seçim ittifakları ikinci tur öncesinden birinci tur öncesine kayar. Zayıf partiler birinci turda belirli bir aday üzerinde yoğunlaşma konusunda

anlaşabilirler. Aksi halde bunlar ikinci tura katılamazlar ve baştan kaybetmiş olurlar. İki türlü çoğunluk sisteminin farklı uygulamalarından ikincisi ise bu başlık altında şimdiye kadar anlatılan uygulamadır. İkinci turda yarışacak adayların sayısını iki ile sınırlamayan ve dolayısıyla ikinci turda da mutlak çoğunluk şartı aramayan bu uygulama biçiminde seçim ittifakları genellikle ikinci tur öncesinde yapılmaktadır.

Çoğunluk sistemleri genellikle temsil adaletsizliklerine yol açarlar. Alınan oylar ile kazanılan sandalye sayıları arasındaki oranın adil olmaması ve şaşırtıcı sonuçlar doğurabilmesi, bütün çoğunluk sistemlerinin olduğu gibi, iki türlü çoğunluk sisteminin de tipik özelliğidir. Bu sistemin uygulandığı seçimlerin ilk turunda daha fazla oy alan parti ya da parti blokları, ikinci tur öncesi kendilerinin aleyhine geliştirilen stratejiler ve yapılan yeni ittifak anlaşmaları sonucunda daha az oy alıp daha az sandalye kazanabilirler. Buna ilaveten iki-turlu çoğunluk sistemi, (tek- turlu versiyonuna benzer şekilde) büyük partilere avantaj sağladığı için de temsiliyet sorununa yol açar. Ancak seçim ittifaklarının yaygın biçimde yapılıyor olması, çoğu kez bu temsiliyet sorununu azaltabilir. Küçük partiler akıllı seçim ittifaklarına girerek, karşı karşıya oldukları temsil engellerini aşabilirler hatta avantajlı hale bile gelebilirler. Benzer biçimde, ikinci tur öncesi seçim ittifaklarının yapılabilmesi, toplumun belli bir kesiminin siyasal sistemden dışlanmasını önleyebilecektir. Basit çoğunluk sisteminde sürekli kaybetmeye mahkûm azınlıklar bile yapacakları stratejik ittifak anlaşmaları sayesinde, kendi kimliklerini yitirmeden parlamentoda temsil imkânı yakalayabilirler (Duverger,1974: 421)

Son olarak şu hususa da dikkat çekmek gerekmektedir: İki türlü çoğunluk sisteminin, ister birinci turda ister ikinci turda, seçim ittifaklarını teşvik ediyor olması, bu sistemin demokratiklik boyutu yönünden olumlu bir durumdur. Çünkü bu sistemde seçmen, daha seçim öncesinde kimin kimle işbirliği yapacağını görebilmekte ve oylarını ona göre kullanmaktadır. Oysa nispi temsil sistemlerinde seçmenlerin böyle bir imkânı pek olamamaktadır. Nispi temsilin esas alındığı seçim sistemini tercih eden ülkelerde, siyasi partiler arasındaki işbirliği arayışları genellikle seçimlerden sonra parlamento ve hükümet düzeylerinde gerçekleşmektedir. Bu ise seçmeni öngörmediği pek çok hükümet seçeneği ile karşı karşıya bırakmaktadır.

2.4.2 Nispi Temsil Sistemleri ve Seçim İttifakları

Nispi (orantılı) temsil prensibine dayanan seçim sistemleri, seçime katılan partilerin aldıkları oy nispetinde parlamentoda temsillerini sağlama hedefine dönük kurgulandıklarından, esasen seçim ittifakı kurma yönünde bir ihtiyaç üretmezler. Ancak bu seçim sistemlerinin bünyelerinde barındırdıkları birbirinden farklı hesaplama yöntemleri, seçim çevresi büyüklükleri ve özellikle seçim barajı opsiyonları, siyasi partileri değişik düzeylerde ittifak kurmaya yöneltirler.

Hatırlanacağı üzere, Duverger'nin seçim sistemleri ile parti sistemleri arasındaki ilişkiyi açıklayan ve Duverger Kanunları olarak bilinen üç tezinden birincisi (nispi temsil sistemi ile ilgili olanı) şu şekildeydi: "Orantılı temsil, sert, bağımsız ve (...) istikrarlı partilerden kurulu bir çok-parti sistemini teşvik eder." Gerçekten de çoğunlukçu seçim sistemlerin temsil adaletini bozan sonuçlarına tepki mahiyetinde gelişen ve bu anlamda çıkış noktası küçük-büyük tüm partilere temsil imkânı verme düşüncesi olan nispi temsil sistemlerinin çok-partili siyasal düzen için daha anlamlı olduğu açıktır (Duverger,1986: 274).

Ancak nispi temsil sisteminin seçim ittifakları bakımından değerlendirilmesi esnasında, Duverger'nin bu tezindeki "çok-parti sistemi" vurgusundan ziyade, bu partilerin "sert, bağımsız ve istikrarlı" nitelikleri (en çok da bağımsız oluşları) önem kazanmaktadır. Zira yukarıda ifade edildiği gibi nispi temsil fikri, toplumda var olan belli başlı tüm siyasi eğilimlerin parlamentoda temsil edilmesi gerektiği inancına dayanır. Bu fikre göre parlamentolar; "toplumsal bütünün tüm fiziksel, ideolojik, iktisadi nüanslarını" yansıtan adeta bir "mikro-kozmos" olması gerekir. İşte bu fikir siyasi partileri bağımsız davranmaya yöneltir. Bu fikri esas alan seçim sistemi sayesinde parlamentoda temsil edilebilmelerinin önünde hiçbir engel bulunmadığını bilen/gören en küçük siyasi partiler dahi tek başlarına varlıklarını ve faaliyetlerini sürdürme eğiliminde olacaklar, başka partilerle işbirliği ya da karşılıklı bağımlılık ilişkisi içine girmeyi tercih etmeyeceklerdir (Cotteret, Emerı, 1991:46).

Nispi temsil sistemlerinin siyasi partileri bağımsız davranmaya iten ve birbirleriyle işbirliğinden uzak tutan bu yapısı, sadece seçim düzeyi için geçerlidir. Seçim sistemi olarak nispi temsilin tercih edildiği siyasal düzenlerde, seçim düzeyinde pek görülmeyen parti ittifakları, parlamento ve hükümet düzeylerinde sık

görülür. Bu durum da esasen nispi temsilin mantığından kaynaklanan bir sonuçtur. Zira bu sistem, temsil adaletini sağlamaya odaklandığından, parlamentoya çok sayıda partinin girmesine imkân verir. Böyle olunca da çok parçalı parlamento yapısında, tek başına hükümet kurma çoğunluğunu elde etmek zorlaşır. Bu durumda partiler parlamento ve hükümet düzeylerinde işbirliği zaruretiyle karşılaşırlar ve birlikte koalisyon hükümeti kurma, kurulması düşünülen hükümeti dışarıdan destekleme ya da engelleme yahut da var olan hükümeti düşürme konularında işbirliği yaparlar. Seçim ve hükümet düzeyleri arasındaki bu farklılığı “çelişki” diye nitelendiren Duverger, hükümet istikrarsızlıklarını arttırdığı gerekçesiyle bu durumu “orantılı temsilin küçümsenemeyecek bir sakıncası” olarak görmektedir. Duverger’in sözünü ettiği bu sakıncanın giderilebilmesi için, nispi temsil sistemlerinde, partiler açısından seçim öncesinde bir gereklilik olmadığı halde, seçimlerden sonraki planlar bakımından seçim ittifakları yine de gündeme gelebilmektedir. Bu takdirde, seçim düzeyinde başlayan parti işbirlikleri, parlamento ve hükümet düzeylerinde de devam eder ve böylelikle hükümetin dayandığı parlamento çoğunluğunun kolayca bozulması beklenmediğinden daha istikrarlı hükümet yapıları ortaya çıkar (Duverger,1974: 422).

Nispi temsili esas alan seçim sistemleri, yine kendi mantıkları gereği, tek turlu listeli seçimi zorunlu kılar. Bu bakımdan, bizatihi ikinci tur oylamanın varlığından kaynaklanan seçmen ve parti stratejileri ile ikinci tur öncesi karşılıklı çekilme ya da feragatler yahut ittifak anlaşmaları burada söz konusu olmaz (Günel, 2005: 61)

Nispi temsil sistemlerinin seçim ittifakı üretme kapasiteleri bakımından buraya kadar çizilen genel çerçeve; nispi temsil fikrinin “saf” / “yalın” haliyle uygulama alanı bulması durumuna ilişkindir. Ancak nispi temsilin bu saf halinin uygulaması nüfus bakımından küçük birkaç ülke dışında pek yaygın değildir. Gerçekte nispi temsil sistemleri, ülkeden ülkeye çok farklı uygulama biçimleri ile karşımıza çıkmaktadır. Bu farklılıklar temel olarak; seçim çevresi büyüklükleri, oyların sandalye sayılarına dönüştürülmesi esnasında kullanılan matematiksel hesaplama yöntemleri ve seçim barajları gibi ilave değişkenlerden kaynaklanmaktadır. Bu değişkenler sisteme kendi renklerini vermekte ve özünde

nispi temsile dayanmasına rağmen farklı versiyonların her biri adeta ayrı birer seçim sistemi niteliğine bürünebilmektedir (Teziç,2009: 295).

İşte bu önemli değişkenlerle birlikte nispi temsil sisteminin büründüğü yeni biçimler, onun “saf” halinin aksine, seçim ittifaklarını çoğu zaman teşvik etmekte hatta bazı durumlarda özellikle küçük partiler açısından neredeyse zorunluluk haline getirmektedir. Temsil adaletine odaklandığı için yönetim istikrarını “ıskaladığı” düşünülen bu sistemlerde, söz konusu eksikliği gidermek, yani istikrarı da sağlamak amacıyla küçük partilerin parlamentoda temsilinin önüne bir kısmı doğrudan (yüksek seçim barajları gibi) bir kısmı da dolaylı (büyük partileri kollayan hesaplama formülleri ve geniş seçim çevreleri gibi) birtakım engeller konulmuştur. Bu engelleri aşma yolu olarak da seçim ittifakları sık sık gündeme gelebilmektedir.

Nispi temsili esas alan ancak istikrarı da gözetilen bu seçim sistemlerinde, ortaya çıkan temsiliyet problemlerini aşmak için başvurulan seçim ittifakı uygulamalarından biri; “ortak liste” (joint list) yöntemidir (Gönenç, 2002). Bu ittifak yönteminde partiler seçime ortak liste ile girerler. Bu durumda birlikte hareket etmek üzere anlaşılan birden fazla siyasi partinin adayları tek bir listede yer alır. Seçim sonucunda kazanacak adaylar, ortak listedeki sıralamaya göre belirleneceğinden, bu yöntemde partiler arasındaki anlaşmanın düğüm noktasını “adayların listedeki yeri” oluşturmaktadır. Bu yöntemin uygulandığı ülkelerde, özellikle seçim sisteminde baraj uygulaması söz konusu olduğunda, ortak listeye katılan partiler ile tek başlarına seçime katılan partiler arasında eşitsizlik/adaletsizlik ortaya çıkabilir. Bunu engellemek için, Moldova ve Slovakya'da olduğu gibi, ortak listelere daha yüksek bir oranda baraj uygulanabilmektedir. İsrail’de ise ortak listeler için baraj oranında farklı bir uygulama söz konusu değildir (Gönenç, 2002).

Nispi temsil sisteminde seçim ittifakı uygulamalarının bir diğeri ise; “apparentement ” (kartel veya birlik) adı verilen yöntemdir. İsviçre (listenverbinding - listeler birliği) ve Hollanda'da bu yönteme izin verilmektedir (Pusula, 2015). Bu yöntemde, partiler kendi başlarına varlıklarını korur ve oy pusulasında ayrı ayrı yer alır. Seçmenler de bu partilerin içinden kendi destekledikleri partiye oy verirler. Ancak oy sayımı iki adımda yapılır. Sayımın birinci adımında ittifak yapan partilerin aldıkları oylar sanki tek bir partiye verilmiş gibi topluca sayılır. Böylelikle varsa

seçim barajının aşılması ve sandalye dağılım hesabı bakımından dezavantajlar bertaraf edilmiş olur. Daha sonra, sayımın ikinci adımına geçilir ve birinci adımda kazanılmış sandalyeler işbirliği yapan bu partiler arasında orantılı olarak ayrı ayrı bölüştürülür (Gönenç, 2002). Dolayısıyla bu yöntemde, partiler arasındaki seçim ittifakı anlaşması yapmak daha kolaydır. Zira burada partiler sadece seçim ittifakı yapıp yapmama konusunda karar vermektedirler. Birbirleri ile “liste/sıralama pazarlığı” yapmaları gerekmez. Her parti kendi aday listesini kendisi yapar. Hangi partinin listesinden hangi aday(lar)ın seçileceği ise doğrudan seçmenin oyu ile belirlenmiş olur (Lijphart, 2016: 189).

Bu iki farklı seçim ittifakı uygulamasından başka, nispi temsil sistemlerinde görülen gerek “tercihli oy” gerekse de “artık oyların değerlendirilmesi ” usulleri de, partilerin seçimlerden maksimum kazancı elde etmek üzere işbirliğine gitmelerini mümkün kılar. Bu usullerden birincisinin, yani “tercihli oy” yönteminin kullanıldığı seçim sistemlerinde, sandalyelerin dağıtımı yapılırken tercih sıralamaları dikkate alınır. Bu durumda partiler kendi seçmenlerine ilk tercihlerini kendi adayları için, sonraki tercihlerini ise ittifak yapılan parti ya da partiler için kullanmaları yönünde çağrı yaparlar. Bu imkân Avustralya ve İrlanda’da partilere tanınmıştır. Bazen de (İsrail’de olduğu gibi) (Kulu, 2015: 10) siyasi partiler aralarında “artık oy” (bakiye) anlaşması yaparak, barajı geçmeleri durumunda artık oyların paylaşılırken avantaj kazanmaya (ya da dezavantajlı konumdan çıkmaya) çalışırlar (Lijphart, 2016: 189).

2.4.2.1 Ulusal Düzeyde Nispi Temsil ve Seçim İttifakları

“Tam nispi temsil” yahut “tam orantılı temsil” de denilen bu sistemde, ülkenin tamamı tek bir seçim çevresi olarak kabul edilir. Seçim çevresinin büyüklüğü parlamentodaki sandalye sayısı kadardır. İsrail ve Hollanda gibi nüfusu az ülkelerde uygulanabilmekte olan bu sistemde, siyasi partiler, parlamentodaki üye tam sayısı kadar aday ismini içeren listelerle seçime katılırlar. Listeler seçim çevresi düzeyinde değil, ulusal düzeyde yarışır. Her parti ülke genelinde aldığı oy oranında milletvekili çıkarır. Bu sistemle çok küçük partiler bile parlamentoda temsil imkânı bulabilir, temsil edilmeyen oylar minimum düzeye iner (Cotteret, Emerı, 1991:48).

Duverger’ye göre, “tam orantılı temsil, ittifaklara meydan vermez.” Bu sistemde partiler bağımsız hareket etme eğilimindedirler. Daha doğru bir ifadeyle,

partileri işbirliğine zorlayan yahut iten bir gerekçe yoktur. O'nun bu tezini Hollanda örneği doğrulamaktadır (Duverger,1974: 423).

Tam nispi temsil sistemi Hollanda'da özel bir seçim barajı olmaksızın uygulanmaktadır. Burada, ülke genelinde kullanılan geçerli oy sayısının parlamento üye tam sayısına bölünmesi suretiyle bulunan "milli seçim sayısı"ndan başka baraj yoktur. 150 sandalyeli Hollanda Temsilciler Meclisi'nde milletvekili çıkarabilmek için, geçerli oy toplamının 150'ye bölünmesiyle ortaya çıkan sayı kadar oy almak yeterli olmaktadır. Bu durumda Hollanda'da seçim barajı fiilen 1/150 (yüzde 0,67) gibi çok düşük olduğundan siyasi partiler neredeyse hiç temsil sorunuyla karşılaşmazlar. Böyle olunca da, seçim ittifaklarına (apparentement) izin verildiği halde Hollanda'da siyasi partiler seçime başka partilerle ittifak kurarak gitme ihtiyacı pek hissetmezler (Bayraklı, Güngörmez, 2017: 9).

Ancak aynı sistemin uygulandığı İsrail'de ise, Duverger'nin tezinin aksine, 2015 seçimlerinde çok sayıda seçim ittifakı yapılmıştır. Zira bu ülkede yüzde 3,25 oranında bir seçim barajı (yalın oran olarak bakıldığında düşük bir seçim barajı gibi görünse de ülkenin nüfusu/seçmen sayısı ve parlamentodaki toplam sandalye sayısı dikkate alındığında görece yüksek bir seçim barajı) uygulanmaya başlamıştır. Ülkenin tamamının tek bir seçim bölgesinden oluştuğu ve sadece partiler tarafından hazırlanan listelerin yarıştığı (bağımsız adaylığın mümkün olmadığı) İsrail'de, 120 sandalyeli parlamentoda (Knesset) temsil imkânı elde edebilmek yahut hükümet çoğunluğunu yakalayabilmek için siyasi partiler "ortak liste" ile seçime girmeyi tercih etmektedirler (Kulu, 2015: 12).

Görüldüğü üzere, nispi temsilin bu tam/saf hali, aslında siyasi partiler açısından seçim ittifakı ihtiyacı doğurmaz. Çünkü bu haliyle sistem, zaten temsil sorunu yaşamayacağını düşünen partileri, seçimlerden önce işbirliği yapmaya teşvik edecek herhangi bir unsur barındırmaz. Buna karşılık yüksek bir seçim barajı ile birlikte uygulanması halinde, tam nispi temsil sistemi de seçim ittifaklarına yol açabilmektedir (Ulutaş, Bölme, Demir, Ziya, 2012: 32).

2.4.2.2 Seçim Çevresi Düzeyinde Nispi Temsil ve Seçim İttifakları

Nispi temsilin bu uygulamasında ülke, ulusal düzeydeki gibi tek bir seçim çevresinden ibaret olmayıp, birden çok sandalye için seçim yapılan çok sayıda seçim

çevresine bölünmüştür. Seçim ittifakları bakımından yapılacak değerlendirmede önemli olan söz konusu seçim çevrelerinin büyüklüğüdür. Seçim çevreleri ne kadar büyürse, yani bir seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısı ne kadar fazla ise, temsil adaleti o kadar yüksek gerçekleşmiş olur. Buna karşılık seçim bölgelerinin küçülmesi, temsil adaleti sorunu yaratacağından, ortaya çıkması muhtemel bu adaletsizliği aşmak için seçim ittifakları, siyasi partilerin başvuracağı öncelikli yollarından biri olarak gündeme gelecektir.

Nispi bir formül ile amaçlanan temsil adaletinin gerçekleşebilmesi için, seçim bölgelerinin parlamentoda en az sekiz veya dokuz sandalyeye sahip olması beklenir. Aksi takdirde küçük partilerin sandalye elde edebilmesi için gereken asgari oranı yakalamaları zorlaşacak ve oyları boşa gitmiş olacaktır. Sekiz sandalyeden az sandalyeye sahip seçim çevreleri, genellikle ancak iki ya da üç partiden temsilci çıkarabilmektedirler. Bu durum karşısında küçük partiler kendi aralarında ittifak kurarak, seçim çevrelerinde en yüksek oyu alan ilk üç parti arasına girmeye çalışacaklardır (Guerra, 1996: 103).

Seçim bölgesi daraldıkça, seçmen davranışları küçük partiler aleyhine oluşacak psikoloji ile şekillenecektir. Tıpkı çoğunlukçu seçim sistemleri gibi, nispi temsil sisteminin daraltılmış seçim çevresindeki uygulamaları da seçmeni, seçilemeyeceğini düşündüğü adaydan çekilip onun yerine, yarışı önde götürdüğüne inandığı partilerden birinin aday(lar)ına yöneltecektir. Bu durumda da söz konusu psikolojik etkiyi kırabilmenin yolu olarak küçük partilerin elindeki en önemli enstrüman seçim ittifakıdır. Yapacakları ittifak anlaşmaları ile daha güçlü siyasal alternatifler oluşturmayı becerebilen partiler, bu yolla seçim yarışında iddialı pozisyona gelebileceklerdir (Şencan, 2017: 72).

Seçim çevrelerinin küçülmesi, aynı zamanda “artık (bakiye) oy” sayılarının artmasına da yol açacaktır. Bazı ülkelerde artık oyların dağılımı konusunda partilerin anlaşma yapmalarına izin verilebilmekte ise de bu yaygın bir uygulama değildir. Nispi temsilin en yaygın uygulama biçimi, artık oy sorunu yaratmayan, daha doğrusu bu sorunu kendi içinde çözebilen d’Hondt yöntemidir.

2.4.2.3 d'Hondt Yöntemi ve Seçim İttifakları

Günümüz demokrasilerinde en yaygın uygulama alanı olan seçim sistemlerinin başında d'Hondt sistemi/yöntemi gelmektedir. Bu sistem, seçim ittifakları bakımından tek başına belirleyici faktör değildir. Seçim çevresi büyüklüğü ve baraj uygulamaları ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Belirli ölçüde büyük partilere, özellikle de birinci partiye avantaj sağlayan yönüyle d'Hondt yöntemi de temsil adaletsizliğine yol açabilmektedir. Ancak bu durumu seçim ittifaklarının tetikleyicisi olarak sunmak gerçeği tam olarak yansıtmaz. d'Hondt yönteminin sebep olduğu temsil adaletsizliğini küçük partiler açısından dayanılmaz hale getiren asıl faktör, seçim çevrelerinin küçüklüğüdür. Yukarıda da ifade edildiği gibi, temsil adaletinin gerçekleşebilmesi için seçim çevrelerinin en az sekiz sandalyeli olmaları gerekmektedir. Bu sayıdan daha küçük seçim çevreleri temsil sorunu üretir. Seçim çevresi daraldıkça, d'Hondt yönteminin yol açtığı temsil sorunu katlanarak artar. İşte bu katlamalı etki, sadece dezavantajlı partileri değil, sahip olduğu avantajı daha da arttırıp parlamento çoğunluğunu hedefleyen partileri de seçim ittifakları üzerinden stratejiler geliştirmeye itebilir (Guerra, 1996: 103).

Daraltılmış seçim çevreleri ile birlikte uygulanması halinde d'Hondt yöntemi, ulusal düzeyde zayıf olup toplam seçmen sayısının sadece küçük bir yüzdesine hitap ediyor olsa da belirli illerde güçlü seçmen desteğine sahip olan bölgesel partilere, oylarının çok üstünde bir temsil avantajı sunabilmektedir. Ancak aynı anda bir de ülke düzeyinde seçim barajı uygulanmakta ise, sözü edilen bu tür bölgesel partilerin değil temsil avantajı, sınırlı bir temsil imkânı bile ortadan kalkmaktadır. Böyle durumlarda bu partiler, oyları ülke düzeyinde dağılmış diğer partiler ile -şayet başarabilirlerse- seçim ittifakı kurmak suretiyle baraj engelini aşma yoluna giderler. Belirli bölgelerde güçlü olan bu tür partilerle seçim ittifakı yapmak, (çok-boyutlu “yan etkileri” ve işin “siyasal muhasebesi” bir yanda tutulursa) diğer partiler için de “teknik” olarak kârlı olacaktır. Zira daraltılmış bölgelerde d'Hondt yönteminin sağladığı avantaj sayesinde ittifak partilerin toplam oy oranlarının üstünde bir sandalye elde etmeleri mümkün olacaktır. Bunun örneği Türkiye’de 1991 seçimlerinde (SHP-HEP ittifakında) görülmüştür.

2.4.2.4 Barajlı Nispi Temsil ve Seçim İttifakları

Seçim barajı uygulaması esas olarak nispi temsil sistemlerinde görülür. Çoğunluk sistemleri ile pek uyumsuz. Temsil adaletini hedefleyen nispi temsilin, yönetim istikrarından tamamen uzaklaşmasını önlemek için genellikle bu yola başvurulur. Anayasa Hukukçusu Yavuz Sabuncu -her ne kadar Türkiye özelinde olsa da- bir nispi temsil uygulamasında seçim barajı ile ulaşılmak istenen amaçları, genel bir çerçeve oluşturacak mahiyette sıralamıştır. O'na göre seçim barajının tamamı "istikrar" ile bağlantılı olan amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür: (Sabuncu, 2006: 193)

- a) Parlamentoda bir tek parti çoğunluğu sağlamak, böylece uzun süre görev yapabilecek istikrarlı hükümetlerin kurulmasını sağlamak;
- b) Bu olmazsa bile parlamentodaki parti sayısını sınırlayarak parçalanmış bir parlamento yapısının oluşumunu engellemek;
- c) Ülke barajını geçmenin zor olması nedeniyle çok sayıda siyasal partinin kurulmasına ve seçimlere girmesine yol açabilecek siyasal etkileri en aza indirebilmek;
- d) Muhtemel bölgesel partilerin oluşumunu zorlaştırmak, bu olmazsa en azından parlamentoya girmelerini engellemek
- e) Seçmenleri, ziyan olması riskini göze almamak için oylarını büyük partilerde tercihan iki büyük partide toplamaya teşvik etmek, (...)

Seçim barajı uygulamasıyla güdülen bu amaçlar, seçim ittifakları açısından değerlendirildiğinde görülecektir ki; seçim ittifakları, seçim barajının "istikrar odaklı" hedefleri karşısında siyasi partilerin sahip olduğu "adalet odaklı" en önemli "karşı hamle aracı" niteliğindedir.

Barajın ulaşmak istediği birinci hedef olan "uzun süreli - istikrarlı hükümetler", seçim ittifakları marifetiyle de kurulabilir. Seçim düzeyinde başlayıp parlamento ve hükümet düzeylerinde sürdürülen parti ittifakları, her ne kadar "bir tek parti çoğunluğuna" dayanmasa da, uzun süreli ve uyumlu hükümet yapıları ortaya çıkarabilmektedir.

Seçim barajının "parlamento ve hatta seçimlere giren parti sayısını sınırlama" hedefi karşısında da siyasi partiler birbirleriyle akılcı ittifak anlaşmaları

yapmak suretiyle siyasal hayattaki varlıklarını koruyup hem seçimlere hem de parlamentoya girmeyi başarabilmektedirler.

Seçim barajından umulan, “bölgesel partilerin parlamentoya girmelerini engellemek” biçimindeki bir diğer amaç da yine seçim ittifakı enstrümanıya sonuçsuz bırakılabilmektedir. Zira belirli bölgelerde güçlü desteğe sahip partiler, ülkenin tamamında az ya da çok yaygın seçmen desteğine sahip diğer partilerle seçim ittifakı yaparak parlamentoya girmenin yollarını bulabilmektedirler.

Son olarak, seçim barajının seçmen davranışı üzerindeki psikolojik etkisiyle mücadele yolu olarak da ittifaklar gündeme gelebilmektedir. Küçük partiler, birbirleriyle yapacakları ittifaklar sayesinde nispeten daha güçlü siyasal yapılar ortaya çıkarabilmekte ve böylelikle “oylarının ziyan olması riskini göze almak istemeyen”, bu nedenle de büyük partilere yönelme eğiliminde olan seçmenleri etkileme şansını yakalayabilmektedirler.

Özetle; baraj uygulamasının amaçlarından hareketle yaptığımız değerlendirmeler neticesinde, seçim barajları ile seçim ittifakları arasında sıkı bir ilişkinin var olduğunu söyleyebiliriz.

Bu ilişkinin varlığı, Amerikalı siyaset bilimci Sona N. Golder’in yaptığı bir inceleme ile de doğrulanmıştır. Golder, 1940-1998 yılları arasında değişik ülkelerden toplam 339 seçimde, toplam 134 seçim ittifakı saptamıştır. O’na göre; seçim ittifakları/seçim öncesi koalisyonlar (pre-electoral coalition) ile seçim barajları arasındaki ilişki, barajın yüksekliği oranında daha belirgin hale gelmektedir. Nispi temsil sistemlerinde baraj yükseldikçe, seçim ittifaklarına gidiş olasılığı da artmaktadır.

2.5 Seçim İttifaklarının Siyasal / Toplumsal Hayata Etkileri

Siyasi partiler-arası seçim ittifaklarının siyasal/toplumsal hayata etkilerini; “siyasal çoğulculuk”, “siyasal istikrar” ve “toplumsal barış” olmak üzere üç boyutta ele alacağız.

Zira seçim ittifakları;

1. Toplumda “çoğunluk” haline gelememiş, -tersinden ifadeyle- azınlıkta kalmış kesimlerin de siyasal karar alma süreçlerine katılabilmelerine ve böylelikle

birbirinden farklı tüm toplumsal kesimlerin kendi varlıkları ve talepleri ile ülkenin siyasal hayatında belirleyici olabilmelerine imkân sağlaması bakımından “siyasal çoğulculuğun” oluşmasına,

2. Seçim sistemlerinin “yönetimde istikrar” uğruna “temsilde adalet” ihtiyacını tamamen göz ardı etme eğilimlerinin yol açacağı sorunları giderebilmesi (en azından hafifletebilmesi) ve böylelikle hem “etkin ve uzun ömürlü hükümetler çıkarma” hem de “temsil adaletini sağlama” hedeflerinin birlikte gerçekleşmesini mümkün kılabilmesi bakımından ülkede “siyasal istikrarın” yakalanmasına,
3. Etnik, kültürel yahut ideolojik bölünmelerin derin olduğu toplumlarda, seçim sistemi yüzünden sürekli olarak siyasal sistemden dışlanan toplumsal kesimlerin yeniden sistem içinde tutunmalarını sağlayabilme ve böylelikle bu siyasal dışlanmanın yaratacağı hoşnutsuzlukların topyekûn sosyal düzeni tehdit eden bir meşruiyet krizine dönüşmesini engelleyebilme kapasitesi bakımından ülkede “toplumsal barışın ” sürdürülmesine katkı sağlar.

Seçim ittifaklarının siyasal sonuçlarını birbiriyle iç içe olan bu üç boyutta analiz ederken, Amerikalı siyaset bilimci Larry Diamond’un “demokrasinin üç paradoksu” olarak adlandırdığı, üç gerilim/çelişki alanı (anlaşmazlığa karşı oydaşma, temsile karşı yönetilebilirlik ve etkinliğe karşı rıza) ile paralellik kuracağız. Bu bağlamda, demokrasinin doğasında bulunan bu üç paradoks yahut gerilim durumunun her üçünde de birbiriyle çelişik vaziyette duran demokratik hedeflerinin dengelenmesinde ve söz konusu gerilimlerin yumuşatılıp uzlaştırılmasında faydalanılabilecek en önemli araçlardan birinin “seçim ittifakları” olduğu tezini öne süreceğiz (Sezer, 2014: 28).

2.5.1 Seçim İttifakları ve Siyasal Çoğulculuk

Modern toplumların hemen hepsi karmaşık toplumlardır. Karmaşıklığından kasıt, etnik veya dinsel kimlik mensubiyetlerine, kültürel veya ideolojik bölünmelere, üretim araçlarına göre tayin edilen sınıf esasına, işbölümüne göre belirlenen statülere yahut bu farklılıkların birbirini kesen bileşkelerine dayanan çoklu toplumsal katmanlaşmadır. “Çoğulculuk”; toplumun bu çoklu karmaşık yapısı içinde ortaya çıkan farklı çıkar ve taleplerin kamusal ifadesine, buradan da siyasi karar alma süreçlerine aktarılmasına imkân verilmesi gerektiği fikridir. “Siyasal çoğulculuk” ise;

toplumun bu çoğulcu yapısının bir yansıması olacak şekilde, farklı çıkar ve taleplere, dünya görüşlerine ve programlara sahip toplumsal kesimlerin serbestçe örgütlenip siyasal iktidar yarışına katılabilmeleri gerektiğini ifade eder. Çoğulcu(lukcu)lara göre, birbirine rakip farklı çıkarların varlığı, demokratik dengenin ve demokratik kamu siyasetinin sağlıklı gelişmesinin temelidir. Peki bu demokratik denge nasıl sağlanacak, birbirine rakip farklı çıkarlar nasıl bağdaştırılacaktır?(Diamond, 1995: 127)

Bu noktada Larry Diamond'un "demokrasinin üç paradoksu" diye tarif ettiği gerilimlerden birincisi gündeme gelmektedir. Diamond'a göre, demokrasinin en temel gerilimi, "anlaşmazlık ile oydaşma" arasındaki gerilimdir. Zira demokrasi, aralarında yarış ve çekişme olan ayrılık ve bölünmeler üzerine kuruludur. Demokrasinin doğası gereği iktidar için kurumsallaşmış bir yarışma sistemi olduğunu vurgulayan Diamond, bu yarışın barındırdığı gerilimi şu şekilde ifade ediyor: (Diamond, 1995: 127)

"Yarışma ve çekişme olmadan demokrasi olamaz. (...) Demokrasi çekişme gerektirmektedir; fakat sadece dikkatlice tanımlanmış ve evrensel olarak kabul edilmiş sınırlar içinde bu yarışma gerçekleşmelidir. Bölünmeler oydaşma ile hafifletilmelidir. "Bölünmeleri hafifletecek olan "oydaşma"nın gerçekleşebilmesi için toplumun neye ihtiyaç duyacağına dair ise yazar, Robert Dahl'e de referans vererek, demokratik siyasal kültüre ve onun değerlerine işaret diyor:

"Demokratik siyasal kültürün (...) diğer unsurları; muhalefet ve ayrılığa karşı hoşgörülü olmayı, akranları olan siyasal aktörlere güvenmeyi, işbirliğini, uzlaşma ve ödün vermede istekli olmayı ve böylece belirli bir yumuşaklık, ılımlılık, incelik ve kişinin partizanlığını frenleyebilmesini içerir. İlimlilik ve uzlaşma konusundaki sağlıklı alışkanlıkların demokrasilerde anlaşmazlık ve oydaşma arasındaki dengenin ortaya çıkmasını sağladığı gayet iyi bilinmektedir. "

"Başka siyasal aktörlere güvenme", "işbirliği", "uzlaşma" ve "ılımlılık" gibi değerler ile "demokratik yarış" olgusunu yan yana getirdiğimizde aklımıza ilk gelecek siyaset enstrümanı, kuşku yok ki seçim ittifaklarıdır.

Farklı toplumsal kesimlerce örgütlenmiş olan siyasi partilerin birbirleriyle rekabet halinde olmaları, onların bazı konularda kısa ya da uzun süreli işbirliği

yapamayacakları anlamına gelmez. Hatta siyasi partiler belli bir konu olmaksızın da uzlaşma yoluna gidebilirler ki bunun tipik örneği; iki ya da daha fazla partinin, aralarında ittifak anlaşması yapıp birbirlerine destek vermek suretiyle her birinin seçimlerden daha başarılı çıkmaları durumudur. Bu ittifak anlaşmaları sayesinde, normal şartlar altında siyasal temsil imkanı yakalamakta zorlanan nispeten küçük toplumsal gruplar ve zayıf örgütlenmeler bu dezavantajlarını bertaraf edebilmekte ve azınlıkta kalmış olsalar dahi siyasi karar alma süreçlerine dahil olabilmektedirler. Böylelikle toplumda var olan “çoğulcu yapı” siyasal alana (etkin siyasal alana) taşınabilmekte, yani “siyasal çoğulculuk” hayat bulabilmektedir (Köker. 2006: 201).

Bu duruma, yani seçim ittifakları yoluyla siyasal çoğulculuğun tesisine katkıda bulunma tecrübesine hem Türkiye’den hem de başka ülkelerden örnekler vermek mümkündür:

İlk örnek olarak; Avrupa’nın bölgeselci hareketlerden biri olan İtalya’daki Kuzey Ligi’nin, ülke siyasetini ulusal düzeyde hatırı sayılır biçimde etkileyebilmiş olması verilebilir. Kuzey Ligi (Lega Nord) Hareketi, sistem-karşıtı etno-bölgeselci söylemlerine rağmen, 1990’lı yıllardan itibaren İtalya’da önemli siyasal başarılar elde edebilmiştir. Kuzey Ligi Hareketi söz konusu siyasal başarılarını, biri kendi içinde diğeri de başka siyasal partilerle olmak üzere iki farklı düzeyde yaptığı ittifaklara borçludur. Zira Kuzey Ligi Hareketi’nin bizzat kendisi de, İtalya’nın kuzeyinde özerklik yanlısı çok sayıda bölgesel partinin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir “ittifak modeli” yahut bir “çatı siyasal yapılanma”dır. Ülke genelinde oy oranı genellikle yüzde 4 ila yüzde 8 arasında seyreden Kuzey Ligi Hareketi, 1994 seçimlerinde Forza Italia ile ittifaka girerek, daha etkili bir temsil imkânının yanı sıra merkezi hükümetlerde koalisyon ortağı olarak yer alabilmiştir. 1994-1996 ve 2001-2006 yılları arasında iki kez Silvio Berlusconi önderliğindeki merkez sağ eğilimli Özgürlükler Evi (Casa delle Liberta - CdL) koalisyonunda yer alan Kuzey Ligi Hareketi, inişli çıkışlı olmakla beraber içinde bulunduğu ittifaklar marifetiyle, İtalya’nın ulusal düzeydeki önemli siyasal aktörlerinden biri olmayı sürdürmektedir(Erdoğan, 2012: 294).

Bu konuda verilebilecek ikinci örnek, İsrail’deki Arap partilerinin yaptığı seçim ittifakıdır. İsrail’de yaşayan Arapları temsil eden dört parti; HAD AŞ, RAAM,

BALAD ve TAAL, 2015'te yapılan seçimlere, Müşterek Liste / Birleşik Arap Listesi (Harşima Hameşutefet) adı altında birlikte girmişler ve yüzde 10,98 oy oranıyla, 120 sandalyeli Knesset'te 14 sandalye elde ederek, Likud ve Siyonist Birlik'in ardından üçüncü grup olmayı başarmışlardır. İdeoloji olarak farklı düşüncelere sahip olsalar da Arap toplumunun sosyal ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesi ve Filistin meselesinin çözülmesi gerektiği hususundaki ortak yaklaşımlarıyla bir araya gelen Arap partilerinin, yaptıkları bu seçim ittifakı sayesinde parlamentoda daha etkin olma şansını yakalamış olmaları, İsrail siyasetinin çoğulcu yapıya kavuşması bakımından azımsanamayacak değerdedir (Diamond, 1995: 136).

Seçim ittifaklarının siyasal çoğulculuğa katkısını görmek bakımından Türkiye'den verilecek ilk örnek ise, 1991 genel seçimlerinde merkez-sol çizgideki Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ile Kürt siyasi hareketinin ilk partisi olan Halkın Emek Partisi (HEP) arasında yapılan ittifaktır. İki parti arasında yapılan ittifak anlaşması gereğince, SHP listelerinden aday gösterilen HEP üyesi Kürt siyasetçilerden 22 kişi milletvekili seçildi. Bu sayı, SHP'nin çıkardığı toplam milletvekili sayısının (88) dörtte birini oluşturmaktaydı (Şur, 2016: 89). Hiçbir partinin tek başına hükümet kurma çoğunluğunu yakalayamadığı seçimlerden sonra, birinci parti olan Doğru Yol Partisi (DYP) ile üçüncü parti SHP arasında koalisyon hükümeti kurulunca, SHP listelerinden parlamentoya girmiş olan HEP'li Kürt milletvekilleri de dolaylı olarak koalisyon ortağı konumuna geldiler. Her ne kadar Meclis'te yemin oturumunun yapıldığı ilk günden itibaren krizler patlak vermiş ve 31 Mart 1992'de HEP listesinden seçilenler SHP'den istifa etmiş olsalar da, bu arada geçen yaklaşık dört buçuk aylık süre zarfında dahi, hükümetin Kürt meselesine dair demokratik kanallardan bir çözüm geliştirmesi konusunda ihtimal belirmiştir. En azından bu ihtimal Türkiye'nin siyasal gündeminde konuşulmaya başlanmıştır. Zira dönemin Başbakanı ve DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel, HEP'in koalisyon içindeki varlığını avantaj olarak görmüş olacak ki, hükümetin kurulmasından hemen sonra, 8 Aralık 1991 tarihinde, koalisyon ortağı SHP'nin Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ile birlikte bölge gezisine çıkmıştır. Bu gezi esnasında Demirel, Diyarbakır'da yaptığı konuşmada, "Kürt realitesi "nin tanınmasından söz etmiştir:(Demir, 2016: 134)

“Bu devleti Türk ırkından gelenler kurmuştur, diğerleri ikinci sınıf vatandaş değildir. Beraber kurmuşuz, kader birliğimizi rıza ile kurmuşuz. Biz-siz diye bir şey yok, hepimiz varız. Hepimiz varsak, buradaki insana, yani Kürtçe konuşan, ‘Kürt asıllıyım ’ diyen insana da ‘Kürt kimliği ’ diyoruz. Artık buna karşı çıkmak da mümkün değildir. (...) Yani Kürt realitesini Türkiye tanıyacak ki tanımıştır ve bana göre son bir senenin en önemli olayı odur. Öyleyse, şimdi Kürt realitesini tanımak aslında Türkiye birliğini muhafazaya mani değildir. ”

İlk kez bir Başbakan tarafından Kürt kimliğine ve realitesine vurgu yapılmış olması bakımından önem arz eden Demirel’in bu konuşması, aynı zamanda siyasal çoğulculuk istikametinde atılmış ciddi bir adım olarak kayda geçmiştir. Kuşku yok ki Türk siyasetinde böyle bir adımın atılmasında, Kürt siyasi hareketinin kendi kimliği ile siyasal temsil imkânı elde etmesine yol açan SHP-HEP seçim ittifakının oluşturduğu iklimin etkisi büyük olmuştur.

Buraya kadar verdiğimiz üç örnek de, farklı etnik kimlikler üzerinden çoğulcu anlayışın tesisine dönük ittifak girişimlerine dair örnekler oldu. Bu ittifakların siyasi çoğulculuk ile birlikte toplumsal barışın da tesisine ve sürdürülmesine katkıları olduğu açıktır.

Türkiye’den vereceğimiz son örnek ise; etnik değil ideolojik/politik farklılık esasına dayalı bir seçim ittifakı olup, az taraftarı olan siyasal görüşlerin de siyasal karar alma süreçlerine dâhil olmaları halinde ülkenin siyasal gündeminin belirlenmesinde nasıl etkili hale gelebileceğini göstermesi, dolayısıyla da siyasi çoğulculuğun değerinin anlaşılması bakımından dikkat çekici bir örnektir:

1995’te yapılan seçimlerden önce Anavatan Partisi (ANAP) ile Büyük Birlik Partisi (BBP) arasında yapılan seçim ittifakı, seçimden sonra oluşan parlamento aritmetiğinin de etkisiyle önemli siyasal sonuçlar doğurmuştur. BBP; Türk milliyetçiliği çizgisinin partisi olan Milliyetçi Hareket Partisi’nden (o zamanki adıyla Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP)) bu partinin “Türk-İslam ülküsü” misyonundan uzaklaştığını iddia edip, “Türk” kimliğinin yanında “Müslüman” kimliğine ve “İslami hassasiyetlere” vurgu yapmak suretiyle “ilkesel” ve “ideolojik” gerekçelerle ayrılanların kurduğu bir siyasi partidir. Bu ideolojik bölünme, Muhsin Yazıcıoğlu liderliğinde 1993 yılında partileştikten sonra, yaklaşık yüzde 1-2 seviyesinde seçmen

desteğine sahip bir siyasal hareket haline geldi. 1995 seçimlerinde ANAP ile yapılan seçim ittifakı neticesinde, bu partinin listelerinden aday gösterilen 7 BBP’li siyasetçi parlamentoya girip sonra tekrar kendi partilerine dönmüşlerdi. Seçimlerden sonra çok-parçalı bir parlamento tablosu ortaya çıkmış, önce ANAP ile DYP arasında bir koalisyon denenmiş ve üç ay gibi kısa bir süre sonra bu koalisyon hükümeti bozulmuştu. Bunun üzerine İslamcı-Milli Görüş çizgisindeki Refah Partisi (RP) ile merkez-sağ çizgideki Doğru Yol Partisi (DYP)’nin birlikte hükümet kurması gündeme gelmişti. Esasen bu iki partinin milletvekili sayısı hükümet kurmak/güvenoyu almak için yeterli sayıdan (276) fazla idi. Ancak DYP içinde RP ile koalisyona karşı olan bir grup milletvekili vardı. Bu noktada, parlamentoda 7 üye ile temsil edilmekte olan BBP devreye girdi ve kurulacak olan REFAHYOL Hükümetine güvenoyu vereceklerini ilan etti. Gerçekten de hükümet 7 BBP’li milletvekilinin desteği sayesinde, ancak 278 oya ulaşarak güvenoyu alabildi. Bu durum göstermiştir ki; küçük-büyük tüm ideolojik hareketlerin ve siyasal örgütlenmelerin, karar alma süreçleri içinde etkin biçimde yerlerini almaları son derece önemlidir. Böylelikle toplumda karşılığı olan siyasal/ideolojik çeşitlilik siyasal alana yansiyabilmekte ve ülkenin siyasal hayatında kendini hissettirebilmektedir. İşte siyasal çoğulculuğu besleyen bu vasatın oluşmasında seçim ittifaklarının katkısı açıktır (Arısoy, 2010: 26-44).

2.5.2 Seçim İttifakları ve Siyasal İstikrar

Seçim ittifaklarının seçim sistemleri ile ilişkisini anlatırken; seçim sistemlerinin kabaca “temsilde adalet” veya “yönetimde istikrar” prensiplerinden birinin tercih edilmesine bağlı olarak kurgulandıklarını, seçim ittifaklarının da bu iki seçeneğinin birbirine zıt gibi görünen amaçlarını bağdaştırabilecek, yani hem temsil adaletini hem de yönetim istikrarını telif edebilecek önemli araçlardan biri olduğunu savunmuştu. Bu tezimiz, “yönetimde istikrar” kavramı yerine daha geniş bir anlam içeriğine sahip olan “siyasal istikrar” kavramı kullanıldığında daha anlaşılır hale gelmektedir. Zira “yönetimde istikrar” kavramının vurgusu, sağlam bir parlamento çoğunluğuna yaslanan ve düşürülme riski taşımayan uzun ömürlü iktidar yapıları üzerindedir. Dolayısıyla “yönetimde istikrardın ilk çağrıştırdığı “hükümet istikrarı”dır. Halbuki “siyasal istikrar”, hükümetin sürdürülebilir olmasından ziyade,

bütünüyle demokratik siyasal işleyişin sürdürülebilirliğine işaret etmektedir. Bu düşüncemizi Sartori'nin şu ifadeleriyle desteklememiz mümkün gözüküyor:

(Sartori, 1997: 151) “...hangi istikrar ya da kimin istikrarı(?) ... İstikrarlı demokrasi başka şeydir, istikrarlı hükümet başka şeydir. (...) Demokrasinin yıkılmaması gerektiği kuşkusuz önemlidir. Ama hükümetlerin düşmemesi gerektiği niçin önemli olsun? Cevap genellikle istikrarlı hükümetin, etkin hükümetin ‘göstergesi’ olduğudur. Ne yazık ki; hayır. Hükümet istikrarı sadece süreyi gösterir; hükümetler hem uzun süreli hem iktidarsız olabilirler. Hayat süreleri, etkinliğin veya etkililiğin hiç de göstergesi olmadığı gibi, bunlara canlılık kazandıran bir unsur hiç değildir. ”

Sartori'nin bahsettiği türden, hayat süreleri uzun olduğu halde rejimde istikrar sağlayacak etkinliği gösterememiş hükümetlere dikkat çekici bir örnek; 1921-1972 yılları arasında Kuzey İrlanda'daki Birlik Partisi hükümetidir. 51 yıl süren bu hükümet, istikrarlı bir demokratik rejim yaratamadığı gibi, Kuzey İrlanda'nın sorunlarını çözmede gitgide yetersiz kalmış ve bu uzun ömürlü hükümet dönemi bir iç savaşla noktalanmıştır.

Öyleyse istikrar ararken, sadece hükümetlerin sürelerine odaklanmış olan “yönetim istikrarı” yahut “hükümet istikrarı” yerine; hükümetlerle birlikte demokratik işleyişin bizatihi kendisine de odaklanmış olan, yani hem demokrasinin gereklerini hem de yönetilebilirliği birlikte gözeten “siyasal istikrar”ın peşinde olmak daha anlamlıdır.

Bu noktada Larry Diamond'un sözünü ettiği “demokrasinin üç paradoksu”ndan ikincisi gündeme gelmektedir. Çünkü demokrasinin gerekleri ile yönetilebilirliği aynı anda gözetmek ve bu ikisinin arasında denge kurmak zor iştir. Zira demokrasi, toplumda farklı kimlik ve taleplerle var olan ve birbiriyle yarışan tüm grupların siyasi partiler eliyle gereği gibi temsil edilebilmelerini gerektirir. Yani demokrasinin öncelikli talebi mümkün olan en yüksek düzeyde “siyasal temsil”dir. Buna karşılık yönetilebilirlik ise, iktidarın çok yaygınlaştırılmamasını gerekli kılar. Diamond, demokrasinin doğasında olan bu paradoksu, yani “temsile karşı yönetilebilirlik” çelişkisini şu şekilde ifade ediyor: (Diamond, 1995: 133)

“Yönetilebilirlik, politikaların hızlı ve enerjik bir biçimde uygulanabilmesi için iktidarın yeteri kadar özerkleşmesini ve belli bir yerde toplanmasını zorunlu

kılar. (... Eğer iktidar çok sınırlanırsa veya çok yaygınlaştırılırsa hükümet total bir hale gelebilir.) Bu husus genellikle iktidarda olanların halka karşı sorumlu tutulması, temsil ve denetimle çelişmektedir. (...) Her lke bu evrensel gerilimi kendine göre ozmek zorundadır. ”

Diamond’un ifadesiyle her ülkenin kendine göre ozmek zorunda olduğu bu evrensel gerilimi tam anlamıyla ortadan kaldırmak mümkün olmasa da önemli lde hafifletmenin yollarından biri seçim ittifaklarını teşvik eden seçim sistemlerini tercih etmektir. Çünkü programları birbirine uygun siyasi partiler arasında seçimlerden önce yapılan ayrıntılı ittifak anlaşmaları, seçimlerden sonra uyum içinde hükümet sorumluluğunu yerine getirebilecek geniş tabanlı yapıların ortaya çıkmasını sağlayabilir. Özellikle de partiler arasında yapılan ittifak anlaşmasında, seçim sonrası birlikte hükümet kurma iradesi ile kurulacak hükümetin ilke ve önceliklerinin baştan ilan edildiği durumlarda, “uzun ömürlü” olduğu kadar “etkin” de olan, yani hem istikrarlı hem de icraatçı/reformcu hükümetlerin ortaya çıkması mümkündür. Böylelikle seçim ittifakları marifetiyle hem demokrasinin talebi olan “geniş tabanlı siyasal temsil”in n açılmış, hem de yönetilebilirliğin gereği olan “politikaların hızlı ve enerjik bir biçimde uygulanabilmesi için iktidarın belli bir yerde toplanması ” sağlanmış olur.

Seçim ittifaklarının ynetilebilirliğe, dolayısıyla siyasal istikrara bir başka yoldan daha katkı sağlaması söz konusu olmaktadır. Bu katkı iki turlu çoğunluk seçim sisteminin uygulandığı ülkelerde ortaya çıkmaktadır. iki turlu dar bölgeli çoğunluk sisteminin uygulandığı ülkelerde, aşırı ya da sistem karşıtı partiler, seçimin ikinci turundan önce yapılan ittifak anlaşmalarından dışlanarak cezalandırılırlar. Uçlardaki partilerin bu şekilde -ikinci tur öncesi bu türden parti adaylarının seçilmelerini engelleme motivasyonuyla yapılan seçim ittifakları yoluyla cezalandırılması sistemi rahatlatmakta ve yönetilebilirliği kolaylaştırmaktadır. Çünkü bu ittifaklar sayesinde (Fransa seçimlerinin ikinci turunda ortaya çıkan ittifaklarla aşırı sağcı Le Pen’in ve partisinin adaylarının seçilmesinin sürekli engellenmesinde olduğu gibi) söz konusu aşırı partilerin sistem- içinde ama yönetim-dışında tutulmaları başarılılabilmektedir (Sezer, 2014: 140).

Kuşku yok ki; seçim ittifaklarının siyasal istikrara katkı sağlamaları, ancak onların programları birbirine uyan, en azından birbiriyle çatışmayan siyasi partiler arasında gerçekleşmiş olma şartına bağlıdır. Aksi halde, yani siyasal hedefleri birbiriyle çatışan partilerin ittifak yapmaları durumunda, söz konusu ittifaklar seçim düzeyinde partilere belki bir avantaj sağlayabilir ama hükümet düzeyinde istikrarlı bir koalisyonla imkan vermezler. Bu durumun örneklerinden biri İtalya’da yaşanmıştır. Siyasal çoğulculuğa katkı sağlayan ittifak örnekleri arasında verdiğimiz Kuzey Ligi Hareketi ile Forza Italia arasında 1994’te kurulan seçim ittifakı, seçim başarısı elde etmiştir ama istikrarlı bir koalisyon hükümeti üretememiştir. Çünkü bu seçimde Forza Italia’nın kurucusu ve lideri Silvio Berlusconi, siyaset tarihinde örneği pek az görülecek şekilde (İtalyan siyasal kültürünün ve seçim kurallarının da fırsat vermesiyle), ülkenin Kuzey ve Güney bölgelerinde iki ayrı seçim ittifakı yapmıştır. Ülkenin Kuzey Bölgelerinde özerklik yanlısı (hatta dönem dönem ayrılıkçı politikalar izleyen) Kuzey Ligi ile “Polo delle Liberta” adı altında ittifak yapan Berlusconi, bütün Güney bölgelerinde de aşırı sağcı/neo-faşist Ulusal İttifak (Alleanza Nazionale) ile “Polo del Buongoverno” adı altında ikinci bir ittifakla seçime girmiştir. Bu çelişkili durumu daha da ilginç hale getiren, Kuzey Ligi’nin lideri Umberto Bossi’nin seçim kampanyası sırasında ve sonrasında federalizmi savunmuş ve faşistleri eleştirmeye devam etmiş olmasıdır. Buna rağmen Berlusconi bu seçimlerde başarılı sonuç almış ve aynı kompozisyonla koalisyon hükümeti kurmuştur. Kuzey Ligi ve Ulusal İttifak partilerinin yer aldığı bu “iki-yüzlü koalisyon” bekleneceği üzere kısa-ömürlü bir hükümet deneyimi olarak (Nisan-Aralık 1994) İtalyan siyasal tarihindeki yerini almıştır (Pasquino, 1996: 98).

Seçim ittifaklarının siyasal istikrara katkısına dair son olarak yapacağımız değerlendirme, “biçimsel istikrar-gerçek istikrar ” ayrımına dayanmaktadır. Daha önce de birçok kez ifade edildiği gibi seçim sistemleri; bünyelerinde barındırdıkları yüksek seçim barajları ve büyük partileri avantajlı hale getiren seçim formülleri gibi birtakım unsurlarla, “yönetimde istikrar” hedefine yönelirler. Bu unsurlar dar ve biçimsel anlamda istikrarı destekleyen unsurlardır. Ancak bazen bu unsurlar biçimsel istikrarı dahi sağlayamayabilir. Tam tersine, bu unsurlar istikrarı bozucu sonuçlar da doğurabilir. Örneğin, çok yüksek seçim barajı yahut büyük bir-iki partiye aşırı

avantaj sağlayan seçim formülleri, adalet duygusunu zedeleyerek, seçilenlerin meşruiyetini tartışmalı hale getirmek suretiyle istikrarsızlığa sebep olabilirler.

Bu tez, yani adalet duygusundaki zedelenme/aşınmanın istikrarsızlığa yol açacağı düşüncesi, Türkiye’de 1995 yılında verilen bir Anayasa Mahkemesi kararında da güçlü bir biçimde savunulmuştur. “Adalet, istikrar sağlar. Yalnızca istikrar düşüncesi, adalet olmayınca istikrarsızlık yaratır ” cümlesinde olduğu gibi, “adalet” ve “istikrar” arasında sıkı bir bağ olduğuna vurgu yapan karar metninde şu ifadeler yer verilmiştir: (Arısoy, 2010: 9)

“...İstikrar sağlayacağı sanılarak getirilen adaletsiz sistemlerin, toplumsal gelişmeleri önemli ölçüde engelleyen sonuçları olduğu bilimsel araştırmalarla açıklanmaktadır. Temsilde adaletin ağırlığı, yönetimde istikrarın temel koşuludur. Adalet, istikrar sağlar. Yalnızca istikrar düşüncesi, adalet olmayınca istikrarsızlık yaratır. (...) yönetimde istikrar, temsilde adalet... Kimi durumlarda birbirinin karşıtı gibi görünen bu iki ilkenin demokrasinin doğal aracı sayılan seçimlerde birbirini dengeleyecek ve tümleyecek biçimde birlikteliğine önem verilmelidir. Bunun için en az yakınılan seçim sisteminin uygulanması gerekmektedir. Bu iki ilkeyi her yönüyle olmasa da genelde bağdaştırmak, ülkelere göre değişmesi olağan bir durumdur. ”

Bu düşünceden hareketle, sadece “biçimsel istikrar” hedefine odaklanan seçim sistemlerinin adaleti zedeleyeceği, dolayısıyla da “gerçek istikrarı” bozacağı gerçeğini görmek ve her ülkenin kendine özgü diğer sosyo-politik koşullarını da hesaba katarak bu hususun üzerinde düşünmek lazımdır. Çünkü hem “adalet” ve hem de “istikrar” toplumlar için zaruret derecesinde ihtiyaçtır. Bu ikisini bağdaştıracak, telif edecek yolları aramak siyasetin öncelikli meselelerinden olmalıdır (Sezer, 2014: 174).

Gerçekten de temsilde adalet fikrine ağırlık verildiği takdirde, siyasi yelpaze bölünmeye doğru teşvik edilmiş ve yönetilebilirlik zora sokulmuş oluyor; buna mukabil büyük partiler aşırı derecede ödüllendirildiği takdirde ise siyasi partilerin birinci işlevi olan temsil ve katılma işlevini yerine getirememelerinden kaynaklanan problemlerle baş etme riski ile karşı karşıya kalınmış oluyor. Öyleyse “yöneten demokrasi” ihtiyacını yerine getirmek için gerekli olan; “istikrarı sağlayıcı ama

temsilde adaleti de fazla rencide etmeyen” bir sistem / bir formüldür (Sezer, 2014: 177).

İşte seçim ittifaklarının değeri bu noktada kendini göstermektedir. Partiler arasında yapılan ittifaklar, seçim sistemlerinin bünyelerindeki temsil adaletini bozan unsurların, istikrarı da bozacak boyuttaki etkilerini törpülemektedir. Yönetim istikrarı uğruna temsil adaletini tamamen göz ardı eden seçim formülleri ile getirilen engeller ve aşırı yüksek seçim barajları, ancak seçim ittifakları marifetiyle aşılabilmekte, böylelikle de siyasal istikrarın temelden sarsılmasının önüne geçilebilmektedir. Üstelik seçim ittifakları siyasal istikrarın sadece muhafaza edilmesine katkı sağlamakla kalmaz, onun bizatihi oluşmasına da etki ederler. Çünkü yukarıda ifade edildiği gibi, seçimlerden önce siyasi partiler arasında yapılmış olan ittifak anlaşmaları, seçimlerden sonra uyumlu parlamento çoğunluklarının ortaya çıkmasını kolaylaştırdığı için, istikrarın oluşmasına da katkı sağlayabilmektedirler (Akyol, 2006: 262- 263).

2.5.3 Seçim İttifakları ve Toplumsal Barış

Seçim ittifaklarının seçim sistemleri ile ilişkilerini anlatırken, “oyunun kurallarına karşı reaksiyon” metaforunu kullanmış ve ittifakların daha çok küçük partiler tarafından seçim sisteminin temsil adaletini bozan kurallarına karşı geliştirilen bir “reaksiyon” olarak ortaya çıktığını belirtmiştik. Ülkede tercih edilen seçim sisteminin barındırdığı seçim barajı yahut büyük partileri kayıran hesaplama yöntemleri karşısında kendilerini dezavantajlı konumda gören nispeten küçük siyasi partiler ve onların seçmenleri, genellikle bu duruma karşı reaksiyon gösterip seçim işbirliğine giderler. Böylelikle seçim kurallarının yol açtığı/açacağı temsiliyet sorunu bir ölçüde aşılmış olur. Ancak gösterilen “reaksiyon” her zaman “oyunun kuralları” yani seçim sistemi ile sınırlı kalmaz. Bazen de seçim sisteminin yol açtığı hoşnutsuzluklar, “topyekûn siyasal sisteme karşı reaksiyon” biçiminde kendini gösterebilir. Eğer bir seçim sistemi, belirli bir partinin temsil ettiği toplumsal kesimi sürekli olarak sistemden dışlıyorsa, sistem içinde tutunmakta zorlanan bu toplumsal kesimin üyeleri, reaksiyonlarını şiddet ve hukuk-dışılığa varacak biçimde farklı yöntemlerle göstermeye yönelebilirler. Böyle bir dışlanma, siyasal sistem açısından bir “meşruiyet krizine” dönüşüp, bütünüyle toplumsal düzeni tehdit edebilir. İşte seçim ittifaklarının değeri bu noktada da ortaya çıkmaktadır. İttifakların yapılabiliyor

olması, toplumun belirli bir kesiminin sürekli biçimde ülkenin siyasal sisteminden dışlanmasını engelleyecektir. Bu noktadan bakıldığında, seçim ittifaklarının ülkedeki siyasal hayat üzerindeki etkisinin, salt temsiliyet problemlerinin aşılmasından çok daha majör bir etki olduğu ve ülkenin siyasal iklimini değiştirerek toplumsal barışın sürdürülmesine katkı sağlayacak düzeyde/değerde bir etki olduğu görülecektir (Erdoğan, 1999: 15).

Demek ki; seçim sistemlerinin yol açtığı temsil sorunlarından kaynaklanan hoşnutsuzlukların toplumsal barışı tehdit edecek boyutlara ulaşmaması, ülkedeki siyasal sistemin (bu arada seçim sisteminin), vatandaşların tamamına yakını tarafından “meşru” görülmesine bağlıdır.

Seçim ittifaklarının siyasal sonuçlarını analiz ederken paralellik kurduğumuz “demokrasinin üç paradoksu”na dönecek olursak, bu durum; Larry Diamond’un demokrasinin doğasında var dediği üç çelişki alanından “etkinlik ile rıza ” arasındaki çelişkiyi gündeme getirmektedir. Her ne kadar Diamond bu çelişkiyi, “rıza” uğruna “etkinlik”ten vazgeçme eğilimi ortaya koysa da -bizim konumuz bakımından- asıl tehlike “etkinlik” uğruna “rıza”yı göz ardı etme ihtimalinde saklıdır. Diamond “etkinlik ile rıza” arasındaki çelişkiyi şöyle izah etmektedir: (Diamond, 1995: 183)

“Demokrasi sözlük anlamında ‘halk tarafından yönetim ’ veya en azından yönetilenlerin rızasına dayanan yönetim anlamına gelmektedir. (...) evren üzerindeki halklar, ...sadece rızaları ile yönetilmeyi istediklerini açığa vurmaktadır. (...) Demokrasi rızayı gerektirmektedir. Rıza da meşruluğu gerektirmektedir. Fakat etkinlik rızaya kurban edilebilir. ”

Demokrasinin rızayı gerektirdiğinde şüphe yok. Ancak Diamond’un endişesi; seçimle gelen politikacıların yeniden seçilememe kaygısıyla, aslında doğru olan ama halkın hoşuna gitmeyecek politikaları hayata geçirmekten kaçınacağı yönündedir. Bu endişe, yani “etkinliğin rızaya kurban edilmesi” endişesi elbette haklı bir endişedir. Zira özellikle ekonomi politikalarında, “popülist” tercihlerle atılan yanlış adımlar neticesinde, istenilen gelişmişlik ve refah düzeyinin gerisinde kalma riski her zaman söz konusudur. Etnik ve kültürel bölünmüşlüğü derin olmadığı toplumlarda, bu türden olumsuzlukların üstesinden gelmek zaman alsa da imkânsız değildir. Ne var ki Diamond’un dile getirdiğinin tersi olursa, yani toplam seçmen kitlesi içinde

azınlıkta kaldıkları için belirli bir toplum kesiminin “rızası ” sürekli olarak göz ardı edilirse, bu durumda topyekûn siyasal sistemin çökmesi ve toplumsal barışın bozulması gibi çok daha büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalınması ihtimali ortaya çıkar. Bu ihtimal daha çok etnik bölünmelerin olduğu toplumlarda, azınlıkta kalan kesimlerin sürekli olarak siyasal karar süreçlerinden dışlanması ve onların özellikle etno-kültürel taleplerinin sürekli olarak karşılıksız bırakılması durumlarında söz konusu olur. Derin etnik bölünmeler sorununun yaşandığı toplumlarda giderilmesi gereken öncelikli endişe budur. Gerek Batıdaki, gerekse başka yerlerdeki bölünmüş toplumlarda, rakip etnik grupların barış içinde bir arada yaşamaları, uzlaşmayı gerektirir. Bu da, bu grupların temsilcilerinin siyasal karar alma süreçlerine mümkün olan en geniş biçimde katılmalarını zorunlu kılar. İşte bu noktada seçim sisteminin ve dolayısıyla seçim ittifaklarının önemi ortaya çıkmaktadır (Lijphart, 1995: 194).

Etnik ve dinsel bölünmelerin olduğu toplumlarda, birbirinden farklı kimliklere ve dolayısıyla farklı taleplere sahip toplum kesimlerinin, toplumsal barış ve uzlaşmayı sürdürülebilir kılacak şekilde bir arada yaşamaları, bu kesimlerin öncelikle demokrasiyi ve ona bağlı olarak da siyasal katılıma imkân veren bir seçim sistemini “oyun kuralı” olarak kabullenmelerine / meşru bulmalarına bağlıdır. “Meşru” bulmadan kasıt, ahlaki ve duygusal bağlılıktır ki bu türden bir bağlılık da ancak demokrasinin pekiştiği, yerleşiklik kazandığı ülkelerde söz konusu olur. Peki demokrasi bir ülkede nasıl pekişecek? Nasıl “kasabadaki tek oyun” (“the only game in town”) haline gelecek? Adam Przeworski bu soruya şu cevabı veriyor: (Przeworski, 1995: 25)

“Demokrasi, ne zaman hiç kimse demokratik kurumların dışında hareket etmeyi düşünmezse, ne zaman kaybedenlerin hepsi kaybettiği kurumlarda şanslarını tekrar denemek isterse, kasabadaki tek oyun olmaktadır. Demokrasi kendi kendini gerçekleştirir olduğunda, yani siyasal güçlerin tümü kendi menfaatlerini ve değerlerini kurumların kesin olmayan birbirini etkilemesine teslim etmeye devam etmeyi en iyi bulduklarında pekişmiştir.”

Öyleyse yapılması gereken, demokrasinin pekişmesini sağlama çalışmak, bunun için de toplumun tüm kesimlerinin, demokratik kurumların dışında hareket etmeyi düşünmeyecek, sistemin içinde kalıp çıkarları ve değerleri için mücadele

edecek ve kaybetse de şanslarını tekrar denemeyi isteyecek düzeyde ülkenin kurum ve kurallarına inanç beslediği bir vasatı oluşturabilmektir. Demokrasinin kurum ve kuralları üzerinde genel bir konsensüsün, toplumsal barış ve uzlaşmanın hayat bulduğu böyle bir vasatın oluşturulmasında kullanılacak en önemli “siyaset aracı ” yine seçim sistemleri ve seçim ittifaklarıdır. Zira siyaset sosyoloğu Nur Vergin’in ifade ettiği gibi, bir ülkede toplumsal barış ve uzlaşma sadece “soyut uzlaşma çağruları” ile yahut uzlaşmanın güzelliği ve erdemi üzerine irad edilen “siyasi ve felsefi nutuklar” sayesinde gerçekleş(e)mez. Vergin’e göre siyasal/toplumsal uzlaşma; “seçim sisteminin meydana getirdiği, teknik bir müdahale ile elde edilen bir sonuç”tur. Bu durumda işe seçim sisteminden başlamak ve birtakım “teknik müdahaleler” ile toplumsal barış ve uzlaşma ortamına ulaşmaya hatta onu sürdürülebilir kılmaya çalışmak gerekecektir. Bu noktada, bölünmüş toplumlar ve ülkelerin demokratikleşmesini amaçlayan kurumsal düzenlemeler üzerinde çalışmalar yapmış olan Amerikalı siyaset bilimi profesörü Donald L. Horowitz’in şu önemli uyarısını hatırlatmak yerinde olacaktır: (Günel, 2005: 206)

“...demokratikleşmede olan toplumlar, uzlaşmayı ve dışlayıcı olmaktan çok kapsayıcı olan hükümet sistemlerini kolaylaştırıcı seçim sistemleri üzerinde düşünmek, çok ciddi biçimde düşünmek zorundadırlar.”

Görülüyor ki, özellikle etnik ve dinsel bakımdan bölünmüş toplumlar söz konusu olduğunda; “rakip siyasal güçlerin uyum sağlayışlarını azamileştiren bir seçim formülü” ile birlikte, nispi azınlıklarına bakılmaksızın toplumun her kesimine, (hiç olmazsa seçim ittifakları vasıtasıyla), siyasal temsil yollarını açık tutan bir seçim sistemini tercih etmek, zorunluluk düzeyinde önem arz etmektedir. Aksi takdirde toplumun belirli kesimleri sürekli olarak siyasal karar alma süreçlerinin dışında kalabilirler ki böyle bir durumda sürekli siyasal dışlanmanın muhatabı olan kesimlerin, şiddete ve hukuk-dışılığa savrularak gösterecekleri reaksiyon, tümüyle siyasal sistemi ve toplumsal barışı hedef alacak biçimde ortaya çıkabilecektir. Örneğin, Protestan bir çoğunlukla Katolik bir azınlık halinde ikiye bölünmüş olan Kuzey İrlanda’da, bu kesimlerin uyum sağlamalarını teşvik eden, onları buna zorlayan bir seçim formülü olmadığından, Protestan çoğunluğu temsil eden Birlik Partisi, Katolik azınlıkla uzlaşma ihtiyacı hissetmeden, 1921’den 1972’ye kadar bütün seçimleri kazanmış ve bütün hükümetleri kurmuştur. 51 yıl boyunca sürekli

olarak siyasal dışlanmaya muhatap olan azınlıktaki Katoliklerin, 1960'ların sonlarında başlayan kitlesel protestoları sonunda bir Protestan-Katolik iç savaşına dönüşmüştür (Lijphart, 1995: 15).

Horowitz'in sözünü ettiği biçimde farklı etnik kesimlerin ve rakip siyasal güçlerin uyumlarını azamileştirmeye dönük bir seçim formülü, Nijerya'da uygulanmaktadır. Önemli ölçüde etnik ve dinsel bölünmüşlüğü var olduğu Nijerya'daki başkanlık seçimlerinde, farklı etnik ve dinsel gruplardan asgari düzeyde destek alabilmiş olma şartı aranmaktadır. Çoğunluk sisteminin uygulandığı seçimlerde en çok oyu alan aday başkan seçilmektedir; ancak, adayın aynı zamanda tüm eyaletlerin üçte ikisinde oyların en az dörtte birini almış olması gerekmektedir. Bu şartların birlikte gerçekleşmemesi halinde, en çok oyu alan aday ile bu adayın dışında en çok eyalette oyların çoğunluğunu alan aday arasında ikinci bir seçim yapılmaktadır. Bu seçimde de iki şartın bir arada sağlanamaması halinde üçüncü kez seçim yapılır ve artık oyların çoğunu alan aday başkan seçilir (Horowitz,1995: 168). Ülkenin kuzey, güney ve batı bölgelerindeki eyaletlerde farklı etnik ve dinsel grupların yaşadığı düşünüldüğünde, eyaletlerin üçte ikisinde belirli bir asgari destek oranı aranmış olması, tam da Horowitz'in ifade ettiği şekilde "rakip siyasal güçlerin uyumlarını azamileştirme" ve aralarında uzlaşma kültürünü geliştirme, böylelikle de toplumsal barışa katkı sağlama amacını taşımaktadır. Gerçekten de bu seçim formülü işe yaramış ve başkan adaylarını, iktidarı paylaşma yönünde işbirliği, ittifak ve koalisyon seçeneklerine yönelterek, ülkede hükümet kurma ilişkileri başta olmak üzere siyasal ortamın yumuşamasına katkı sağlamıştır. Örneğin 2007 yılındaki seçimlerde başkan seçilen Umaru Musa Yar'Adua, kurduğu hükümette başka partilerden az sayıda da olsa bakan atamak durumunda kalmıştır. Yine 2015 yılındaki seçimlerden önce, ittifak kuran üç muhalefet partisi "Tüm İlericiler" adı altında birleşerek APC (All Progressives Congress) partisini kurmuşlar ve bu partinin adayı Muhammadu BUHARİ, başkan seçilmiştir.

Etnik ve dinsel bakımdan derin bölünmüşlüklerin bulunduğu ülkelerde partiler arası ittifakların toplumsal barışın sürdürülebilirliği bakımından değerine dair bir örnek de Malezya'dan verilebilir. Malezya, 1973'ten beri çok-partili ve çok-etnik gruplu bir koalisyon tarafından yönetilmektedir ki bu şekilde etnik iktidar paylaşımı,

ancak partiler arasında ayrıntılı seçim-öncesi anlaşmalarla mümkün olabilmektedir (Sartori, 1997: 186).

Bu konuda son olarak şu hususun belirtilmesi gerekmektedir:

“Sitem-dışı kalmak” ile “yönetim-dışı bırakılmak” farklı siyasal tablolarıdır. Bir toplumsal kesimin yahut onu temsil eden partinin sistem dışında kalması, bu kesimin siyasal karar alma süreçlerinin tamamından (hem temsil hem de yönetim boyutları itibarıyla) sürekli olarak dışlanması anlamına gelir. Onlar açısından siyasal temsil kanalları sürekli tıkalı bulunduğundan, yönetim süreçlerinde zaten yer alamayacakları gibi, taleplerini meşru demokratik zeminlerde seslendirme imkânını da yakalayamamış olurlar. Hâlbuki yönetim dışında bırakılan kesimlerin partileri, parlamentoda siyasal temsil hakkını elde ederler, ancak “yönetilebilirliğin kolaylaştırılması” veya “yönetimde istikrarın temini” maksadıyla sadece yönetim süreçlerinin (yürütmenin) dışında tutulmaya çalışılırlar. Bu ikinci durumda söz konusu partiler sistemin içinde ama yönetimin dışındadırlar. Seçim ittifakları, meselenin her iki boyutunda da fonksiyon icra eden bir “siyaset aracı / enstrümanı”dır. Partiler arasında seçimlerden önce yapılan ittifak anlaşmaları, etkili bir “siyaset aracı” olarak, hem farklı toplumsal kesimlerin meşru siyasal sistem içinde kalmalarının sağlanmasında hem de siyasi yelpazenin uçlarındaki aşırı partilerin dışlanarak yönetilebilirliğin kolaylaştırılmasında işlev görür. Birinci boyutu bakımından bu başlıkta izah edildiği gibi; özellikle etnik ve dinsel bakımdan bölünmüş toplumlarda farklı toplumsal kesimlerin partileri, seçim ittifakları marifetiyle parlamentoda temsil hakkı elde ederek demokratik siyasal sistemin içinde tutunmayı başarabilmektedirler. İkinci boyut bakımından ise bir önceki başlıkta izah edildiği gibi; bilhassa iki türlü seçimlerde ikinci tur öncesi yapılan seçim ittifakları yoluyla siyasi yelpazenin uçlarındaki partilerin cezalandırılması, sistemi rahatlatmakta ve yönetilebilirliği kolaylaştırmaktadır. Böylelikle ittifak anlaşmaları sayesinde, ideolojik bakımdan aşırı partilerin sistem-içinde ama yönetim-dışında tutulmaları başarılabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE SEÇİM İTTİFAKLARI

Türkiye’de uygulanmakta olan seçim sistemi (nispi temsil sistemi + barajlı d’Hondt yöntemi) dikkate alındığında, teknik olarak şu üç biçimde seçim ittifakı yapmak mümkün olabilirdi: 1- Seçimlere ortak adaylarla yahut aday listeleriyle girmek, 2- Anlaşan partilerin oylarının birlikte sayılması, 3- Seçime girmeyip başka partiyi yahut partileri destekleme kararı almak.

Ne var ki, bu üç yöntem de Türkiye’de hukuken yasaklanmış yöntemlerdir. Türkiye’de uygulanmakta olan siyasi partiler ve seçim mevzuatı, siyasi partilerin seçim ittifakı yapmalarını engellemektedir. Ancak buna rağmen birçok seçimde seçim ittifakı girişiminde bulunulmuş, bunların bir kısmı hayata geçmiş, onların da önemli bir kısmında maksat hâsıl olmuş, yani netice alınmıştır.

Hemen belirtmek gerekiyor ki; Türkiye’de gerçekleşmiş seçim ittifakları, siyasi partiler ve seçim hukukunun kısıtları içinde gerçekleştirilebilmiştir. Bu münasebetle, şimdiki başlık altında, öncelikle seçim ittifakları bakımından “siyasi partiler ve seçim hukukunun kısıtları ” üzerinde durulacak, bilahare “Türkiye ’de gerçekleşmiş olan seçim ittifakları ” ele alınacaktır.

3.1 Siyasi Partiler ve Seçim Hukukunun Kısıtları

Türkiye’de yürürlükte bulunan siyasi partiler ve seçim hukuku mevzuatında, partilerin seçim ittifakı yapmasını yasaklayan/kısıtlayan iki düzenleme bulunmaktadır. Bunlardan biri; 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu’nun 16/1. maddesindeki, “Siyasi partiler anlaşarak müşterek liste halinde aday gösteremezler ” hükmü, diğeri ise; 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun 90/2. maddesindeki, “Siyasi partiler (...) seçimlerde başka bir partiyi destekleme kararı da alamazlar” hükmüdür.

Bu iki düzenlemeyi detaylı olarak irdelemeden önce, Türkiye’de siyasi partiler hukuku alanındaki temel bir soruna değinmek gerekmektedir. Bu temel sorun; Türkiye’de siyasi partiler hukuku alanındaki yasal düzenlemelerin yoğunluğu sorunu, başka bir ifadeyle, Türkiye’deki siyasi partilerin uluslararası ölçülere göre

yasal düzenlemeye boğulmuş olduğu sorundur. Hâlbuki birçok Avrupa ülkesinde, siyasi partileri bütünüyle kapsayan özel bir yasanın siyasi parti özgürlüğüne aykırı olduğu düşüncesi ve bu düşünce doğrultusunda zorunluluk olmadıkça siyasi partiler olgusunu yasal düzenlemelerin dışında tutma eğilimi göze çarpmaktadır. Almanya, İspanya, Portekiz ve Avusturya dışındaki Batı Avrupa ülkelerinde, siyasi parti olgusunun tümünü kapsayıcı özel bir siyasi partiler yasası bulunmamaktadır. Özel bir yasanın bulunduğu ülkelerde de, bu yasanın partilere ilişkin her konuyu düzenlemesi söz konusu değildir. Örneğin Almanya’da siyasi partiler yasası sadece 41 maddeden oluşmakta olup, Anayasada öngörülen ilkelerin somutlaştırılmasından ibaret bir çerçeve yasa özelliğini aşmamaktadır. Yine Portekiz ve İspanya’da siyasi partiler yasaları, temel konuları bünyelerinde barındıran son derece kısa tutulmuş yasalardır. Türkiye’de ise partiler, hiçbir ülkede görülmemiş yoğunlukta yasal düzenlemeye boğulmuş durumdadır (Sağlam, 1999: 101).

Batı Avrupa’da siyasi partiler alanında yasal düzenlemelerden kaçınma eğiliminin ağır basması; bu ülkelerde demokrasinin uzun soluklu ve tedrici bir gelişim izlemesi ve temel demokratik değerlerin, başta siyasi grup ve partiler olmak üzere toplumun çoğunluğunca benimsenmiş olmasıyla açıklanabilir.

Alman Hukukçu Konrad Hesse, Almanya’daki siyasi partiler yasasını dahi, oldukça dar düzenlenmiş (bir geçici madde ve bir de yürürlük maddesiyle birlikte ancak 42 madde) olmasına rağmen eleştirmiştir. O’na göre; “partiler hukuku özü itibariyle anayasa hukukudur (Hatipoğlu, Parlar, 2002: s.639). Yasal düzenlemenin anayasal ilkeleri somutlaştırma dışında bir işlevi yoktur. Esasen siyasal parti olgusu, kendi yasasını kendisi doğuran, yasal düzenlemeye en az elverişli alanlardan birini oluşturur. ”. Üstelik Türkiye’deki bu “düzenlemeye boğma” yahut “yoğun düzenleme” sorunu, yasadaki evvel Anayasa’dan neşet etmektedir. 1982 Anayasası, siyasi partilere ilişkin sınırlama ve yasaklar yönünden, anayasa tekniğini dahi zorlayacak düzeyde ayrıntılıdır. Anayasa’daki bu Siyasi partilerin seçim ittifakı yapmalarını yasaklayan mevzuat hükümlerini, Türk siyasi partiler hukukuna egemen olan bu genel sorun içinde değerlendirmek doğru olacaktır. Bu açıdan bakıldığında hem seçim hem de siyasi partiler mevzuatı, partilerin özgürlük alanlarını sınırlamakta ve onların seçim taktiklerini serbestçe belirleme imkânlarını ellerinden almaktadır.

Bu değerlendirmeden sonra, Türk hukukunda partilerin seçim ittifakı yapmalarını yasaklayan iki düzenlemeye tekrar dönelim.

i. 2839 Sayılı Kanununun 16/1. Maddesi:

10.6.1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun, "Siyasi partilerin adayları ve bağımsız adaylar" kenar başlıklı 16. maddesinin 1. fıkrası şu şekildedir:

"Siyasi partiler anlaşarak müşterek liste halinde aday gösteremezler. "

Bu maddenin gerekçesinde ise, 306 sayılı Kanuna atıf yapılmaktadır. Madde gerekçesi şu şekilde kaleme alınmıştır:

GEREKÇE: "Siyasi partilerin aday listeleri ile ilgili Tasarının bu maddesi, 306 sayılı Kanununun 14. maddesinden alınmıştır. Maddenin getirdiği (...) ilke, siyasi partilerin müşterek listede aday göstermelerinin yasak olmasıdır. Bu hüküm 306 sayılı Kanunda da vardır. Orada, 'Nispi temsilde her fikir ve kanaatin temsil edilmesi esas olduğuna göre, siyasi partilerin müşterek liste yapmaları, sistemin bünyesine uygun görülmemiş' şeklindeki bir gerekçeyle alınmıştır. ... "

Madde gerekçesinde atıf yapılan, 25.5.1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 14. Maddesinin 1. fıkrasında da aynı hüküm yer almaktaydı:

"Siyasi partiler, müşterek liste halinde aday gösteremezler. "

Anlaşılacağı üzere; her iki yasa da askeri darbe dönemlerinin ürünüdür. Ancak 1961 tarihli yasa, incelediğimiz bu madde bakımından kendi içinde daha tutarlı gzlmektedir. Zira 1961 Anayasası döneminde yapılan bütün seçimler, (ilkinde, yani 1961 seçimlerinde uygulanan evre barajı hariç tutulursa) barajsız seçimlerdir. Bilhassa 1965 Millet Meclisi ve 1966 Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde uygulanan milli bakiye yöntemi, nispi temsilin saf haline en çok yaklaşan seçim sistemidir. Daha sonra 1980 askeri darbesine kadar yapılan hem Millet Meclisi hem de Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde, barajsız d'Hondt yöntemi uygulanmıştır. Bu bağlamda 306 sayılı Kanununun 14. maddesinin gerekçesinde yazılmış olan "Nispi temsilde her fikir ve kanaatin temsil edilmesi esas olduğuna göre, siyasi partilerin müşterek liste yapmaları, sistemin bünyesine uygun görülmemiştir" ibaresi, (her ne kadar d'Hondt yöntemi bakımından sorunlu olsa da)

barajsız nispi temsil uygulamaları için genel olarak doğrudur. Bu anlamda 306 sayılı Kanun, özgürlükçü bir yaklaşıma sahip olmasa da kendi içinde mantıksal tutarlılığa sahiptir. Fakat 1982 Anayasası dönemindeki seçimlerin tamamı barajlı seçimlerdir. Bu seçimlerde 2839 sayılı Kanun gereği, barajlı d'Hondt yöntemi uygulanmıştır. Hatta bu dönemin ilk üç seçiminde (1983, 1987 ve 1991 seçimlerinde) hem ülke hem de seçim çevresi düzeyinde olmak üzere çifte baraj uygulanmıştır. Dolayısıyla 306 sayılı Kanunda nispi temsilin barajsız uygulamaları için haklı bulunabilecek bir maddenin aynısının (üstelik madde gerekçesini dahi değiştirmeden), nispi temsilin yüzde 10 gibi çok yüksek bir barajla uygulanmasını öngören 2839 sayılı Kanuna aktarılmasının hiçbir tutarlı tarafı yoktur(Hatipoğlu, Parlar, 2002: s.437).

ii. 2820 Sayılı Kanununun 90/2. Maddesi:

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Türkiye’de partilerin seçim ittifakı yapmasını kısıtlayan ikinci düzenleme; 22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nda yer almaktadır. Bu Kanunun “Tüzük ve Programlar ile parti faaliyetlerine ilişkin sınırlamalar” kenar başlıklı 90. maddesi şu şekildedir:

“Siyasi Partilerin tüzük, program ve faaliyetleri Anayasa ve bu Kanun hükümlerine aykırı olamaz. Siyasi Partiler, tüzük ve programları dışında faaliyette bulunamayacakları gibi seçimlerde başka bir partiyi destekleme kararı da alamazlar.”

Esasen maddenin sadece son tarafı konumuzla ilgili olup birinci fıkra ve ikinci fıkranın baş tarafının konumuzla doğrudan bir ilişkisi olmamasına rağmen buraya alıntılanak durumunda kaldık. Çünkü şimdi vereceğimiz madde gerekçesinden de anlaşılacağı üzere, bu maddeyle siyasi partilere getirilen “seçimlerde başka bir partiyi destekleme kararı alma” yasağı buraya adeta son anda “iliştirilmiş” gibi durmaktadır. Düzenlemeye ait madde gerekçesi şu şekilde yazılmıştır:

GEREKÇE: “Siyasi partilerin tüzük ve programlarının tabi olacakları esasları düzenlemek, Anayasanın 14. maddesindeki sınırlar dışına çıkılamayacağını belirtmek için bu maddeye yer verilmiştir. ”

Görüldüğü üzere, madde gerekçesi sadece madde metninin birinci fıkrasıyla ilişkilidir. İkinci fıkranın ve özellikle de “siyasi partiler (...) seçimlerde başka bir partiyi destekleme kararı alamazlar ” ibaresinin hangi gerekçeyle madde metninde

yer aldığına ve böyle bir düzenleme ile ne gibi bir amaç güdüldüğüne hiç değinilmemiştir. Bu durum kanaatimizce, bir askeri darbe döneminin genel havası içerisinde, kanun yapımında gösterilmesi gereken asgari özenin gösterilmemiş olmasından kaynaklanmış olabilir. Neticede “gerekçesiz” de olsa, Türk hukukunda “siyasi partilerin seçimlerde başka partileri destekleme kararı almalarını yasaklayan” bir düzenleme bulunmaktadır.

Peki, bu yasağın ihlal edilmesinin müeyyidesi var mıdır? Varsa nedir?

Bu sorunun cevabı, 1995 ve 2001 yıllarında yapılan Anayasa değişikliklerinden önce ve sonra olmak üzere farklılık göstermektedir.

“Siyasi partilerin seçimlerde başka partileri destekleme kararı alamayacaklarını” öngören hüküm, 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun (S.P.K.) “Siyasi Partilerle İlgili Yasaklar” başlıklı Dördüncü Kısımında onun da “Çeşitli Yasaklar” başlıklı Dördüncü Bölümünde yer almaktadır. Dördüncü kısımda yer alan ve sayıları yirmiyi bulan bu yasakların müeyyidesi ise 100. ve 101. maddelerde düzenlenmişti. “Siyasi partilerle ilgili yasaklara aykırılık halinde dava açılması” kenar başlığını taşıyan 100. madde, (Yargıtay) Cumhuriyet Başsavcısı tarafından kapatma davası açılacağını düzenlemektedir. Bu maddede bir değişiklik olmamış fakat 101. madde sonradan köklü biçimde değişmiştir. Değişiklik sonrası, aralarında bizim konumuzu teşkil eden “siyasi partilerin seçimlerde başka partileri destekleme kararı alma yasağı” da bulunan birçok yasak müeyyidesiz kalmıştır. Şöyle ki;

101. maddenin ilk hali; “Dördüncü kısımdaki yasaklara aykırılık halinde partilerin kapatılması ” kenar başlığını taşımakta ve bir partinin tüzük, program veya faaliyetlerinin, sözü edilen bu yasaklara aykırı olması halinde ilgili parti hakkında Anayasa Mahkemesi’nce kapatma kararı verileceği düzenlenmekteydi. 1995 yılında başka bir dizi değişiklik ile birlikte Anayasa’nın 68. ve 69. maddelerinde de önemli değişiklikler yapıldı. Bu değişikliklerden sora siyasi partilerin kapatılmasına yol açabilecek yasaklar, Anayasa’da sayılı ve sınırlı (ta’dâdî ve tahdîdi) olarak düzenlendi ve bu hallerin dışındaki nedenlerle partilerin kapatılması hukuken imkânsız hale getirildi. Anayasa’daki bu değişikliklerden sonra 1999 yılında çıkarılan bir uyum yasası ile S.P.K.’da da aynı yönde değişiklikler yapılmıştır. Bu çerçevede 101. madde, kenar başlığı da dahil olmak üzere radikal biçimde

değiştirilmiştir. Maddenin kenar başlığı; değişiklikten önce “Dördüncü kısımdaki yasaklara aykırılık halinde partilerin kapatılması” iken, değişiklikten sonra "Anayasadaki yasaklara aykırılık halinde partilerin kapatılması" halini almıştır. Madde başlığındaki bu değişiklikten de anlaşılacağı üzere dördüncü kısımda yer alan yasakların birçoğu parti kapatma gerekçesi olmaktan çıkarılmıştır. Bu türden yasakların müeyyidesi için önce 1999'daki uyum yasasıyla S.P.K.'nun 104. maddesi işaret edilmiştir. Bilahare 2001 yılındaki Anayasa değişikliğine uyum amacıyla bu maddede de 2003 yılında değişiklik yapılmış ve söz konusu yasaklara aykırılık halinde ilgili partinin “kapatılması için ” değil, “devlet yardımından kısmen ya da tamamen yoksun bırakılması için” dava açılması öngörülmüştü. Fakat bu kez de Anayasa Mahkemesi, 2009 yılında verdiği bir kararla, “devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakmanın devlet yardımı almayan siyasi partiler açısından infaz kabiliyetinin olmadığı”, dolayısıyla da böyle bir müeyyidenin “Anayasanın 10. maddesindeki eşitlik kuralına aykırı olduğu ” gerekçesiyle, bu fıkraı iptal etmiştir (Teziç,2009: 340).

Hal böyle olunca; S.P.K.'nun 101. maddesi hükümleri dışında, partilere getirilen yasakların tümü gibi, kanunun 90/2. maddesinde düzenlenmiş olan “siyasi partilerin seçimlerde başka partileri destekleme kararı alamayacakları” yönündeki yasağın ihlali de müeyyidesiz kalmıştır.

Bu durumda akla şu soru gelebilir:

2820 sayılı S.P.K.'nun 90. maddesinde varlığını sürdüren yasağa rağmen, bir siyasi partinin seçimlerde başka bir partiyi destekleme kararı alması halinde, Yüksek Seçim Kurulu (Y.S.K.) devreye girerek bu girişimi engelleyebilir mi?

Bu konuda Y.S.K.'nun önüne gelmiş örnek bir olay ve Kurul'un verdiği bir karar bulunmaktadır. 1994 yılında yapılan Mahalli İdareler Seçimi öncesinde, Sivasilinde bağımsız bir belediye başkan adayı, bir parti ile başka bir partinin birbirlerini destekleme kararı aldıklarını, bu durumun 2820 sayılı Kanuna aykırı olduğunu ileri sürerek, bu partilerin seçime girmelerinin engellenmesini talep etmiştir. Y.S.K. ise bu talebi kendisini yetkili ve görevli görmediği için reddetmiştir. Y.S.K.'nun kararında şöyle denmektedir:

“2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 90. maddesi (siyasi partiler seçimlerde başka partiyi destekleme kararı alamazlar) hükmünü taşımakta ve bu hükmü ihlal etmeleri halinde 100. madde Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından partinin kapatılması davası açılabilmesi belirtilmektedir. Görüldüğü gibi itiraz konusu olay hakkında yasada müeyyidesi ve uygulayacak merci gösterilmiş, Yüksek Seçim Kuruluna bu konuda bir yetki ve görev verilmemiştir.”

Görüleceği üzere, söz konusu yasağın ihlali halinde Y.S.K. isabetli bir kararla kendisini yetkisiz (ve görevsiz) görmüş, adres olarak da Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ile Anayasa Mahkemesi’ni göstermiştir. Ancak yukarıda izah edildiği gibi; 1995 ve 2001 yıllarında yapılan Anayasa değişiklikleri ile bunlara paralel olarak 1999 ve 2002 yıllarında çıkarılan uyum yasaları ve som olarak da Anayasa Mahkemesi’nin 2009 yılında aldığı (2009/81) karar dikkate alındığında, Anayasa Mahkemesi yolu da sonuçsuz kalacaktır.

Netice olarak, S.P.K.’nin 90/2. maddesinde emredici bir hüküm olarak varlığını korumaya devam eden “siyasi partiler seçimlerde başka partileri destekleme kararı almazlar” biçimindeki düzenleme için şunu söylemek mümkündür: Söz konusu düzenleme ile “gerekçesiz” olarak getirilmiş olan bu yasak, artık aynı zamanda “müeyyidesiz” bir yasak haline gelmiştir.

“Siyasi Partiler ve Seçim Hukukunun Kısıtları ” başlığını tamamlamadan önce son olarak şu hususun altını çizmek gerekmektedir:

Türk hukukunda partilerin seçim ittifakı yapmasını “yasaklayan” her iki düzenleme de esasen tam bir “yasak” olmaktan ziyade “kısıt” mahiyetindedir.

Zira bu iki düzenleme, siyasi partilerin seçimlerde birbirlerine “resmi olarak” destek vermelerini yahut “ortak liste ile” aday göstermelerini engellemektedir. Ancak, bu hükümler dikkatle incelendiğinde, siyasi partilerin seçimlerde birlikte hareket etme imkânının tümüyle ortadan kalkmadığı görülecektir. Örneğin, 2820 sayılı S.P.K.’nin 90/2. maddesi sadece bir siyasi partinin seçimlerde başka bir siyasi partiyi destekleme kararı almasını yasaklamaktadır. Öyleyse, böyle bir karar almaksızın, A partisinin B partisini desteklemesi, bu yönde seçmenlerine mesaj vererek onları yönlendirmesi mümkündür. Bunun önünde yasal bir engel yoktur. Aynı şekilde, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu’nun 16/1. maddesi, siyasi

partilerin anlaşarak “müşterek liste halinde” aday göstermelerini yasaklamaktadır. Öyleyse, A partisinin, B partisinden isimlere, sanki kendi adaylarıymış gibi listesinde yer vermesi mümkündür. Bunu da engelleyen yasal bir hüküm yoktur. Nitekim Türkiye’de birçok seçimde bu yönetime başvurulmuş ve bu sayede parlamentoda temsil imkânı yakalanabilmiştir.

3.2 Türkiye’de Gerçekleştirilmiş Seçim İttifakları

Türkiye’de seçim mevzuatı (yukarıda izah edildiği üzere), açık ve yasal seçim ittifaklarına cevaz vermediği için, geçmişte yapılabilmüş ittifaklar esasen “kanuna karşı hile” biçiminde veya “kanunu dolanarak” yahut daha yumuşak bir ifadeyle, kanunun açık bıraktığı noktalardan yararlanmak suretiyle gerçekleştirilebilmiştir.

Siyasi partiler ve seçim hukukunun kısıtları içerisinde yapılabilen bu seçim ittifakları genellikle; işbirliği yapan partilerden sadece birinin seçime girmesi, diğerlerinin seçime katılmama kararı alıp parti yöneticilerinin kendi partilerinden istifa ederek, “çatı parti” denilen ittifaktaki büyük partinin listesinden aday gösterilmeleri ve seçimden sonra tekrar kendi partilerine dönmeleri şeklinde gerçekleşmiştir (İba, 2015: 155).

İttifak imkânları bakımından yerel seçimler, mevzuat kısıtlarını aşmaya daha elverişli seçimlerdir. Bu seçimlerde yapılmış olan ittifaklar daha çok “güç birliği” olarak adlandırılabilir biçimde gerçekleşmiştir.

Doğrudan halkın oyu ile yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde ise partiler-arası işbirliği kolayca gerçekleşebilmiştir. Zira Türk siyaset hayatında ilk kez 2014 yılında uygulanmaya başlayan bu seçimde ortak aday göstermenin önünde mevzuat engeli bulunmamaktadır.

Bu başlıkta öncelikle, Türkiye’nin seçim tarihinde gerçekleşmiş olan ittifaklar kronolojik olarak tespit edildikten sonra, farklı nitelikleri ile öne çıkmış olan dört önemli seçim ittifakı/güç birliği uygulaması etraflıca tahlil edilecektir.

Bu çerçevede; ilk önce sağ parti ittifaklarına örnek olarak 1991 Milletvekili Genel Seçimleri’ndeki Refah Partisi (RP), Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ve İslahatçı Demokrasi Partisi’nden (IDP) oluşan “üçlü ittifak” yahut daha yaygın adıyla “kutsal ittifak” ele alınacaktır. Sol parti ittifaklarına örnek olarak da yine 1991’de gerçekleşen, Halkın Emek Partisi’ne mensup Kürt siyasetçilerin Sosyaldemokrat

Halkçı Parti listelerinden parlamentoya girdikleri “SHP-HEP ittifakı ” incelenecektir. Belediye seçimlerinde yapılmış olan ittifak örneği olarak ise 2004 Mahallî İdareler Seçimleri’ndeki Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), Demokratik Halk Partisi (DEHAP), Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) ve Emek Partisi (EMEP) arasında 'Demokratik Güç Birliği adı altında kurulan ittifak (yine bir sol ittifak) üzerinde durulacaktır. Dördüncü örnek olarak da, Türkiye’de ilk kez doğrudan halkoyu ile yapılan 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi’ndeki “CHP-MHP Güç Birliği - Çatı Aday” deneyimi konu edilecektir.

3.2.1 Kronolojik Olarak Türkiye’deki Seçim İttifakları

Türkiye Cumhuriyeti’nin seçim/siyaset tarihinde gerçekleşmiş olan seçim ittifaklarının tamamı 1982 Anayasası döneminde yapılmıştır. Zira bu dönemin en belirgin özelliği, yüzde 10 gibi çok yüksek düzeyde bir seçim barajının uygulanmasıdır. 1961 Anayasası dönemindeki seçimlerde nispi temsil sistemi barajsız olarak uygulandığı için, partilerin ittifak yapma ihtiyacı pek ortaya çıkmamıştır. Daha önceki Anayasa (1924 Anayasası) döneminde ise 1946 yılına kadar tek-parti rejimi hüküm sürdüğü için doğal olarak ittifak söz konusu olmamış, ancak çok-partili siyasal hayata geçildikten sonra, uygulanmakta olan çoğunluk seçim sisteminin etkisiyle seçim ittifakı ihtiyacı hem hissedilmiş hem de fiilen ortaya çıkmıştır. Ne var ki, 1957 seçimlerinden önce ortaya çıkan bu ittifak girişimi, seçim kanunları değiştirilerek önlenmiştir.

Esasen burada sadece gerçekleşmiş seçim ittifaklarına yer verecek olsak da, “ilk girişim” olması ve seçim kanunlarında özel olarak yapılan değişikliklerle önlenmiş olması münasebetiyle, “hayata geçememiş” olmasına rağmen, seçim ittifakları kronolojisine 1957’deki ittifak girişimi ile başlayacağız.

i. 1957 Seçimleri; CHP - CMP - Hür P. İttifak Girişimi:

1957 seçimlerine giderken iktidardaki Demokrat Parti’nin (DP) karşısındaki üç muhalefet partisi; Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP)ve Hürriyet Partisi (Hür P.) , (Yücel, 2006: 35) işbirliği yapmak ve seçimlere bir “muhalefet cephesi” oluşturarak katılmak üzere harekete geçmişlerdi. Muhtemel işbirliğinin şekli konusunda iki fikir üzerinde duruyorlardı. Bunlardan birincisi; her partinin en kuvvetli olduğu bölgede seçime girmesi ve o bölgede diğer muhalefet

partilerinin onu desteklemesi, ikincisi ise; ülke genelinde seçimlere sadece bir muhalefet partisinin (CHP'nin) çatısı altında girilmesi ve kazanılması halinde hemen Anayasayı değiştirerek nispi temsil sistemine geçilmesi(Varlık, 2001: 92).Üç muhalefet partisi, 4 Eylül 1957 tarihinde ortak bir bildiri ile işbirliği niyetlerini açıkladılar. 9 Eylül günü de CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, partisinin kurultay açılış konuşmasında bu niyetlerini bir kez daha ifade etti. Ancak CHP Lideri İsmet İnönü'nün bu konuşmayı yapmasından sadece iki gün sonra (11 Eylül'de), üç muhalefet partisi henüz hazırlık yaparken, DP meclisteki çoğunluğuyla seçim kanununda değişikliğe gitti ve bu ittifak girişiminin hayata geçmesini engelledi. DP, muhtemel seçim ittifaklarını önlemek amacıyla yürürlükte bulunan seçim kanununu daha önce de değiştirip “siyasi partiler müşterek liste halinde aday gösteremezler ” hükmünü getirmişti. Bu seferki değişiklikler ise, doğrudan yukarıda sözü edilen iki seçeneğin önünü kesmeye yönelikti. Yapılan değişikliklerden biriyle; her partinin teşkilat kurduğu bölgelerde tek başına seçime katılması zorunluluğu getirildi. Bu değişiklik ile yukarıda sözü edilen birinci seçenek hedef alındığı açıktır. Böylelikle partilerin kuvvetli olduğu seçim çevrelerinde seçime girip diğer muhalefet partilerinin onu desteklemeleri ihtimali ortadan kaldırıldı. Diğer bir değişiklikte; seçimlerden en az 6 ay önce partisinden istifa etmemiş olanların başka bir parti tarafından aday gösterilmesi yasaklandı. Ayrıca bir partinin üyesi olanların, izinleri olsa bile başka bir parti tarafından aday gösterilemeyeceği hükmü kanuna eklendi. Bu değişiklik, somut olarak partisi ile ilişkileri oldukça bozulmuş olan DP'nin kurucularından Fuat KÖPRÜLÜ ile DP'nin İstanbul İl Başkanı iken istifa ederek Hürriyet Partisi'ne katılan oğlu Orhan KÖPRÜLÜ için söz konusudur. Yapılan bir başka değişiklikte de; seçime bağımsız veya bir parti listesinden aday olanlar arasından oluşturulacak karma listenin matbu olarak veya daktilo ile hazırlanmış olması ya da her hangi bir şekilde çoğaltılmış olması durumlarında bu oyların geçersiz sayılacağı hükmü getirilmiştir. Bu değişiklik ise yukarıda sözü edilen iki seçenektan ikincini hedef almış ve muhalefetin bir cephe oluşturup ortak liste etrafında birleşerek seçimlere katılma girişimleri karşısında önlem olarak ortaya çıkmıştır (Güngör, 2014: 99-108).

Netice itibariyle ilk seçim ittifakı girişimi olarak belirgin bir şekilde ortaya çıkmış olan bu çaba, DP iktidarının agresif hamlesiyle hazırlık aşamasından fiiliyata geçmeden sonlanmıştır.

ii. 1991 Seçimleri; DYP - DMP İttifakı:

Bu esasen bir “ittifak” değil “iltihak”tır. Yine de hemen seçim öncesi ve tamamen seçimlere dönük yapılmış olması münasebetiyle burada seçim ittifakları arasında sayıyoruz. Milletvekili aday listelerinin Yüksek Seçim Kurulu’na verileceği tarihten on gün önce (14 Eylül 1991 tarihinde) toplanan Demokrat Merkez Parti (DMP) Olağanüstü Kongresi, kendisini feshederek Doğru Yol Partisi’ne (DYP) katılma (iltihak) kararı aldı. DMP Genel Başkanı Bedrettin Dalan ile DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel arasında yapılan milletvekili liste pazarlığında, Dalan’ın önerdiği 44 isimden sadece 2 isim (Bedrettin Dalan ve Tınaz Titiz) DYP listelerinden parlamentoya girmiştir (Güngör, 2014: 107).

iii. 1991 Seçimleri; RP - MÇP - IDP İttifakı:

İleride (Türk Seçim Tarihinde Öne Çıkmış Seçim İttifakları başlığı altında) detaylı olarak ele alınmıştır.

iv. 1991 Seçimleri; SHP - HEP İttifakı:

İleride (Türk Seçim Tarihinde Öne Çıkmış Seçim İttifakları başlığı altında) detaylı olarak ele alınmıştır.

v. 1995 Seçimleri; ANAP - BBP İttifakı:

Milliyetçi Çalışma Partisi’nden ayrılan Muhsin Yazıcıoğlu önderliğinde 1993’te kurulan Büyük Birlik Partisi (BBP), 1995 seçimleri öncesinde, yüzde 10’luk seçim barajından duyduğu kaygıyla Anavatan Partisi ile seçim ittifakı yapma yoluna gitti. Varılan anlaşma gereği BBP’nin yöneticileri kendi partilerindeki görevlerinden istifa ederek ANAP listelerinden aday gösterildiler. Bu ittifak neticesinde BBP, 7 milletvekili ile parlamentoda temsil hakkı elde etmeyi başardı. ANAP ise seçimlerden yüzde 19,6 oy ve BBP’liler de dâhil olmak üzere toplam 132 milletvekili ile çıktı. Seçimlerden sonra, BBP’liler kendi partilerine döndü ve Muhsin Yazıcıoğlu 24 Mart 1996 tarihinde yapılan olağanüstü kongre ile yeniden BBP Genel Başkanı oldu. Seçimde ittifak yapan ANAP ile BBP’nin işbirliği parlamentoda sürmemiştir.

Aksine BBP, ANAP'la ters düşmüş ve Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi'nin kurduğu koalisyon hükümetine (REFAHYOL) destek vermiştir (Yücel, 2006: 91).

vi. 1995 Seçimleri; HADEP - BSP - DDP - SİP İttifakı:

1995 seçimlerine gidilirken, Kürt siyasi hareketinin o dönemki partisi olan Halkın Demokrasi Partisi (HADEP), seçim barajı karşısında nasıl bir tutum geliştireceği ve bu bağlamda seçimlere katılıp katılmama konusunda önce tereddüt etti. Sonra Genel Başkan Murat Bozlak, diğer sol-sosyalist parti ve grupları, “Emek, Barış ve Özgürlük Bloku” altında birleşmeye çağırdı. HADEP Genel Başkanı'nın bu çağrısına, diğer siyasi partilerden Birleşik Sosyalist Parti (BSP), Demokrasi ve Değişim Partisi (DDP) ve Sosyalist İktidar Partisi (SİP) olumlu yanıt verdiler. Böylece bu dört parti, 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan seçimlere, HADEP çatısı altında “Emek, Barış ve Özgürlük Bloku” adıyla kurdukları ittifakla girdiler. Seçimin neticesinde yüzde 4,2 oy alan HADEP, ittifaka rağmen seçim barajını aşamamıştır (Demir, 2016: 363).

vii. 2002 Seçimleri; DEHAP - EMEP - SDP İttifakı:

2002'de erken seçim kararı alındığı sırada Kürt siyasi hareketinin partisi HADEP, Anayasa Mahkemesi'nde hakkında açılmış bulunan kapatma davası sürdüğü için kapatılma riski altındaydı. Bu durumu değerlendiren parti yöneticileri, seçimlere bu parti ile değil, daha önce kapatılma tehlikesine karşı önlem olarak kurulmuş bulunan “yedek parti” Demokratik Halk Partisi (DEHAP) ile girmeye karar verdiler. Bu karardan sonra DEHAP yöneticileri, sosyal demokrasiyi savunan SHP ve sosyalist solu temsil eden ÖDP, EMEP ve Sosyalist Demokrasi Partisi (SDP) ile seçim ittifakı kurmaya çalıştılar. Ancak SHP ve ÖDP ile yapılan görüşmelerden sonuç alınamadı. Diğer iki parti EMEP ve SDP işbirliğini kabul ettiler. Bu arada kapatılma tehlikesine rağmen sembolik olarak HADEP de ittifaka dâhil oldu. Böylelikle, DEHAP çatısı altında, EMEP, SDP ve HADEP seçime birlikte girme kararı aldılar. “Emek, Barış ve Demokrasi Bloğu” adı altında yapılan bu seçim ittifakı, 5 Eylül 2002 tarihinde ortak basın toplantısıyla duyuruldu. Seçim neticesinde DEHAP yüzde 6,1 oy aldı. Bu oy oranıyla daha önceki seçimlere nazaran oylarını yükseltmiş olmasına rağmen DEHAP, barajı geçemeyerek parlamentoda temsil hakkını elde edemedi (Demir, 2016: 401).

viii. 2002 Seçimleri; DYP - DTP - ATP İttifakı:

Mehmet Ali BAYAR'ın genel başkanlığını yaptığı Demokrat Türkiye Partisi (DTP) ile Tuğrul Türkeş'in kurduğu Aydınlık Türkiye Partisi (ATP), 2002 seçimlerine Doğru Yol Partisi çatısı altında girdiler. Her iki genel başkan Bayar ve Türkeş, bir grup arkadaşı ile birlikte kendi partilerinden istifa ederek DYP listelerinden aday gösterildiler. Ancak bu seçimlerde DYP'nin oy oranı, seçim barajının hemen altında, yüzde 9,54 düzeyinde kalmıştır.

ix. 2007 Seçimleri; CHP - DSP İttifakı:

2007 seçimleri öncesinde, hem merkez sağda hem de merkez solda güç birliği arayışları öne çıkmıştı. Merkez sağdaki (ANAP - DYP) birleşme/ittifak girişimleri son anda bozuldu ve seçim öncesi gerçekleşemedi. Merkez soldaki girişim ise olumlu neticelendi ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile Demokratik Sol Parti (DSP) seçimde ittifak yapmak üzere anlaşmaya vardılar. Varılan anlaşma gereği; DSP seçime girmedi ve bu partiye mensup 13 isim, CHP listelerinin seçilme olasılığı yüksek sıralarından aday gösterildiler. CHP listelerinde yer alan ve tümü milletvekili seçilen bu 13 isim, TBMM'nin açılmasından kısa bir süre sonra CHP'den ayrılarak yeniden DSP'ye katıldılar. Bu seçimde CHP oyların yüzde 20,88'ini alarak (DSP'liler de dahil olmak üzere) 112 milletvekili çıkarmıştır (Tuncer, 2007: 164).

x. 2007 Seçimleri; DTP - ÖDP - EMEP - SDP İttifakı (Bağımsızlar Bloğu):

Kürt siyasi hareketi DEHAP'tan sonra, Demokratik Toplum Partisi (DTP) adı altında örgütlenmiştir. 2002 seçimlerine parti kimliği (DEHAP) ile giren Kürt siyasi hareketi, bu sefer parti olarak değil bağımsız adaylar üzerinden girmeyi kararlaştırdı. DTP'nin önderliğinde, ÖDP, EMEP ve SDP'den oluşan dört partilik blok; 43 ilde gösterilen 60 bağımsız adayı destekledi. Bağımsız adaylık için partilerindeki görevlerinden istifa eden DTP Eş Genel Başkanlarından Ahmet Türk Mardin'den, Aysel Tuğluk ise Diyarbakır'dan aday oldular. İttifak bloğunda yer alan diğer partilerden ÖDP Genel Başkanı Ufuk Uras İstanbul'dan, EMEP Genel Başkanı Levent Tüzel İzmir'den ve SDP Eski (Onursal) Genel Başkanı Akın Birdal da Diyarbakır'dan bağımsız aday oldular. DTP'nin öncülüğündeki ittifakın desteklediği bağımsız adaylardan 22'si milletvekili seçildi. Seçilenlerden ÖDP Genel Başkanı Ufuk Uras partisine döndü. Diğer 21 milletvekili ise yeniden DTP'ye katılarak partinin Meclis Grubunu oluşturdu (Demir, 2016: 538).

xi. 2011 Seçimleri; Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloğu:

DTP'nin kapatılmasından sonra Kürt siyasetinin aktörü Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) oldu. BDP de bir önceki seçimde olduğu gibi 2011 seçimlerine yine parti tüzel kişiliği ile değil bağımsız adaylar platformu biçiminde girme kararı verdi. Bunun üzerine BDP'nin öncülüğünde bir grup sol-sosyalist parti "Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloğu -(EDÖB) " adı altında bir bağımsız adaylar platformu oluşturdu. Blok, 41 ilde 65 bağımsız adayı destekledi. İttifak bloğunun desteklediği adaylardan 35'i milletvekili seçildi. Görülüyor ki; bağımsız adaylar platformu şeklinde seçime giren Kürt-sosyalist ittifak bloğu, bir önceki seçime göre hem oy oranını hem de milletvekili sayısını arttırmıştır. 2007 seçimlerinde yüzde 5,2 oy oranıyla 22 milletvekili çıkaran blok, 2011 seçimlerinde yüzde 6,5 oy oranıyla 36 milletvekili çıkarmayı başarmıştır. Böylelikle yüzde 10'luk seçim barajı "dolunarak" aşılmıştır (Demir, 2016: 541).

xii. 2011 Seçimleri; DP - BTP İttifakı:

2011 seçimlerinde yapılan bir başka ittifak, Demokrat Parti'nin (DP) ile Bağımsız Türkiye Partisi (BTP) arasındaki ittifaktır. Ancak bu seçim ittifakına rağmen DP seçimlerde umduğunu bulamamıştır.

xiii. 7 Haziran 2015 Seçimleri; SP - BBP İttifakı:

Milli Görüş geleneğinin partisi Saadet Partisi (SP) ile Büyük Birlik Partisi (BBP), 7 Haziran 2015 seçimlerine "Milli İttifak" adını verdikleri ittifakla girdiler. SP çatısı altında yapılan bu seçim ittifakından umulan sonuç alınamamıştır. SP oyların ancak yüzde 2'sini alabilmiştir. Bu neticeden sonra, 2015 yılında yapılan ikinci seçimde (1 Kasım 2015 seçimlerinde) ittifak sürdürülmemiş ve her iki parti seçime ayrı ayrı girmiştir.

3.2.2 Türk Seçim Tarihinde Öne Çıkmış Seçim İttifakları

Yukarıdaki başlıkta, Türkiye'nin parlamento seçimleri tarihinde gerçekleşmiş olan ittifakların kronolojik olarak tespitini yapmış olduk. Şimdi farklı özellikleriyle öne çıkan bazı seçim ittifaklarına yakından bakacağız.

Önce parlamento seçimleri bazında, biri sağ partiler (RP-MÇP-IDP), diğeri ise sol partiler (SHP-HEP) arasında gerçekleşen iki ittifakı inceleyeceğiz. Sonra belediye seçimlerinde yapılmış olan ittifak örneği olarak, 2004'teki "Demokratik

Güç Birliği”ni, son olarak da mahiyeti bakımından diğerlerinden farklı ve Türkiye için yeni bir durum olan 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi’ndeki “Çatı Aday” deneyimini ele alacağız.

3.2.2.1 Sağ Partilerin İttifakı

20 Ekim 1991 tarihinde yapılan parlamento seçimlerine, siyasi yelpazenin sağında, hatta “sağın sağında” yer alan üç parti; Refah Partisi (RP) , Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ve İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP) , seçim ittifakı yaparak birlikte girdiler. Bu üç partinin de ortak amacı elbette; uygulanmakta olan aşırı yüksek seçim barajlarını aşarak parlamentoda temsil hakkı elde edebilmektir. İçlerinde seçim barajını aşmaya en yakın parti RP idi. O da işi şansa bırakmak istemiyordu (Çalmuk, 2001: 38).

Kamuoyunda “üçlü ittifak” veya “sağda üçlü ittifak” yahut daha yaygın biçimde “kutsal ittifak” olarak adlandırılan bu seçim ittifakı; siyasi partiler ve seçim mevzuatının yukarıda izah edilmiş olan kısıtları yüzünden “mecburen”, MÇP ve IDP’lilerin partilerinden istifa edip RP listelerinden aday gösterilmeleri biçiminde olmuştur. Siyasi partiler ve seçim kanunlarında yer alan kısıtlayıcı hükümler çerçevesindeki hukuki tartışmalar, aday listelerinin teslim edileceği son güne kadar “sıkıntı” olmaya devam etmiştir. Dönemin Yüksek Seçim Kurulu Başkanı Orhan Yalçınkaya, 23 Eylül 1991 günü (listelerin teslim edileceği son günden bir gün önce) Anadolu Ajansı’na bir demeç vermiş ve “siyasi partilerin seçime ortak liste halinde girmelerinin ya da birbirini destekleme kararı almalarının siyasi partiler kanununa aykırı” olduğunu söylemiştir. Aynı günlerde düzenlediği basın toplantısında, mevcut hukuki zemini ve genel siyasal havayı dikkate alan RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan, şu ifadeleri kullanmak zorunda kalıyordu: (Çalmuk, 2001: 50)

“Türkiye ’de partilerin işbirliği yapmaları kanunen yasaklanmıştır. Ondan dolayı basın bir müddet önce kanuna uysun, uymasın bir takım açıklamalar yapmıştır. Biz açıkladık ki herhangi bir partiyle RP’nin o manada bir işbirliği söz konusu değildir. O duygularla ki bugün biz bütün inananların tabanda kuvvet bünyesinde bir araya geldiklerini ifade ediyoruz. ”

Erbakan’ın bu ifadeleri, her ne kadar tartışmaların henüz bitmemiş olduğunu gösterse de esasen sonradan doğabilecek bir hukuki sorumluluğun veya muhtemel bir

müeyyidenin önünü almak için bir nevi “muvazaa” niteliğinde, “tedbir” amaçlı ifadelerdi.

Hukuk tartışmaları sadece ittifakın kuruluş aşamasıyla sınırlı kalmadı. Mutabakata varıldıktan sonra bunun kamuoyuna nasıl duyurulacağı konusunda da tartışmalar sürdü ve Refah Partisi'nin temkinli/tedbirli tutumu devam etti. IDP ve MÇP yöneticileri üç liderin bir protokol imzalamasından ve bunun için de bir seremoni / tören tertip edilmesinden yanaydı. Ancak RP adına IDP'yi ziyaret eden Oğuzhan Asiltürk, partisinin Genel İdare Kurulu'nda ittifak konusunu incelemek üzere kurulan hukuk komisyonunun görüşü doğrultusunda bu fikre itiraz etti. Asiltürk IDP'li yöneticilere; “Siyasi Partiler Kanunu'nun 90. maddesi ve diğer ilgili maddeler üç parti liderinin ve yetkili organlarının bir araya gelip birlikte protokol imzalamayacaklarını, hatta genelge ve bildiri yayımlayamayacaklarını öngörüyor ” dedi. IDP heyetinden Hayrullah Başer bu görüşe katılmayarak partilerin adının kullanılmayacağını, MÇP ve IDP liderlerinin partileri adına değil şahısları adına böyle bir protokole imza koyacaklarını söyleyip itiraz ettiyse de Asiltürk direndi. Tehlikenin büyük olduğunu şu sözlerle dile getirdi: “Partilerin adı kullanılmasa bile yine de hukuki problem çıkar. Sadece IDP ve MÇP değil bizi de (RP'yi de) ortadan kaldırmak isterler”. IDP'li Başer ise Asiltürk'ü rahatlatmak istercesine kendi partilerinin hukuki raporlarından söz edip, 90. maddedeki ifadenin desteklenen parti için değil destekleme kararı alan partiler için söz konusu olduğunu, desteklenen partinin hiçbir şekilde sorumlu tutulamayacağını, kaldı ki resmen bir destekleme kararının da alınmayacağını, dolayısıyla hukuki bir problem çıkmayacağını anlattı. Fakat neticede RP tedbiri elden bırakmadı ve ne liderler tarafından böyle bir protokol imzalandı, ne ortak deklarasyon yayınlandı ve ne de tantanalı bir seremoni yapıldı. Sadece üç partinin temsilcilerinin mutabık kaldığı aday listeleri, RP tarafından Yüksek Seçim Kurulu'na teslim edildi. Üç liderin gövde gösterisi sonraki günlere bırakıldı ve ancak aday listeleri kesinlik kazandıktan sonra Kırıkkale'de yapıldı. Böylelikle üç parti arasındaki seçim ittifakı gerçekleşmiş oldu. Ancak bir seçim ittifakının kurulması hangi aşamalardan geçerek tamamlanıyor? “Üçlü ittifak” özelinde bunun anlaşılması için, işin başına dönüp kısaca bu aşamalara bakmak gerekiyor (Çalmuk, 2001: 55).

Yürürlükteki mevzuat her partinin kendi tüzel kişiliği (adı ve amblemi) ile ittifak bloğu içinde doğrudan seçime katılmasına izin vermediğine göre, ittifak görüşmelerinin ilk aşaması seçime hangi partinin adı ve amblemi ile girileceğinin belirlenmesi olmaktadır.

3.2.2.2 Sol Partilerin İttifakı

20 Ekim 1991 tarihinde yapılan 19. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri, “koalisyonlu seçim” olarak anılmaktadır. Bunun nedeni; seçimlerden sonra hiçbir partinin tek başına hükümet kuracak parlamento çoğunluğunu elde edememesi ve koalisyon hükümeti zorunluluğunun ortaya çıkmış olması olduğu kadar, seçimlerden önce de, o döneme kadar hiçbir seçimde görülmemiş biçimde çok sayıda parti işbirliğinin (seçim koalisyonunun) gerçekleşmiş olmasıdır. Her ne kadar “koalisyon” sözcüğü hükümet düzeyinde yapılan parti ittifaklarını işaret etse de, bu sözcüğün seçim düzeyinde yapılan ittifakları da içine alacak şekilde geniş manada kullanılması halinde, 1991 seçimleri gerçekten de “koalisyonlu seçim” adlandırmasını hak etmektedir. Zira 1991 seçimlerine hem sağ partiler hem de sol partiler ayrı ayrı seçim ittifakları yaparak girdiler. Üstelik yukarıda da anlatıldığı gibi; RP, MÇP ve IDP arasındaki “üçlü ittifak”ın yanı sıra DYP ile DMP’nin birleşmesi de dikkate alındığında, sağ partiler arasında bir değil iki farklı seçim ittifakı yapılmıştır. Sol partilerin yaptığı seçim ittifakı ise, Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ile Halkın Emek Partisi (HEP) arasında gerçekleşmiştir (Demir, 2016: 113).

Kürt siyasi hareketinin ilk partisi olarak 1990’da kurulmuş olan HEP’in 1991 seçimlerine bir başka parti ile ittifak yaparak girmesi esasen bir “tercih” değil seçim mevzuatının dayattığı bir “zorunluluk” olarak ortaya çıkmıştır. Zira yürürlükte bulunan siyasi partiler ve seçim mevzuatı; bir siyasi partinin seçime katılabilmesi için oy verme gününden en az altı ay önce tüm illerin en az yarısında teşkilatlanmış ve ilk büyük kongresini yapmış olma veya TBMM’de grubu bulunma şartlarını aramaktaydı. 1991 yılında iktidar partisi ANAP’ta genel başkan değişikliğinden sonra ani bir kararla erken seçime gidilmesi ve seçim günü olarak da 20 Ekim’in belirlenmiş olması, HEP’in seçim dışında kamasına yol açtı. Çünkü ilk büyük kongresini 8-9 Haziran 1991 tarihinde yapmış olan HEP, “oy verme gününden altı ay önce büyük kongresini yapmış olma” şartını yerine getiremediği ve Meclis’te de grubu bulunmadığı için seçime katılma yeterliliğini taşımamaktaydı. Bu durumda

HEP, parlamentoya girebilmek için ya bağımsız adaylar üzerinden dolambaçlı bir yolu kullanacak ya da zorunlu olarak başka bir partiyle seçim ittifakı yapacaktı (Demir, 2016: 114).

Mevzuat engeliyle seçim dışı kalan ve bu nedenle de bir başka partinin çatısı altında seçime katılmak zorunda olan HEP'in gündemine bu kez ittifak yapılacak çatı partinin hangi parti olacağı sorusu gelmişti. HEP Parti Meclisi'nin bir kısım üyeleri SHP ile ittifak yapılması gerektiğini savunurken bir kısmı da ittifakın Refah Partisi (RP) çatısı altında yapılmasını önermekteydi. Nitekim daha önceki başlıkta da değinildiği gibi, RP ile ittifak konusunda çeşitli temaslar yapılmıştır. Ancak gerek HEP içinde sol-sosyalist görüşte olanların itiraz etmesi ve gerekse RP'nin sıcak bakmaması nedeniyle RP-HEP ittifakı gündem çıkmış ve SHP seçeneği ağırlık kazanmıştır.

SHP ile HEP arasında gerçekleşen seçim ittifakından önce, HEP'in nasıl ve kimler tarafından kurulduğuna kısaca değinmek, ittifakın dayandığı zemini anlamak için faydalı olacaktır. Çünkü HEP'in kuruluş serüveni dikkate alındığında, bu iki partinin 1991 seçimlerindeki birlikeliklerinin, “yeni” değil “yeniden” bir araya gelme mahiyetinde olduğu, hatta bir anlamda “yuvaya dönüş” olarak nitelendirilebilecek boyutunun bulunduğu görülecektir.

HEP; daha önce SHP'den ihraç edilmiş 7 milletvekilinin öncülüğünde 1990 yılında kuruldu. Söz konusu 7 milletvekilinin ihraç süreci ise; 1989'da toplanan Paris Kürt Konferansı'na bir grup milletvekilinin davet edilmesi ile başlamıştır. SHP yönetimi, bu konferansa PKK terör örgütü temsilcilerinin de katılacağı gerekçesiyle, milletvekillerinin katılmamasını istedi ve aksi durumda cezalandırılacaklarını bildirdi. Parti yönetiminin bu kararına rağmen SHP'li 7 milletvekili; Ahmet Türk, Salih Sümer, Mahmut Alınak, Adnan Ekmen, Mehmet Ali Eren, Kenan Sönmez ve İsmail Hakkı Önal ile SHP'den daha önce ihraç edilmiş olan İbrahim Aksoy konferansa katıldılar. Bunun üzerine SHP bu 7 milletvekilini partiden ihraç etti. Bu ihraç kararına tepki gösteren Doğu ve Güneydoğu illerindeki parti örgütlerinin yanı sıra bir grup milletvekili de SHP'den istifa etti. İşte HEP; SHP'den ihraç edilmiş olan bu 7 Kürt milletvekili ile bu ihraçlara tepki göstererek SHP'den ayrılmış olan başka milletvekillerinin öncülük ettiği bir grup siyasetçi tarafından kuruldu. Hal böyle

olunca, 1991 seçimleri öncesindeki seçim ittifakı için mevzuat gereği partilerinden istifa ederek SHP'den aday olanlar bakımından bu durum bir nevi “yuva dönüş” anlamına gelmekteydi. Nitekim SHP Genel Başkanı Erdal İnönü de; SHP'den aday olacak HEP'lilerin partiye katılım töreninde bu noktaya işaret etmiş ve yapılanın salt bir seçim ittifakından ibaret olmadığını, geçmişte partiden ayrılan arkadaşlarının yeniden eski partilerine geldiklerini söyleyip, durumu “yuvaya dönüş” olarak değerlendirmiştir (Demir, 2016: 115).

SHP ile HEP arasında seçim ittifakı kurulması, her iki parti için de avantajlı görülmekteydi. HEP, yukarıda da izah edildiği gibi mevzuat gereği seçim dışı kaldığı için, böyle bir ittifak sayesinde parlamentoda temsil imkânına kavuşabilecekti. Nitekim HEP Genel Başkanı Fehmi Işıklar, ittifakla ilgili olarak basına verdiği bir demeçte durumu şöyle açıklamıştır: “Bizi seçim dışı bırakanlara SHP ile birleşerek demokratik bir ceza verdik. ” SHP açısından ise bu ittifak, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi seçmenine ulaşabilme yolu olarak görülmekteydi. O dönem için parti genel merkezince yaptırılan anketlere göre bölge genelinde yüzde 7'ler seviyesinde seyreden oy oranının ittifakla birlikte yüzde 45'ler seviyesine çıkarılması mümkün gözüküyordu. Bu hesap SHP'ye cazip gelmişti.

Bu “oy hesabı”nın dışında SHP kanadı, HEP ile yapılan seçim ittifakını, toplumsal barış ve “Güneydoğu-Kürt sorunu”nun çözümüyle de ilişkilendirmekteydi. SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, seçimlerden önce Cumhuriyet Gazetesi'ne verdiği mülakatta, bu sorunun demokrasinin tam olarak uygulanması ile çözülebileceğini ifade ederek; “Güneydoğuda işi silaha bırakmayacağız” demiştir. SHP-HEP ittifakının gerekçesine dair en farklı/çarpıcı değerlendirmeyi Prof. Mümtaz Soysal yapmıştır. O seçimlerde SHP'den Ankara Milletvekili seçilmiş olan Soysal, SHP-HEP ittifakı ile Kürtlerin self-determinasyon hakkını kullanmalarının önüne geçildiğini iddia etmiştir. Soysal, Milliyet Gazetesi'ne yaptığı açıklamada şunları söylemiştir:

“SHP 'den koştuktan sonra HEP 'i kuran bu milletvekillerinin tekrar SHP'ye alınması, Türkiye için son derece yararlı bir yaklaşımdır. Eğer bunu yapmasaydık, Kürt kökenli vatandaşlarımız, HEP de zamanında kongresini yapmadığı gerekçesiyle seçimlere katılmayacağı için siyasal haklarından mahrum kalacaktı. Buna bir de

Türkiye’de azınlıklara ayrıcalık yapıldığı kampanyası eklenirse, bu toplumun, BM kararları uyarınca selfdeterminasyon hakkı doğacaktı. Oysa TBMM’ye katılmaları, bu hakkı ortadan kaldırıyor. Çünkü BM’nin 1970’lerde aldığı karar selfdeterminasyon hakkını bu koşullara bağlıyor.” (Sönmez, 1995: 145).

Seçim işbirliğini kendi açılarından avantajlı gören her iki partinin bu konuda görüş birliğine varmalarından sonra, ittifakın “teknik” olarak nasıl gerçekleştirileceği konusunda da mutabakata varıldı. Yapılan anlaşma uyarınca SHP, adaylarını “merkez yoklaması” usulüyle belirleyeceğini daha önceden YSK’ya bildirmiş olduğu 23 seçim bölgesinden 14 kişilik kontenjanı HEP’li adaya ayıracaktı. SHP’den aday olacak HEP’liler de partilerinden “usulen” ihraç edildikten sonra SHP listelerinden aday gösterilecekti. (Son pazarlıklar neticesinde bu sayının 16’ya çıktığı anlaşılıyor. Hatta SHP’nin HEP’lilere tahsis ettiği bu kontenjanın dışında, seçimlerde tercihli oy kullanılması sonucu, ilave 6 milletvekiliyle birlikte toplam 22 HEP kökenli milletvekili seçilebilmiştir.) Nitekim HEP’li adaylar partilerinden “törenle” ihraç edilip SHP listelerinden aday gösterildiler.

20 Ekim 1991 tarihinde yapılan 19. Dönem Milletvekili Genel Seçimi sonuçları itibariyle HEP, ittifaktan umduğunu almıştır. Seçimden önce mevzuat engeliyle seçim-dışı kalmış bir parti konumunda iken, SHP ile yaptığı seçim ittifakı sayesinde seçimden sonra parlamentoda 22 milletvekili ile temsil hakkı kazanmış bir parti konumuna gelmiştir. Hatta SHP’nin seçimlerden sonra DYP ile birlikte koalisyon hükümeti kurduğu hesaba karılırsa, HEP de dört aylık kısa bir süre için (HEP’li milletvekillerinin SHP’den istifa ettiği tarihe kadar) dolaylı olarak iktidar ortağı olabilmıştır (Sönmez, 1995: 146).

SHP açısından ise durum biraz farklıdır. Seçimlerden yüzde 20,8 oy oranı ve 88 milletvekili ile üçüncü parti olarak çıkan SHP, başlangıçta ittifaktan murad ettiği neticeye ulaşabilmiş, yani Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yüksek oy oranını yakalayabilmiştir. Buna karşılık diğer bölgelerde, özellikle de büyükşehirlerde ciddi oy kayıplarıyla karşılaşmıştır. Bu oy kayıplarının başka nedenleri olsa da temel faktörün HEP ile yapılmış olan seçim işbirliği olduğu açıktır. Üstelik SHP ile birlikte siyasi yelpazenin aynı tarafında yer alan diğer merkez sol parti DSP, bu işbirliğini seçim kampanyasında bir koz olarak kullandı. DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit

kampanya boyunca, SHP'nin "bölücülerle" işbirliği yaptığını vurguladı (Sönmez, 1995: 147).

Her ne kadar seçim kampanyası boyunca HEP kökenli adaylar, kendi partileri seçime sokulmadığı için SHP ile zorunlu olarak ittifak yaptıklarını, seçimden hemen sonra SHP'den ayrılacaklarını söyleyerek seçmenlerinden oy talep etmiş olsalar da, seçim sonrasında bu konuda adım atmak için aceleci davranmadılar. SHP listelerinden seçilen HEP'li milletvekilleri Meclis'te yemin töreni yapılmadan bir gün önce SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'yü ziyaret ederek, "SHP'de kalma şartları" anlamına da gelen bir "Acil Talepler" listesi sundular. HEP Eski Genel Başkanı Fehmi Işıklar'ın başında olduğu bir grup milletvekili tarafından sunulan 20 maddelik bu listede; "Kürt ulusal kimliğinin anayasa ve yasalar düzeyinde kabul edilmesi, Kürt ulusunun çağdaş anlamda ifade edilmesi için dilini ve kültürünü yazılı ve sözlü olarak hayatın her alanında özgürce kullanılabilmesi, anadilde eğitim hakkının sağlanması, Radyo ve TV'de Kürt diliyle yayın hakkının sağlanması, Olağanüstü Hal ve köy koruculuğu uygulamalarının kaldırılması, ayrıca Milli Güvenlik Kurulu'nun kaldırılması ve Genelkurmay Başkanlığı'nın Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanması" gibi talepler bulunmaktaydı. Görüşmede yer alan Adıyaman Milletvekili Mahmut KILINÇ'ın aktardığına göre bu talepler SHP Lideri İNÖNÜ tarafından genel olarak makul karşılanmış, İnönü sadece bir hususta itirazını dile getirmişti. İtiraz ettiği nokta ise, "Kürt ulusu" tabiriydi. İnönü "ulus" yerine "halk" sözcüğünün kullanılmasını önermiş, bunun dışındaki taleplerin kendi partisinin de yapmak istediği şeyler olduğunu ifade etmişti (Wats, 2004: 97).

Ancak ilk kriz bu görüşmeden bir gün sonra, TBMM'deki yemin oturumunda patladı. SHP listelerinden Meclis'e gelen HEP'li milletvekilleri yukarıda bahsedilen görüşmeden sonra tekrar toplanarak yemin esnasında takınacakları tavrı görüştüler ve düşüncelerini basınla paylaştılar. 22 milletvekili adına ortak bildiriye okuyan Diyarbakır Milletvekili Fehmi Işıklar, "Bu yemin metninde Kürt halkının inkârı vardır. Bu metin demokrasiye, insan haklarına, barışa, Türk ve Kürt halklarının kardeşliğine aykırıdır." dedi. Ertesi gün, (6 Kasım 1991) Meclis'in ilk oturumu olan yemin töreninde, Diyarbakır Milletvekili Hatip Dicle yemin etmek için kürsüye geldiğinde, "Ben ve arkadaşlarım bu yemin metnini anayasanın baskısı altında okuyoruz" dedikten sonra yemin metnini okudu. Tepkiler üzerine Başkan (en yaşlı

üye sıfatıyla Ali Rıza SEPTİOĞLU) Dicle'den yeminin tekrarlamasını istedi. Dicle bu sefer, "Anayasanın 81. maddesine göre" diyerek yemin metnini okudu. Hatip Dicle'den sonra kürsüye gelen Leyla Zana ise yemin metnini okuduktan sonra Türkçesi; "yemini, Türk ve Kürt halkının kardeşliği için okudum" anlamına gelen Kürtçe bir ifade kullandı. Hatip Dicle, kendisinin ve Zana'nın tavrının bireysel değil, ortak bir karar olduğunu söyledi. SHP Genel Başkanı Erdal İnönü ise aynı gün düzenlediği basın toplantısında, yemin oturumunda yaşananlara tepki gösterdi ve Dicle ile Zana'nın istifalarını istedi. Ancak her iki isim de istifa etmeyeceklerini, parti yönetiminin dilerse kedilerini ihraç edebileceğini söylediler. Fakat daha önce Kürt milletvekillerinin ihraçları dolayısıyla sorunlar yaşamış olan SHP bu kez temkinli davranmaktaydı. Hemen ihraç mekanizmasını iletmediler. Ne var ki DYP ile koalisyon hükümeti kurulmasından sonra Dicle ve Zana sorunu giderek boyut kazandı. SHP'nin 25 Ocak 1992 tarihinde yapılacak Kurultay'ı da yaklaşınca, sorunun çözümü için Dicle ve Zana ihraç talebiyle SHP Merkez Disiplin Kurulu'na sevk edildi. Bunun üzerine iki isim, kendileri hakkında verilecek kararı beklemeden 16 Ocak 1992 tarihinde SHP'den istifa ettiler (Wats, 2004: 98).

Yemin krizine, hatta bu arada yapılan HEP Kongresi'nde yaşananlardan sonra kamuoyunda HEP kökenli SHP milletvekillerine karşı oluşan tepkilere rağmen bu milletvekillerinin SHP üyelikleri devam etmekteydi. HEP'li milletvekilleri, daha önce Erdal İnönü'ye SHP'de kalma şartları olarak sundukları deklarasyondaki taleplerinin, SHP'nin koalisyon ortağı olmasından ötürü hayata geçirilebileceği beklentisiyle bir süre daha partide kalmayı sürdürdüler. Başlangıçta bu beklentiyi anlamlı kılacak gelişmeler de olmuştu. DYP-SHP Koalisyon Hükümeti, Kürt sorununun demokratik işleyiş içinde çözümü yönünde adımlar atma niyetinde olduğu izlenimi vermekteydi. Özellikle hükümetin kurulmasından hemen sonra Başbakan Süleyman Demirel'in Erdal İnönü ile birlikte bölge gezisine çıkması ve bu gezi esnasında Diyarbakır'da yaptığı bir konuşmada "Kürt realitesi"nin tanınmasından söz etmiş olması, kamuoyunda ve Kürt siyasi çevrelerinde farklı beklentilere yol açmıştı.

Ne var ki bu havanın değişmesi uzun sürmedi ve birkaç ay içinde, seçim ittifakıyla başlayan SHP-HEP birlikteliğinin sonuna gelindi. Mart ayında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki birçok ili içine alan Olağanüstü Hal

uygulamasının uzatılması gündeme gelmişti. HEP'in yeni Genel Başkanı Feridun Yazar, OHAL uygulamasının uzatılması halinde HEP kökenli milletvekillerine SHP'den ayrılarak kendi partilerine dönmeleri çağrısında bulunacaklarını açıkladı. 17 Mart 1992 tarihinde TBMM'de yapılan oylama neticesinde OHAL uygulamasının uzatılmasına karar verildi. Bu kararla oluşan havaya, oylamadan hemen dört gün sonra, 1992 yılı Nevruz'unun kanlı olaylara sahne olması da SHP içindeki HEP'li milletvekillerini harekete geçirdi ve 31 Mart 1992 tarihinde, 14 milletvekili SHP'den istifa etiklerini açıkladılar. Daha önce istifa etmiş olan Hatip Dicle ve Leyla Zana'yı da dâhil ettiğimizde, SHP'den istifa edenlerin sayısı 16 olmuştu. Halbuki seçim ittifakı sayesinde SHP listelerinden seçilmiş olan HEP kökenli milletvekili sayısı 22 idi. Ancak başta seçim ittifakının mimarlarından ve ittifakın yapıldığı esnada HEP Genel Başkanı olan Fehmi Işıklar olmak üzere 6 milletvekili SHP'de kalmayı tercih ettiler. Bir müddet sonra, SHP'de kalan bu 6 milletvekilinden ikisinin daha katılımıyla sayıları 18'e ulaşan milletvekilleri, o tarihte Anayasa'nın 84. maddesindeki "transfer yasağı"nı aşmak için önce Özgürlük ve Eşitlik Partisi (ÖZEP) adında bir "hülle partisi" kurup, bir hafta sonra da bu partinin HEP'e katılması suretiyle eski partileri HEP'e dönmüş oldular (Demir, 2016: 121).

Böylelikle; siyasi partiler ve seçim hukukundan kaynaklanan engeller dolayısıyla HEP'in seçim dışı kalmasıyla başlayan ve yine mevzuat kısıtlarını "dolanmak" amacıyla HEP'ten ihraç - SHP'ye katılım - SHP listelerinden aday olup TBMM'ye girme - SHP'den istifa - (son olarak da) bir başka mevzuat engelini aşma operasyonu olan "hülle partisi" kurup HEP'e dönme biçiminde bir seyir izleyen "ittifak serüveni" sonlanmış oldu.

3.2.2.3 Yerel Seçimlerde İttifak

Türkiye'de yürürlükte bulunan siyasi partiler ve seçim hukuku hükümlerinin kısıtları içerisinde seçim ittifakı yapmak, milletvekili seçimlerine kıyasla belediye seçimlerinde nispeten daha kolaydır. Zira ülke genelinde seçim barajı gibi bir engelin bulunmadığı yerel seçimlerde yapılacak seçim ittifaklarında, "çatı parti" sorunu yaşanmayabilir. Böyle bir ittifak girişiminde yer alan partiler, belediye bazında bir dağılım yaparak, hangi belediye çevresinde hangi parti daha güçlü ise orada o partinin aday göstermesi ve diğerlerinin de onu desteklemesi biçiminde anlaşmaya varabilirler. Böylelikle hiçbir parti kendi tüzel kişiliğini (adını-amblesini) terk edip

bir başka partinin çatısı altına girmek zorunda kalmadan bir seçim ittifakının içinde yer alabilir. Siyasi partiler arasındaki bu türden işbirliği girişimleri için “ittifak” tabirinden ziyade “güç birliği” tabiri kullanılır.

28Mart 2004 tarihinde yapılan Mahalli İdareler Genel Seçimleri’nde böyle bir “güç birliği” söz konusu olmuştur. Seçimlerden önce altı sol parti; SHP, DEHAP, EMEP , ÖDP , Özgür Toplum Partisi (ÖTP) ve SDP , “Demokratik Güç Birliği” adı altında seçim işbirliği yapma kararı aldılar.

Seçim işbirliği, ilginç bir şekilde gazete ilanı ile başladı. Bu partilerden SHP, Cumhuriyet Gazetesi’ne bir ilan vererek, yerel seçimlerde bütün sol partilere seçim ittifakı yapma çağrısında bulundu. İlanda bütün sol partiler ortak bir programla seçime girmeye davet edildi ve seçim ittifakının bireysel değil, kurumsal; kısmi değil, genel olması gerektiği ifade edildi. Bu ilandan sonra SHP’li yetkililer, bütün sol partileri ziyaret ederek çağrı metnini elden ulaştırdılar. Çağrıyı yapan SHP ile buna olumlu karşılık veren beş partinin genel başkanları, vardıkları mutabakatı 29 Ocak 2004 tarihinde kamuoyuna açıkladılar. Başlangıçta düşünülen işbirliği modeli, yukarıda sözü edilen “güç birliği” tarifiyle tam olarak uyuşacak bir modeldi. Yani her siyasi parti güçlü olduğu bölgede seçime girecek, diğer partiler de “alanı terk ederek” destek sunacaklardı. Ancak daha sonra DEHAP ile SHP arasında varılan ikili mutabakat sonucu DEHAP seçime gireceği her bölgede SHP çatısı altında seçime girmeye karar verdi. Söz konusu mutabakat, DEHAP Genel Başkanı Tuncer Bakırhan ile SHP Genel Başkanı Murat Karayalçın arasında 9 Şubat 2004 tarihinde “Tek Çatı ve Ortak Program” adı altında imzalanan protokol ile resmileştirildi. Bu durumda Demokratik Güç Birliği adı altında seçim işbirliğine giden partilerden ikisi (SHP ile DEHAP) tek bir parti (SHP) çatısı altında, diğer partilerden ikisi de (ÖDP ile EMEP) kendi tüzel kişilikleri ile ayrı ayrı seçime girdiler. ÖDP ile EMEP’in seçime girdiği belediye çevrelerinde SHP ve DEHAP aday göstermeyerek bu partilere destek oldular. Kalan iki parti ise (SDP ve ÖTP) zaten seçime girme yeterliliğine sahip değildi. Hatta ÖTP’nin kuruluş amacı bile seçime girmek değildi. Bu parti DEHAP’ın kapatılması ihtimaline karşı “yedek parti” olarak kurulmuştu. Dolayısıyla “Demokratik Güç Birliği” adıyla kamuoyuna sunulan seçim işbirliği içinde esasen altı değil dört parti bulunmaktaydı (Pınar, 2005: 78).

Seçim sonuçları başta DEHAP olmak üzere “Demokratik Güç Birliği” partileri için hayal kırıklığı oldu. DEHAP bu seçimlerden bir buçuk yıl önce yapılan seçimlerde (3 Kasım 2002 seçimlerinde) yüzde 6,2 oranında oy almıştı. Oysa SHP çatısı altında girilen bu seçimlerde oy oranı yüzde 5,2’de kaldı. Üstelik bu oylar içinde SHP’ye (özellikle SHP Genel Başkanı Murat Karayalçın’ın aday olduğu Ankara’da) verilmiş oylar da vardı (Pınar, 2005: 78).

DEHAP açısından bu seçimlerde dikkat çeken en büyük başarısızlık, elindeki il belediye başkanlıklarının dördünü (Siirt, Bingöl, Ağrı ve Van) AK Parti’ye kaptırmasıydı. Buna karşılık DEHAP, daha önce kendisinde (HADEP’te) olmayan Şırnak ve Tunceli belediye başkanlıklarını kazandı. Diyarbakır, Batman ve Hakkari’yi ise muhafaza eden DEHAP, beşi il (biri büyükşehir) olmak üzere toplam 64 belediye başkanlığı kazandı (Pınar, 2005: 79).

Seçimde alınan başarısız sonuçtan sonra DEHAP yönetiminde ve tabanında SHP ile ittifak sorgulandı. Özellikle 1999’da yapılan belediye seçimlerinde büyük farkla kazanılan Van, Bingöl, Siirt ve Ağrı’nın bu seçimde AK Partiye kaptırılması, hem ittifakın rasyonelitesini hem de Kürt siyasi hareketinin o güne kadar takip ettiği stratejiyi tartışmaya açtı. Kürt siyasi hareketi içinde yer alan partilerin hemen her seçim öncesinde marjinal sol partilerle ittifak kurma çabalarının tabanda bir karşılık bulmadığı bu seçimlerden sonra daha yoğun bir şekilde dillendirilmeye başlandı. Oysa 2004 seçimlerinde DEHAP’ın yaşadığı yenilgide, sol partilerle ittifak kurmasının tabanda bir karşılık bulmamasının payı olsa da, esas neden, 2002’den itibaren siyasal zeminin farklılaşmış olmasıydı. Yazar Ümit Fırat da DEHAP’ın 2004 seçim başarısızlığını değerlendirirken siyasetin bu farklılaşan zeminine ve sahada değişen koşullara dikkat çekmiştir. Fırat’a göre sahadaki en önemli değişikliklerden biri; önceki seçimlere göre DEHAP’ın rakiplerinin de farklı olmasıydı. 2002’den sonra DEHAP’ın (daha doğru ifadeyle Kürt siyasi hareketine mensup partilerin) bölgedeki tek rakibi AK Parti olmuştur. Hâlbuki geçmişte bölgedeki rakipler geniş bir yelpazedeydi (Pınar, 2005: 81)

SHP açısından da 28 Mart 2004 yerel seçimlerindeki ittifak başarılı sonuç vermemiştir. Gerçi girdiği ilk seçimde yüzde 5’in üstünde oy almış olması kağıt üzerinde başarı gibi görünse de, bu oyların çok büyük bir kısmının DEHAP’a ait

olduğu hemen herkes tarafından bilinmekteydi. SHP’li hiçbir aday seçimi kazanamamıştır. SHP sadece, Genel Başkan Murat KARAYALÇIN’ın aday olduğu Ankara’da ve Genel Sekreter Fikri SAĞLAR’ın aday olduğu Mersin’de Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerinde varlık gösterebilmiştir. Ankara’da yüzde 20,8 ve Mersin’de %22,5 oy oranına ulaşılmış ama bu seçimler de kaybedilmiştir. Seçimlere kendi isim ve amblemleriyle girmiş olan Demokratik Güç Birliği’nin diğer iki bileşeninden ÖDP yüzde 0,04 ve EMEP de yüzde 0,06 oy almışlardır. Dolayısıyla bu partiler açısından da ittifakın olumlu bir katkısı olmamıştır (Demir, 2016: 134).

3.2.2.4 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde İttifak: CHP - MHP “Çatı Aday”

Türk siyaset ve seçim tarihi bakımından 2014 yılında bir ilk yaşandı. Bu yıl ilk kez, “devletin başı” doğrudan halk tarafından (genel oyla) seçildi. İmparatorluk sonrası yeni Türkiye devletinde yönetim biçiminin cumhuriyet olarak belirlenmesinden itibaren uygulanagelmış olan tüm Türkiye Cumhuriyeti anayasaları, cumhurbaşkanının parlamento tarafından seçilmesini öngörmekteydi. 2007 yılında yapılan anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının parlamento eliyle değil doğrudan halkın oyuyla, “tek dereceli - iki turlu çoğunluk sistemi ” ile seçilmesi yöntemi kabul edilmiştir.

Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi, Türk siyasetinin gündemine zaman zaman gelmiş ancak hep söylem düzeyinde kalmıştı. Bu konunun 2007 yılında gündeme gelişi ve bu kez hayata geçişi ise aynı yıl TBMM’de yapılması gereken cumhurbaşkanlığı seçiminin, “367 krizi” nedeniyle tıkanması sonucu olmuştur (YSK, 2007). O dönem parlamentoda 352 sandalyesi bulunan AK Parti, dönem dışişleri Bakanı Abdullah GÜL’ü cumhurbaşkanlığına aday göstermiş, fakat Anayasa Mahkemesi’nin TBMM’de yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunda 367 milletvekilinin hazır bulunması gerektiği yönünde verdiği karar nedeniyle Gül’ün seçilmesi mümkün olmamıştı. Bunun üzerine AK Parti, yine o sırada 21 milletvekili bulunan Anavatan Partisi (ANAP) ile de anlaşarak somut bir adım atmış ve parlamentoda seçimi krize dönmüş olan cumhurbaşkanının bundan sonra halk tarafından seçilmesini kural haline getirmek üzere anayasa değişikliğine gitti. Ancak, AK Parti ile ANAP milletvekillerinin sayısı, anayasa değişikliğinin referanduma sunulmadan yürürlüğe girmesine imkân sağlayacak sayıdan fazla olmasına rağmen dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, değişiklikleri

referanduma götürdü. Bu arada bir de erken seçim kararı alınmıştı. Yapılan genel seçimler sonrası oluşan yeni parlamentoda MHP'nin cumhurbaşkanlığı seçimine katılacağını açıklaması üzerine, henüz referandum yapılmadan TBMM'de cumhurbaşkanlığı seçim yapıldı ve 28 Ağustos 2007'de Abdullah Gül 11. Cumhurbaşkanı olarak seçildi. 21 Ekim 2007 tarihinde yapılan referandum ile de cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi anayasal kural haline gelmesi kabul edildi. Böylece cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin ilk uygulaması, 11. Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin sona ermesinden sonra 12. Cumhurbaşkanı için yapılacak seçime kalmış oldu.

10 Ağustos 2014 tarihindeki cumhurbaşkanlığı seçiminden önce aynı yılın Mart ayında belediye seçimleri yapılmıştı. Bu seçimlerde AK Parti yüzde 45'ler seviyesinde oy almıştı. Bu oy oranına bakıldığında, partilerin tek başına aday göstermeleri halinde, AK Parti adayının birinci turda olmasa bile ikinci turda cumhurbaşkanı seçilmesi garanti gözüküyordu. Hal böyle olunca; parlamentoda bulunan üç muhalefet partisinden Halkların Demokratik Partisi (HDP) dışındaki diğer ikisi, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), ayrı ayrı aday çıkarmak yerine ortak bir aday üzerinde uzlaşmak suretiyle AK Parti adayının karşısında daha güçlü bir pozisyon alabilmek için "çatı aday" formülünü geliştirdiler.

"Çatı aday" formülü kamuoyuna ilk kez MHP Lideri Devlet Bahçeli'nin bir mülakatıyla yansıdı. Bahçeli bu mülakatta cumhurbaşkanı adayı konusundaki düşüncesini geometrik bir formül çizerek, "üçgen metaforuyla" izah etmekteydi. Türkiye'nin sağ ve sol seçmen profilini temsil etmek üzere tabanlarında yüzde 64 ve yüzde 36 yazan iki üçgen çizen Bahçeli, sonra bu iki üçgenin üst ortasına bir yuvarlak çizip (çatısını kurup) o yuvarlaktan iki üçgenin geniş bölümlerini içine alan daha büyük bir üçgen çizdikten sonra önerisini şöyle anlatmaktaydı: "Çare bu üçüncü, büyük üçgen. (...) Şimdi biz, bu iki üçgenden daha büyük bir üçgen ortaya çıkarmalıyız. Bu iki üçgenin içindeki vatandaşın kabulünü görecektir bir ismi aday gösterirsek, yüzde 64 ve 36'dan büyük bir bölümü buraya kayar." (Özipek, 2014: 25)

MHP Lideri Devlet Bahçeli'nin ortaya attığı "çatı aday" fikri, CHP tarafından da olumlu karşılanınca, ikinci aşamaya geçildi. İkinci aşama; birbirinden farklı

ideolojik/siyasi kimlikleri birleştirecek ismi tespit etmekte. Amaç hem CHP ve MHP tabanından hem de bir kısım AK Parti tabanından oy alabilecek “muhafazakâr kimlikli” bir aday ile seçmenin karşısına çıkmaktı. O isim, İslam İşbirliği Teşkilatı’nın Eski Genel Sekreteri Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu olarak belirlendi. CHP Lideri Kemal Kılıçdaroğlu ile MHP Lideri Devlet Bahçeli’nin görüşmesinden sonra, İhsanoğlu isminin CHP tarafından önerildiği ve MHP’nin de bu ismi benimsediği açıklandı.

İttifakın kurucu iki partisi CHP ve MHP olmakla birlikte; aralarında Demokrat Parti (DP), Büyük Birlik Partisi (BBP), Demokratik Sol Parti (DSP), Liberal Demokrat Parti (LDP) ve Bağımsız Türkiye Partisi (BTP) de olmak üzere küçükü büyüklü toplam 14 parti Ekmeleddin İHSANOĞLU’nu destekleme kararı aldı.

10 Ağustos 2014 tarihinde yapılan seçime üç aday katıldı. MHP ve CHP’nin ortaklaşa aday gösterdiği Ekmeleddin İhsanoğlu, iktidardaki AK Parti’nin adayı Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Kürt siyasi hareketinin partisi HDP’nin adayı Selahattin Demirtaş ile yarıştı. Seçim, ikinci tura kalmadan ilk turda neticelendi. Adaylardan Selahattin Demirtaş yüzde 9.76, Ekmeleddin İhsanoğlu yüzde 38.44 oy alırken, Recep Tayyip Erdoğan ise yüzde 51,79 oy oranı ile ilk turda ipi göğüsledi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin 12. Cumhurbaşkanı seçildi. Böylelikle Erdoğan kendisinden önceki onbir cumhurbaşkanından farklı olarak, doğrudan halk tarafından seçilmiş ilk cumhurbaşkanı oldu (YSK, 2014).

Bu seçimde Ekmeleddin İhsanoğlu’nun aldığı oy (yüzde 38.44); aynı yıl birkaç ay önce yapılan belediye seçimlerinde CHP ve MHP’nin aldığı toplam oyun gerisinde kalmıştır. Bu iki partinin dışında başka partilerin de “çatı aday” ittifakında yer aldığı düşünüldüğünde, yapılmış olan ittifak ve/veya İhsanoğlu’nun adaylığı bir sinerji yaratmadığı gibi mevcut oy potansiyeline dahi ulaşamamıştır.

Bu örnek açıkça göstermektedir ki; seçim ittifakları siyasi partiler arasında yapılmaktadır ama partilerin (ya da onların liderlerinin) bir isim üzerinde uzlaşması, seçmenlerinin de aynı isim üzerinde uzlaşacağı anlamına gelmiyor. “Mühendislik hesapları” ile yapılan ittifaklardan değil, sosyolojik gerçeklerle uyumlu olan ittifaklardan sonuç alınabiliyor.

Bu başlıkta son olarak değinilmesi gereken bir husus da şudur: Türkiye’de cumhurbaşkanlığı seçiminde ittifak/işbirliği yapmak isteyen siyasi partileri, 2014 seçiminde olduğu gibi “çatı aday” formülüne zorlayan etmenlerin başında “mevzuat” gelmektedir. 6271 sayılı Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu (m. 4/1) , seçimin ilk turunda herhangi bir adayın geçerli oyların salt çoğunluğunu alamaması halinde, ilk turda “en çok oy alan” iki adayın ikinci tur oylamaya katılmasını öngörüyor. Hâlbuki iki türlü seçimin siyasal hayatı en fazla etkilediği ülke olan Fransa’da cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci turuna, ilk tur oylama neticesine göre “en iyi durumda olan” iki adayın katılma hakkı bulunmaktadır. Her ne kadar pek karşılaşılsa da, buradaki “en iyi durum” referansı geniş yorumlanarak, birinci turda fazla oy almış olan adayın, ikinci turda kendisinden daha fazla oy toplayabilme şansı olan aday lehine feragat ederek seçimden çekilebilmesine imkân tanımaktadır. Bu imkân, seçimde işbirliği yapmayı düşünebilecek parti ya da adayları, bu işbirliğini mutlaka seçimden önce yapma mecburiyeti ile karşı karşıya bırakmamakta, ittifaklar ikinci tur öncesine kalabilmektedir. Fransa’da genellikle olan budur. Siyasi partiler ya da adayların, seçim öncesinde “ortak aday” belirleme yoluna gitmelerini gerektiren bir durum yoktur. İlk tur oylamadan sonra siyasi partiler (ve adaylar) değerlendirmelerini yapar ve ikinci turda alacakları pozisyonu belirlerler. İttifaklar da bu aşamada netleşir. Böylelikle çok daha sağlıklı işbirliği vasatı kendiliğinden oluşur. Türkiye’de ise bunun önünde mevzuat engeli bulunmaktadır. Yukarıda zikredilen kanun maddesi, cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci tur oylamasına, mutlaka (ve sadece) “en çok oy alan” iki adayın girebileceğini öngörüyor. Söz konusu maddenin ikinci ve üçüncü fıkraları; ikinci tur oylama öncesinde adayların birbiri lehine feragatine cevaz vermiyor. Böyle olunca da siyasi partiler şayet seçim ittifakı yapmayı planlıyorlarsa, bunu mecburen seçimden önce yapmak zorunda kalmakta ve kendilerini “çatı aday” gibi zorlama formüller üretme ihtiyacı içinde bulmaktadırlar.

3.2.3 24 Haziran Seçimleri

24 Haziran 2018 seçimleri sonucu ile Cumhurbaşkanı Erdoğan ve AK Parti; referandum oylamaları, genel, mahalli ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde üst üste toplam on dördüncü zaferini kazandı. Seçmenin seçime teveccühü yüksek bir oranda gerçekleşti. Katılım oranı resmi verilere göre Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde

%86,24, Parlamento seçimlerinde ise %86,22 oldu. Bu oranlarda katılımın olduğu seçimde Recep Tayyip Erdoğan aldığı %52,59 oy ile Cumhurbaşkanlığı sisteminin ilk cumhurbaşkanı oldu. AK Parti Parlamentoda 295 milletvekilini seçimlerde aldığı yüzde 42,56'lık oy oranıyla elde etti. MHP'nin yüzde 11,10 oy oranıyla kazandığı 49 vekiliyle birlikte Cumhur İttifakı toplamda yüzde 53,66 oy oranı ve Mecliste toplam 344 sandalye ile Mecliste çoğunluğu elde etti. Cumhurbaşkanı Erdoğan 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki yüzde 51,7'lik oy oranını yüzde 52,59'a çıkararak yeni bir seçim başarısına imza attı. Buna ek olarak Erdoğan 63, AK Parti ise 64 ilde sandıktan birinci çıktı. Bu da AK Parti'nin siyasetteki tek "Türkiye partisi" kimliğini taşıyan aktör unvanının 24 Haziran için de geçerli olduğunu gösterdi (YSK, 2018).

Millet İttifakını oluşturan CHP-İYİ Parti-Saadet Partisi ise yüzde 33,94 oranında kalmışlardır. Bu sonuçlarla Millet ittifakı 189 sandalye ile Parlamentoda Cumhur İttifakı karşısında çoğunluğu elde edememiş ve hedeflerinin çok gerisinde kalmıştır. İttifakın içindeki Saadet Partisi yüzde 1,34 oranında oy alabilmiş ve muhafazakar oylar için yeni bir tercih olacağı iddiasını ispatlayamamıştır. Saadet Partisi; CHP listesinden yalnızca iki milletvekili ile Parlamenta girebilmiştir. Millet İttifakının bir diğer önemli bileşeni olan İYİ Parti ise yüzde 9,96 oy oranında kalmış ve Parlamenta 43 milletvekili sokabilmiştir. Dolayısıyla Cumhur İttifakı'nın Mecliste azınlığa düşürülmesi motivasyonu ile oluşturulan Millet İttifakı seçimlerde başarısız olmuştur.

24 Haziran 2018 genel seçimleri ile alakalı en çok merak edilen bir diğer husus HDP'nin barajı geçip geçemeyeceğiydi. Bu konu; Parlamentodaki sayısal dağılımı önemli oranda etkileyecek bir meseleydi. HDP, seçim kampanyasını Millet İttifakı ile benzer bir söylem üzerine inşa etmişti. Seçim barajını geçmeleri halinde Cumhur İttifakı'nın Parlamentoda çoğunluğu kaybedeceği söylemini öne çıkarmışlardı. Bunun için de sosyal medyada "Her Evden HDP'ye 1 Oy", "1 Oy İnce'ye, 1 Oy HDP'ye" gibi kampanyalar düzenlenerek diğer partilerin desteğiyle HDP'nin barajı geçmesi sağlanmıştır. Bu kampanyalar ile HDP yüzde 11,7 oranında oy alarak Mecliste 67 milletvekilliği kazanmıştır. HDP'nin Doğu ve Güneydoğu illerindeki toplam oyları düşmesine rağmen batı illerindeki büyükşehirlerde oylarının artması bu kampanyaların görece başarıya ulaştığını göstermiştir.

24 Haziran seçimlerinin sonuçlarının detaylı bir sayısal analizi yapılmadan önce bu seçimlere yön veren temel dinamiklerin daha iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu seçimlere etki eden ve seçim sonuçlarını etkileyen üç unsur; 16 Nisan referandumuyla oylanan Cumhurbaşkanlığı sistemine fiili geçiş, partilerin resmi olarak ittifak yapabilmelerine olanak sağlayan seçim ittifakı düzenlemesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan stratejik oy verme davranışlarıdır. Bu üç unsurun seçim sonuçları üzerindeki etkilerinin anlaşılması; gelecek seçimlerde muhtemel oy verme davranışlarının analiz edilmesi açısından önemlidir.

Türkiye’de siyasal sistem dönüşümü üzerinde uzun yıllardır süren tartışmalar ve ideal sistem arayışları; 16 Nisan referandumu sonucu ile halk tarafından kabul görmesi ve Cumhurbaşkanlığı sistemine geçişle beraber son bulmuştur. Geçmişteki siyasal krizlerin bir kez daha yaşanmaması için düzenlenen bu sistem yasama, yürütme ve yargı ilişkilerinin düzenlenmesi bakımından “başkanlı” hükümet modeline göre hazırlanmıştır. Her ne kadar söz konusu sistem 16 Nisanda halk tarafından onaylanmış olsa da 24 Haziran seçimleri kampanyalarında CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi ve HDP seçim vaatlerini parlamenter sisteme geri dönüş üzerine kurmuşlardı. Özellikle CHP, İYİ Parti ve Saadet Partisi iyileştirilmiş bir parlamenter sisteme geçileceği vaadinde bulunurken bu şekilde parlamenter sisteme geri dönüşün eski yönetim krizlerini geri getirmeyeceğini iddia etmişlerdir. Ancak söz konusu bu üç parti de bu konuda somut bir yol haritası ortaya koyamamışlardır. Dolayısıyla 24 Haziran seçimlerinin sonuçları itibariyle aynı zamanda 16 Nisanda halk tarafından kabul edilen Cumhurbaşkanlığı sistemine geçişe halkın teveccühünün devam ettiğini bir kere daha göstermiştir

Siyasi partilerin seçim için ittifak kurmalarının, partilerin parlamentodaki dağılımı üzerinde de etkili olduğu gözlenmiştir. Misalen CHP’nin mecliste kazandığı koltuk sayısı üzerinde Millet İttifakı’nın büyük bir etkisinin olduğu açıkça görülmektedir. CHP; yıllarca milletvekili çıkaramadığı illerden milletvekili çıkarma bahtiyarlığına ulaşmıştır. Hatta o kadar ki milletvekili çıkaramayacakken yapmış olduğu ittifak sayesinde Adıyaman, Karabük, Karaman, Kars, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Nevşehir, Şanlıurfa ve Yozgat’tan milletvekili götürebilmiştir. Zira gerek seçim ittifakları düzenlemesi gerekse de Türkiye’de nispi temsil sisteminin D’Hondt usulü ile uygulanmasının bir sonucu olarak; ittifaka dâhil

partilerden biri, seçim çevresinde aldığı oy sayısı ile milletvekili çıkaramadığı hallerde almış olduğu oy ittifakın diğer partilerine aldıkları oylara oransal olarak eklenmektedir. Bu durum ittifak düzenlemesinin “ittifak yapan siyasi partilerin milletvekili sayısının hesaplanmasında ittifakın toplam oyunun esas alınacağı” hükmüne dayanmaktadır. Örneğin her ne kadar kendisi milletvekili çıkaramasa da Saadet Partisi'nin Millet İttifakı'nda yer almasından dolayı Cumhuriyet İttifakı'nın milletvekili sayısı yedi (Ankara, Bartın, İstanbul, Sakarya, Samsun, Şanlıurfa, Yozgat'tan birer milletvekili) azalmasına sebep olmuştur. Toplamda ise İYİ Parti ve Saadet Partisi'nin Millet İttifakı'nda yer almalarından dolayı CHP 12 ilde kendi oyları yetmemesine rağmen bu partiler sayesinde milletvekili çıkarabilmiştir. Bu da seçim ittifakının CHP'ye fayda sağladığının açık bir göstergesidir.

Genel olarak her iki ittifaka oy veren seçmenlerin davranışlarının yeni sistemi kısmen şekillendirdiği gözlenmiştir. Bu durum stratejik ve taktik oy verme davranışının da bir tezahürüdür. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ve seçim ittifakları birlikte değerlendirildiğinde Türkiye siyasetinde sosyokültürel olarak seçmen tabanları birbirine yakın partilerin ittifak kurmalarına ortam sağlayacağı beklenirdi. Ancak 24 Haziran'da seçim ittifaklarının yasal hale gelmesi ile Türkiye'deki siyasi sistemin; seçim sonuçlarından sadece biri olan iktidarı muhalefete düşürme amacı için iki bloklu bir yapıya evrilmesi gibi öngörülen sonuçlar ortaya çıkardığı gözlenmiştir. Dolayısıyla 24 Haziran seçimlerinin en önemli sonucu; ittifakların blok içinde konsolidasyonunun sağlanması ve bloklar arasından ziyade blok içi oy geçişkenliği yaratmasıdır diyebiliriz. Seçmenin stratejik oy verme davranışının bir sonucu olarak CHP'den HDP ve İYİ Parti'ye, Saadet Partisinden CHP'ye ve AK Partiden MHP'ye oy geçişleri yaşanmıştır. Bu durum stratejik seçmen davranışının da bloklar üzerinden şekillendiğini göstermektedir.

Millet İttifakı'na dahil olan partiler belirgin bir stratejiden ziyade taktiksel hamlelerle ittifakı başarıya ulaştırmaya çalışmışlardır. Başta Saadet Partisi ve İYİ Parti CHP ile ittifak kurma sürecini kendi gelecekleri açısından kullanışlı bir araca çevirmek istemişlerdir. Bu iki parti diğer partilerin kendilerine muhtaç olduğu inancıyla hareket etmiş ve partilerini sürekli gündemde tutmaya çabalamışlardır. Seçim sürecinde Saadet Partisi kendinin kilit parti olduğu konusunda diğer partilerin seçmenlerini ikna etmeye dönük siyaset yürütürken, Akşener ve İYİ Parti ise

siyasetin önemli aktörü haline gelmeye çalışmışlardır. Millet İttifakı'nın seçimlerden hemen sonra sona erdiğinin deklere edilmesi bu taktiksel hamlelerin en son örneğidir.

3.2.3.1 24 Haziran Seçimlerinde Cumhur İttifakı

AK Parti 24 Haziran seçimlerine MHP ile birlikte Cumhur İttifakı çatısı altında girerek seçim sürecinde dinamik ve yenilikçi bir kampanya yürütmüştür. AK Parti; daha önceki seçim dönemlerindeki gibi icraat ve kalkınmaya dayalı bir söylem geliştirmiş, seçim manifestosunda Türkiye'nin küresel güç olma hedefiyle daha fazla refah, adalet, özgürlük ve kalkınma vaatlerini birleştirmiştir.

Seçim kampanyası sürecinde seçim beyannamesi olarak küresel gelişmeler ışığında dijitalleşme, yerli ve milli yatırımlarla teknolojik gelişmişliği yakalama, özellikle gençlere yatırım ve kadınların iş hayatına kazandırılması hususlarına dayalı bir yol haritası çizmiştir. Dolayısıyla yerlilik ve millilik ekseninde şekillenen kalkınmacı, yenilikçi ve icraatçı seçim kampanyası AK Parti'ye başarı getirmiştir. Böylece 2018 Cumhurbaşkanlığı ve genel seçimlerinin en net kazananı Cumhurbaşkanı Erdoğan ve lideri olduğu AK Parti olmuştur. Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan 63, AK Parti ise 64 ilde sandıktan birinci çıkmış, bu da AK Parti'nin siyasetteki tek "Türkiye partisi" kimliğini taşıyan aktör unvanı iddiasını 24 Haziran seçimleri sonucuna göre de sürdürmüştür.

24 Haziran seçimlerinin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın liderliğini tekrar perçinlediğini ortaya koyan en önemli gösterge 26 milyondan fazla seçmenin oyunu olarak tekrar cumhurbaşkanı seçilmesidir. Bu seçimde Erdoğan 2014 Cumhurbaşkanı Seçimine kıyasla yaklaşık 6 milyon daha fazla oy almıştır. Söz konusu 6 milyonluk farkı anlamlı kılan istatistik; seçmen sayısındaki değişiklik ve seçmen katılımıdır. 24 Haziran'da, 2014 seçimlerine kıyasla seçmen sayısı yaklaşık 4 milyon artmış bununla beraber seçime katılım oranı yüzde 74'ten yüzde 86,24'e çıkmıştır. Ayrıca yine geçerli oy sayısı 24 Haziran'da 2014 seçimiyle kıyaslandığında 8,5 milyon arttığı görülmüştür. Bu veriler göz önüne alındığında 2014'te oy kullanmayan o dönemin yeni seçmenlerinin önemli bir kısmının da 24 Haziran'da Cumhurbaşkanı Erdoğan'a oy verdiği düşünülebilir.

İstatistiki veriler üzerinden seçim sonuçları incelendiğinde AK Parti ve Erdoğan açısından en yüksek oy oranlarına ulaşılan illerin “AK Parti’nin kalesi” olarak nitelenen yerler olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda AK Parti ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın en yüksek oy aldığı şehirler Rize, Bayburt, Çankırı, Gümüşhane ve Aksaray olurken önceki seçimlerde en düşük oy alınan yerler olan Hakkâri, Şırnak ve Tunceli ise 24 Haziran seçimlerinde de bu özelliklerini korumuşlardır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde alınan bu sonuçların birkaç açıdan değerlendirilmesinde fayda vardır. Özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın AK Parti’nin oy oranından yaklaşık yüzde 10 fazla, Cumhuriyet İttifakı’nın toplam oyundan ise yaklaşık yüzde 1 oy eksik alması dikkat çekici bir veridir. Bu sonuç AK Parti ve MHP’nin birlikteliği ile kurulan Cumhuriyet İttifakı’nın her iki partinin tabanından da destek gördüğünü ortaya koymaktadır. Böylelikle başta bu iki partinin destekleyenleri olmak üzere Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin geniş halk kitleleri tarafından güçlü bir şekilde kabul gördüğü ön plana çıkan bir diğer nokta olarak değerlendirilebilir. Bu sonuçlar topyekûn değerlendirildiğinde başta Millet İttifakı’na dahil partilerin yürüttüğü şaibeli referandum iddialarının halkta karşılık bulmadığı kere daha ortaya konulmuştur. Seçim ittifakları sisteminin her iki partinin tabanında büyük oy kayıplarına yol açacağına yönelik argümanların gerçeği yansıtması bir diğer dikkat çekici noktadır.

Öte yandan AK Parti’nin 24 Haziran seçimlerinde aldığı oylar 1 Kasım 2015 seçimleriyle kıyaslandığında yaklaşık 7 puanlık bir düşüş yaşadığı müşahade edilmiştir. AK Parti’den Cumhuriyet İttifakı’nın diğer ortağı olan MHP’ye oy geçişinin gerçekleşmiş olma düşüncesi kamuoyu nezdinde ön plana çıkan nedenlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Beş partinin ülke genelinde yüzde 10’luk seçim barajını aşmayı başararak Parlamente’ye girdiği düşünülürse AK Parti’nin yüzde 42,6’lık oy oranı ile Mecliste elde ettiği 295 sandalyenin tatmin edici olduğu söylenebilir. AK Parti’nin Büyükşehirlerde 1 Kasım seçimlerine nazaran 24 Haziran seçimlerinde bir oy kaybına uğradığı söylenebilir. AK Parti; daha önceki seçim sonuçlarına göre birinci olduğu büyükşehirlerde bu seçimle önceki seçim sonuçları kıyaslandığında ortalama yüzde 6 ila 14 arasında bir oy kaybına uğradığı gözlenmiştir. AK Parti’deki bu kaybın sebeplerinin anlaşılması ve bu düşüşe sebep

olan sorunların çözülmesi gerekliliğinin tespit edilmiş olması kuşkusuz AK Parti'de yenilenmenin devam edeceğini de göstermektedir.

MHP, 24 Haziran seçimlerine Cumhuriyet İttifakı çatısı altında girerek en büyük sürprizi yapan parti olmuştur. Seçim kampanyasını 15 Temmuz hain darbe girişiminden sonra Yenikapı ruhu ve devletin bekası temel zemini üzerinde kurarak AK Parti ile birlikte hareket etmiştir. MHP seçim sürecinde Türkiye'nin kritik bir süreçten geçtiğini ve devletin bekası için yerli ve milli politikaların uygulanmasının zaruri olduğuna vurgu yapmış, ayrıca AK Parti'nin cumhurbaşkanı adayı Erdoğan'ı destekleyeceğini de deklere etmiştir.

MHP tüm anket ve kamuoyu araştırmaları sonuçlarının gösterdiğinin aksine 24 Haziran seçimlerinde yüzde 11,1 oranında oy kazanarak 1 Kasım 2015 seçimlerinde kazandığı 40 milletvekili sayısını 9 arttırarak 49'a çıkarmıştır. MHP 45 ilde oy oranını arttırmış ancak hiçbir ilde birinci parti olamamıştır. Buna mukabil 12 ilde yeni milletvekili kazanmayı başarmıştır. Partinin milletvekili çıkardığı yeni seçim çevrelerindeki artan oy oranları dikkat çekicidir. MHP'den ayrılanların kurduğu İYİ Partinin seçimlere girmesinin MHP'nin aldığı oylarda ne gibi bir tesir edeceğinin tahmin edilememesi, seçim öncesinde oy oranlarının tahmin edilmesinde belirsizliğe sebep olan en temel husustu. Meral Akşener önderliğinde kurulan İYİ Parti'nin MHP'nin oy oranlarında ciddi bir düşüşe neden olacağı tahminleri yapılsa da kamuoyunda karşılık bulmamış ve sonuç farklı beklentilerin tersine olmuştur. Bununla beraber Akdeniz ve Ege'de MHP'nin oylarında anlamlı bir azalma olduğu gözlenmektedir. Milliyetçi seçmen kitlesinin de olduğu Adana, Afyon, Antalya, Aydın, Burdur, Denizli, Isparta, Mersin, Osmaniye, Karaman, Uşak ve Manisa'da daha önceki seçimlere göre MHP'nin oy oranlarının düştüğü bariz bir şekilde görülmektedir. Bu düşüşün nedeni; söz konusu bölgelerde MHP tabanının İYİ Parti'ye yönelmesi olarak değerlendirilebilir (YSK, 2018).

MHP Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki oy artışıyla, Ege ve Akdeniz'de yaşadığı oy kaybını telafi etmeyi bilmiştir. 24 Haziran seçimlerinde MHP'nin Kürt seçmenin yoğun olarak yaşadığı Ağrı, Batman, Bitlis, Hakkari, Iğdır, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli ve Van olmak üzere on iki ilde oy oranlarını arttırması dikkatten kaçmamıştır. Ayrıca bu illerin sekizinde 24 Haziran seçimlerinde

MHP hem 7 Haziran 2015 hem de 1 Kasım 2015 seçimlerindeki oy oranlarının üzerine çıkmayı başarmıştır. Tüm partiler bazında oy oranlarındaki artış göz önüne alındığında bu bölgelerde oy oranını en çok artıran partinin MHP olduğu gözlenmiştir (YSK, 2018).

Partinin oy oranındaki bu tahmin edilmedik yükselişin temelinde iki sebebinin olduğu düşünülmektedir; AK Parti ile MHP geçişken, arasında gidip gelen milliyetçi muhafazakâr oyların önemli bir bölümünün MHP'ye kayması ve bir kısım AK Parti destekçisinin bu seçimlerde MHP'ye oy vermesi olarak değerlendirilmektedir. Seçmen tercihlerindeki bu değişimin birkaç sebebi olduğu düşünülmektedir: Öncelikle her iki partinin seçimlere Cumhuriyet İttifakı çatısı altında girmesi; daha önceki seçimlerde AK Parti'ye oy veren milliyetçi seçmenlerin bir kısmının MHP'ye kaymasını kolaylaştırmıştır. Bu oy kayması; ittifak düzenlemesi sayesinde ittifaka dâhil herhangi bir partinin kazancının aynı ittifak içerisindeki diğer parti ve/veya partilerin de yararına olduğunun seçmen tarafından idrak edilmiş olması hem bu geçişi kolaylaştırmıştır hem de seçmenin seçim ittifakı kurulmasının faydalarını benimsediği anlamına geldiği söylenebilir. İkinci olarak MHP'nin devlet bekası söylemini önceleyerek AK Parti ile birlikte hareket etmesinin seçmenin bu yönelimini belirginleştirdiği söylenebilir. Bu sonucu oluşturan üçüncü etken ise ilk etapta İYİ Parti'ye yönelen milliyetçi seçmenin bu partinin yaşadığı ideolojik savrulmalar sonucu MHP'ye geri dönmesi olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla İYİ Parti MHP'den gelen milliyetçi oyları bir arada tutmayı becerememiştir. Bu temel iki sebep dışında MHP'nin oy oranını arttıran diğer bir etmen; MHP'den kopup İYİ Parti saflarına geçen seçmenlere tepki göstermek isteyen kararsız milliyetçi seçmenin MHP'de karar kılmasıdır. Bu argümanı destekleyen bir diğer gösterge; AK Parti'nin önceki seçimlere göre oylarının düştüğü, milliyetçi oyların yoğunlukta olduğu bilinen başta Erzurum, Erzincan, Yozgat, Konya ve Iğdır illerinde MHP'nin oylarının önemli oranlarda artmasıdır. Bu illerde MHP'nin oyları 1 Kasım 2015'deki oy oranlarının üzerine çıkmıştır. Ayrıca MHP'nin oylarının Doğu, Güneydoğu ve İç Anadolu bölgelerinde artmasına karşın AK Parti'nin oy oranının çok az miktarlarda artması veya azalması seçmenin MHP'ye yöneldiğini göstermektedir. Özetle MHP'den İYİ Parti'ye bir kısım oy geçişi yaşanırken aynı zamanda bir kısım kararsız milliyetçi oylarla birlikte, AK Parti'den de MHP'ye oy

geçışı olmuş ve bu sayede neticede MHP'nin son seçimlerdeki oyunu koruduğu gözlenmiştir.

3.2.3.2 24 Haziran Seçimlerinde Millet İttifakı

24 Haziran 2018 seçimlerinde en başarısız partinin CHP olduğu söylenebilir. Bu seçimlerde CHP'nin önceki seçimlere nazaran büyük bir oy kaybına uğraması parti tabanında yönetime karşı ciddi sorgulamalara yol açmış ve bu partiye gönül verenlerin zihinlerinde partinin geleceğine dair bir belirsizlik yaratmıştır. Muharrem İnce'nin partinin cumhurbaşkanı adayı olarak takip ettiği popülist strateji sayesinde seçimlerde CHP'ye nazaran daha fazla oy elde etmesi seçim süreci boyunca da sürekli gündeme geldiği gibi -parti içi muhalefetin harekete geçmesine- ve CHP'de yeni bir lider arayışı ve liderlik mücadelesi başlamasına yol açmıştır. 24 Haziran seçimlerinde CHP temel seçim stratejisini Cumhurbaşkanı Erdoğan'a karşı bir cephe oluşturma üzerine kurdu. Erdoğan karşıtı diğer siyasi oluşumların da desteğini alarak bu cephe sayesinde hem Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde seçilmesini önlemek hem de Cumhuriyet İttifakı'nı Parlamentoda azınlığa düşürmek üzerine kurdu. Bu taktiğin bir gereği olarak ilk icraatları; İYİ Parti'nin Mecliste grup kurabilmesi için CHP'den 15 milletvekilinin İYİ Parti'ye geçmesi oldu. Ancak Yüksek Seçim Kurulunun (YSK) kararını dahi beklemeden yapılan bu eylem YSK'nın kararını açıklamasından sonra gereksiz olduğu anlaşılmıştır. Ardından cumhurbaşkanlığına çatı adayı olarak Abdullah GÜL'ü göstermek için CHP-İYİ Parti- Saadet Partisi arasında görüşmeler yapıldı. Aynı partinin 2007'de Abdullah GÜL'ün Cumhurbaşkanı adaylığına karşı çıkarken bu defa Erdoğan'a karşı öne sürmek istemesi manidardır. Çatı aday projesinin başarısız olmasının ardından ise Parlamento seçimlerinde Cumhuriyet İttifakı'nı başarısızlığa uğratma amacı ağırlık kazandı. Bu strateji doğrultusunda CHP ülkenin yapısal sorunlarına değinen ve çözüm önerileri sunan politikalar yerine bütün seçim kampanyasını Erdoğan karşıtlığı üzerine kurdu ve nihayetinde başarısız oldu.

CHP 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde 1 Kasım 2015'deki oy oranıyla kıyaslandığında 2,6 puan kaybettiği ve yüzde 22,6 oranında bir oy elde ettiği gözlenmektedir. Bununla beraber seçim sistemindeki seçim ittifakları düzenlemesi, CHP'nin de kendi seçmenine "bir oy CHP'ye bir oy HDP'ye" mesajı yerine ulaşmış ve ilaveten milletvekili sayısının 550'den 600'e çıkmasının bir sonucu olarak HDP 1

Kasım'da 34 olan vekil sayısını 46'ya çıkararak Meclise girmeyi başarmıştır. Saadet Partisi ve İYİ Parti ile yapılan ittifak oy oranındaki azalmaya rağmen milletvekili sayısındaki artışın asıl kaynağı olmuştur. Seçim ittifakları düzenlemesinin bir gereği olarak milletvekillerinin önce ittifaklara dağıtılması, sonrasında ise ittifak içerisindeki partilere oy oranlarına uygun bir şekilde paylaştırılması kuralı Saadet Partisi'ne verilen oyların bu partinin tek başına vekil çıkaramadığı illerde CHP'ye avantaj sağlamasına sebep olmuştur. Seçim sonuçlarında da Saadet Partisi'nin oylarının pek çok yerde CHP'ye yaradığı görülmüştür. CHP Saadet Partisi ve İYİ Parti'den gelen artı oylar sayesinde uzun zamandır milletvekili çıkaramadığı Elazığ, Adıyaman, Kastamonu, Kars, Karaman, Kırşehir Kütahya Yozgat, Şanlıurfa ve Nevşehir'den milletvekili kazandı.

Her ne kadar milletvekili sayısında bir düşüş olmasa da CHP'nin özellikle -partinin kalesi- olarak bilinen bazı büyükşehirlerdeki oy düşüşleri CHP'den HDP'ye belirgin bir oy geçişi yaşanmasının bir sonucu olarak görülmektedir. Örneğin İzmir'de CHP'nin oyları Kasım 2015'e kıyasla yaklaşık 4,5 puanlık bir düşüş gösterirken HDP'nin oyları ise yaklaşık 3 puan artmıştır. Yine İzmir'de İYİ Parti'nin yüzde 10,8 oranında oy alması dikkatten kaçmamıştır. Bu durum CHP'den HDP ve İYİ Parti'ye oy geçişlerinin olduğunu göstermektedir. CHP'deki bu düşüş Millet İttifakı'nda partiler arasındaki oy geçişkenliğinin çok daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Üstelik CHP'den yalnızca ittifaka dâhil partilere değil resmi olarak ittifakta bulunmayan HDP'ye de oy geçişi olmuştur. Dolayısıyla partinin oy oranlarındaki dramatik düşüşün sebebi olarak bu oy geçişleridir diyebiliriz. Bu sebeple partinin en fazla oy kaybı yaşadığı iller de geleneksel olarak en güçlü olduğu yerlerdir. Bu durum seçmenlerin stratejik oy verme davranışından en çok etkilenen partinin CHP olduğunu göstermektedir.

Seçimlerin CHP penceresinden baktığımızda seçimlerin bir diğer önemli sonucunun partinin 25 ilde milletvekili çıkaramamış olması önemli bir sonuçtur. Bu illerin neredeyse tamamının Doğu ve Güneydoğu illerinin olması dikkat çekmektedir. CHP bu bölgelerde AK Parti, HDP ve MHP'den sonra dördüncü parti olmuştur. Dolayısıyla CHP'nin seçim kampanyası sürecinde Kürt seçmenin desteğini almak için yürüttüğü popülist ve pragmatist söylemin bu kesim üzerinde herhangi bir etki yaratmadığı da anlaşılmıştır. CHP'nin bölgede hala varlık gösterememesi bir

Türkiye partisi olmasının önündeki en büyük engellerden birisidir. CHP'nin Parlamentodaki oyları düşmüş, cumhurbaşkanı adayı Muharrem İnce'nin seçim öncesinde iddia ettiği gibi seçimler ikinci tura kalmamış ve ilk turda Cumhurbaşkanı Erdoğan tartışmasız bir zafer elde etmiştir.

HDP'nin de 24 Haziran seçim kampanyasının ana eksenini tıpkı CHP gibi Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın seçilmesini engellemek ve AK Parti'nin Parlamentoda azınlığa düşmesini sağlamaktır. HDP her ne kadar yasal olarak Millet İttifakı'nda yer almasa da resmi olarak bu ittifakı oluşturan partilerin ana amacının da HDP'nin ana amacı ile örtüşmesi HDP'yi resmi olmasa da bu ittifakın fiiliyatta bir parçası haline getirmiştir. Öyle ki bu ittifakın seçim sonrasında yönelik hazırladığı her senaryoda HDP de bu karşıt cephenin bir parçası olarak durmuştur. Hatta Millet İttifakını oluşturan İYİ Parti ve Saadet Partisi dahi Cumhur İttifakı'nın başarısız olmasının ana şartının HDP'nin barajı aşması olduğunu sık sık dile getirmişlerdir. Bu sebeple başta CHP'den olmak üzere Millet İttifakı'nı oluşturan partilerden HDP'ye oy geçişi yaşandı. Seçim öncesi dönemde baraj tartışmalarıyla gündemde olan HDP 24 Haziran genel seçimlerinde barajı geçerek Parlamentoda yer alan partilerden birisi olmuştur. 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde milliyetçi Kürt siyasi geleneği içerisinde seçim barajını aşarak Mecliste temsil fırsatı elde eden ilk parti olan HDP 24 Haziran seçimlerinde de yüzde 11,7 oranında oy alarak 67 sandalye kazanmıştır. Buna karşın Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde HDP'nin adayı Selahattin Demirtaş için aynı başarıdan söz etmek mümkün değildir. Öyle ki Demirtaş 2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde aldığı yüzde 9,76'lık oy oranının altına düşmüş ve yalnızca yüzde 8,4 oranında oy toplayabilmiştir.

1 Kasım 2015 genel seçimlerinde HDP; birinci parti olarak çıktığı on iki şehirden yalnızca Bitlis'te ikinci sıraya gerilemiş ve diğer on bir şehirde yine birinci parti olmayı başarmıştır. Ancak birinci olduğu on bir şehirde de ciddi oranda oy kaybetmiştir. Bu on bir şehirde oy oranlarındaki düşüş hesaplandığında HDP'nin ortalama yüzde 8 oranında oy kaybettiği görülmektedir. Tam da bu noktada 2015 genel seçimleri dönemindeki taktiksel/emanet oy tartışmalarına değinmekte yarar vardır. Güçlü olduğu şehirlerde ciddi kayıplar yaşayan HDP'nin İstanbul, Ankara ve İzmir gibi şehirler de dahil olmak üzere CHP'nin güçlü olduğu yerlerde (Çankaya, Kadıköy, Şişli, Beşiktaş vb.) oylarını önemli oranda artırdığı görülmektedir. Söz

konusu şehir ve ilçelerdeki seçmen sayıları da dikkate alındığında HDP'nin Doğu ve Güneydoğu şehirlerindeki oy kaybını buralardan tolere ettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla CHP'den HDP'ye ciddi bir oy geçişinin olması HDP'nin barajı geçmesinde en etkili faktörlerden birisidir.

Sonuç itibarıyla HDP'ye olan destek Kürt seçmenlerin yoğunluklu olarak yaşadıkları illerde azalsa da parti bu düşüşü batıda CHP seçmenlerinden gelen oylarla takviye etmiştir. CHP'nin Cumhuriyet İttifakı'nın Parlamentoda azınlığa düşmesini sağlamak için yürüttüğü bu strateji CHP'nin emanet oylarıyla HDP'nin barajı geçmesine sebebiyet vermektense öteye gidememiştir. Dolayısıyla HDP'nin barajı aşması, muhalefetin stratejik oy verme davranışı üzerinden AK Parti'nin Mecliste gücünü sınırlandırmaya dönük stratejisinin bir sonucudur. Kürt seçmenlerin HDP'nin PKK ile aynı doğrultuda politikalar uygulamasından duyduğu rahatsızlığın boyutlarını ise seçim sonuçları net bir şekilde göstermektedir. Kayyum belediyeciliğinin başarısı da HDP'ye olan teveccühü azaltan nedenlerden biri olarak görülebilir.

İYİ Parti Ekim 2017'de kurulmuş seçimlere Millet İttifakı çatısı altında girmiştir. İYİ Parti seçim kampanyası boyunca MHP'ye gönül veren seçmenin büyük ölçüde desteğini alacağı ve AK Parti seçmeninden de bu partiye oy geçişleri olacağı argümanlarını kullandı. Fakat partinin kampanya sürecinde kimliksiz ve kaygan bir siyaset izlemesi hâlihazırda bu partiye yönelmiş seçmenin dahi desteğini çekmesine yol açmıştır. Dolayısıyla 24 Haziran'da seçmenlerinin beklentilerini karşılayamayan partilerden birisi de İYİ Parti olmuştur. İYİ Parti genel seçimlerde 4 milyon 993 bin oy ile yüzde 9,96 oranında oya ulaşırken partinin cumhurbaşkanı adayı Akşener 3 milyon 649 bin oy ile yalnızca yüzde 7,2 oranında oy alabilmiştir. Akşener ve İYİ Parti'nin oy sayıları arasındaki yaklaşık 1 milyon 340 binlik farkın CHP adayı Muharrem İnce'ye gittiği birçok zeminde dile getirilmiştir.

Türkiye genelinde İstanbul'dan sekiz, Ankara'dan beş, Antalya'dan üç, İzmir, Adana, Bursa ve Mersin'den ikişer vekil çıkaran İYİ Parti Parlamentoda toplamda 43 milletvekili elde etmiştir. İYİ Parti ağırlıklı olarak Ege ve Akdeniz'den yüksek oranda oy almıştır. En düşük oy oranını ise Doğu ve Güneydoğu'dan edinmiştir. Oy oranının en yüksek olduğu illere bakıldığında Burdur, Isparta, Antalya, Çanakkale ve

Muğla'nın başı çektiği görülmektedir. İYİ Parti'nin cumhurbaşkanı adayı Meral AKŞENER'in en yüksek oy oranına ulaştığı iller de partiyle benzerlik göstermektedir. İYİ Parti lideri Meral AKŞENER oran olarak en yüksek oya Burdur (15,8), Isparta (14,8), Antalya (13,5), Denizli (13,8) ve Bilecik'te (13,2) ulaşmıştır (YSK, 2018).

Bazı kesimlerin abartılı tahminlerinin aksine İYİ Parti'nin beklenen bir sonuç aldığı söylenebilir. Yüzde 10'a oldukça yaklaşan İYİ Parti'nin oylarının çok büyük bir kısmını MHP ve CHP seçmeninden alması ayrıca önemlidir. Bu durum AK Parti alternatifi "merkez sağ" bir parti olma iddiasındaki partinin ideolojik konumlanma olarak durduğu yeri tam belirleyememesinin de bir sonucudur. Ayrıca Meral Akşener'in İYİ Parti'ye kıyasla yüzde 25 daha az oy alması partinin lider eksenli ve iktidar adayı bir parti olmaktan ziyade kendi partilerine tepkili seçmenlerin bulunduğu bir parti hüviyetine büründüğünü göstermektedir

Kamuoyunda İYİ Parti'nin gerek AK Parti'den çok oy alacağı gerekse de MHP'yi tamamen eriteceğine dair yürütülen bilinçli propaganda sonucunda oluşan hayal kırıklığı partinin yüzde 10'a yakın oy almasına rağmen başarısız olarak görülmesine yol açmıştır. Özellikle partinin genel başkanı Meral AKŞENER'in Parlamento dışında kalması partinin önümüzdeki dönemde güçlü bir siyaset izleyip izleyemeyeceğine yönelik soru işaretleri oluşturmaktadır. Her ne kadar parti Ege ve Akdeniz bölgelerinde görüldüğü gibi MHP'den belirli bir oranda oy alsa da bu oyların konsolide olup olmayacağı belirsizdir.

İYİ Parti'nin seçim sonrasında ciddi bir arayış içerisine girdiği görülmektedir. Bu sebeple partide bundan sonraki stratejisiyle ilgili farklı arayışlar mevcuttur. Son olarak İYİ Parti'nin Millet İttifakı'nda daha fazla yer almayacağı ve bu ittifakın sona erdiğinin duyurulması bu arayışın bir tezahürüdür.

Saadet Partisi 24 Haziran seçimlerine Millet İttifakı çatısı altında girdi. Saadet Partisi ile İYİ Parti arasında Aralık 2017'den itibaren başlayan görüşmeler erken seçim kararının ardından hızlandı ve CHP'nin de bu iş birliğine katılmasıyla sonuçlandı. Bu üçlü ittifakta Saadet Partisi'nin AK Parti seçmenlerinin bir bölümünün desteğini alacağı iddia ediliyordu. Fakat Saadet Partisi'nin CHP ile aynı ittifak çatısı altında bulunması kendi tabanının bir bölümü tarafından tepkiyle

karşılandı. Saadet Partisi 24 Haziran genel seçimlerinde aldığı 672 bin 139 oy ile yüzde 1,34 oy oranına ulaşmıştır. 1 Kasım seçimlerinde 326 bin oy ile yüzde 0,7'de kalan Saadet Partisi 24 Haziran seçimlerinde oyunu artırmıştır. Ancak Saadet Partisi BBP ile ortak girdiği 7 Haziran seçimlerinde aldığı 1 milyon oyun dahi gerisinde kalmıştır. 24 Haziran genel seçimlerinde Bayburt (3,2), Batman (3,1), Trabzon (2,5), Konya (2,3) ve Kocaeli (2,2) Saadet Partisi'nin en yüksek oy oranına ulaştığı iller olmuştur.

Saadet Partisi hiçbir seçim bölgesinde milletvekili çıkaracak kadar yeterli oy alamadığı için elde ettiği oylar seçim kanunu gereği ittifakın diğer üyelerine eklenmiştir. Bu sayede CHP; İYİ Parti ve Saadet Partisi'nin oylarının buralardan milletvekili çıkarmalarına yetmediğinden ve aynı ittifakta olmalarından dolayı bu partilerin oyları sayesinde yıllardır vekil çıkaramadığı illerin de aralarında olduğu Elazığ, Adıyaman, Karaman, Kastamonu, Karabük, Kırşehir, Nevşehir, Yozgat, Şanlıurfa, Kırıkkale ve Kütahya'da birer milletvekili çıkarabilmiştir. Buna karşın Saadet Partisi CHP'nin kendisine ayırdığı kontenjandan altı milletvekili aday göstermiş ve bunlardan sadece ikisi 24 Haziran'da seçilmiştir. Saadet Partisi'ne ayrılan İstanbul üçüncü bölge dokuzuncu sıra ve Konya ikinci sıradan gösterilen adaylar CHP listesinden milletvekili olmuştur. Saadet Partisi seçim propaganda döneminde ve sonrasında CHP'ye verdiği katkı nedeniyle başta muhafazakar seçmenin eleştirilerinin odağında yer almıştır. Bir yandan CHP tabanı Saadet Partisi'ni ittifaka yeterince katkıda bulunmadığı gerekçesiyle eleştirirken diğer yandan muhafazakâr kesimden gelen eleştiriler de Saadet Partisi sayesinde CHP'nin parlamentoda hak etmediği, fazladan önemli sayıda milletvekili elde etmesiyle ilgilidir

SONUÇ

Türkiye’de günümüze kadar koalisyon, azınlık ve geçici hükümet şeklinde toplam 24 hükümet kurulmuş ve bunların ortalama ömürleri 8 ay 4 gündür. 15 koalisyon hükümetinin ortalama ömrü ise, yaklaşık 15 ay kadardır. Türkiye’de koalisyon hükümetlerinin uzun ömürlü olmaması siyasi istikrarla birlikte ekonomik istikrar bakımından da olumsuz sonuçlara yol açmakta ve koalisyon dönemlerindeki büyüme hızı tek parti dönemlerinin altında kalmaktadır.

TBMM’de kabul edilen Anayasa değişikliğine yönelik 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan halkoylaması sonucunda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiştir. Getirilen sistemde başkan yerine cumhurbaşkanı kavramı kullanılmaktadır. Cumhurbaşkanının görev süresi 5 yıla indirilmekte en fazla iki kez seçilebilme kuralı getirilmektedir. Yürütme organı sadece cumhurbaşkanından oluştuğu için yürütmede istikrar sağlanması planlanmaktadır. Türkiye gibi çok partili siyasi yapıya sahip ülkelerde başkanlık sisteminde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri yasamada çoğunluğun elde edilemediği durumlarda sistemin kilitlenme ve kriz doğurma potansiyelidir. Ancak anayasa değişikliği teklifinde, hem yasama organına, hem de cumhurbaşkanına ülkeyi seçime götürme yetkisi tanındığı için bu tür sorunların yaşanma ihtimali azalmaktadır. Ayrıca cumhurbaşkanına belirli alanlarda (kanunda açıkça düzenlenen konular hariç) kararname çıkarma yetkisinin tanınması yasama olan ilişkilerinde bazı sorunları aşabilmesine katkı sağlayacaktır. Kararname çıkarma yetkisinin sınırsız olmaması ve TBMM’nin aynı konuda bir kanun çıkardığı takdirde kararnamenin hükümsüz kalacak olması kontrol-denge mekanizmalarının işletilmesini, bu sayede de her iki erkin uyumlu çalışmasını teşvik edecektir.

Cumhurbaşkanına yasama ile ilişkilerinde tanınan önemli bir yetki de veto yetkisidir. Anayasa değişikliğinde Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen kanunların TBMM’de üye tamsayısının salt çoğunluğu ile tekrar kabul edileceği düzenlenmiştir. Bir tür güçleştirici veto niteliği taşıyan bu düzenleme ile yasama ve yürütmenin uyum içinde çalışması istenilmektedir.

Yeni sistemde yasama ve yürütme organı seçimleri aynı anda yapılacaktır. Dolayısıyla seçmenler cumhurbaşkanı ve meclis üyelikleri için isterlerse aynı isterlerse farklı siyasi partileri tercih edebileceklerdir. Eğer seçimler farklı tarihlerde

yapılacak olsaydı, seçmenlerin önce yapılan seçim sonuçlarına göre; tercihte bulunma olasılıkları artacağı için iradelerini tam olarak sandığa yansıtmaları konusunda tereddütler oluşabilecekti

Yapılan sistem değişikliği tarihsel süreç içerisinde Türkiye'nin kendi iç dinamikleriyle oluşturduğu bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Ülkenin kurulmasıyla birlikte benimsenen parlamenter sistem, ülkemizde ciddi sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur. Esasında ülke kurulduktan sonra kullanılan sistem parlamenter sistem görünümü başkanlık sistemidir. Bugüne kadar ülkenin yaşadığı her krizde siyasetçiler, askeri veya sivil bürokrasi suçlanmış ancak sistemin kriz üretiyor olabileceği göz ardı edilmiştir. Zaman zaman kimi siyasetler yaşanan krizlerin temelinde parlamenter sistemin olduğunu dile getirmiş olsa da bugünkü gibi anayasal değişikliğin halkın önüne koyulacağı hukuki zemin hiçbir zaman yakalanamamıştır. Gerçekten de daha cumhuriyetle tanışmadan henüz Osmanlı Döneminde karşımıza çıkan parlamenter sistem daha ilk dönemden itibaren yaşanan krizlerin temel sebebi olmuştur. Osmanlı'da bir tarafta padişah, bir tarafta siyaset öte tarafta askeri ve sivil bürokrasi yer almış, bu parçalı yapı etkili ve verimli bir yönetimin oluşmasına kurulu ve askeri/sivil bürokrasi bağlamında devam etmiştir. Gücün parçalanması çatışmalara neden olmuş, yaşanan çatışmalar büyük ekonomik, siyasal ve toplumsal krizlerin doğmasına neden olmuştur. Gerçekleştirilecek olan değişiklikle bu parçalı yapı diğerlerinin tahakkümünden kurtulmuş bir yürütme yaratacak ve böylece yaşanacak çatışmaların önüne geçildiği gibi yönetim etkili ve verimli bir hal almış olacaktır.

Başkanlık sistemi tartışmaları söz konusu olduğunda “tek adamlık” eleştirileri ön plana çıkmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi önerisi de başkanlık sistemine benzer bir biçimde aynı eleştirilere tabi tutulmaktadır. Türkiye gibi başarılı bir piyasa ekonomisine sahip bir ülkede böyle bir durumun ortaya çıkması bilimsel olarak gerçeklikten uzak görünmektedir. Gerek yazında gerekse söylemde kimi çevreler “dünyanın en gelişmiş ülkelerinin parlamenter sistem ile yönetildiği” ifade edilmektedir. Bu çerçevede örnek gösterilen ülkeler için sistem iyi işlemiş olabilir ancak siyasi tarihimiz parlamenter sistemin Türkiye’de işlemediği ve krizlere neden olduğu noktasında verilebilecek onlarca örneğe sahiptir.

“Coğrafya insanın kaderidir” der İbni Haldun. Yaşadığımız coğrafyada bizim kaderimizdir. Yaşadığımız coğrafyanın binlerce yıldır sahip olduğu ekonomik, jeopolitik ve dini önemden dolayı yoğun nüfus mücadelesinin yaşandığı bir bölge olduğunu akıllardan çıkarmamak gerekmektedir. Böyle bir coğrafyada karar alma mekanizmasının çok hızlı olması ve bürokrasinin, siyasetin belirlediği hedef doğrultusunda anında refleks verecek biçimde dizayn edilmiş olması gerekmektedir. İşte bu değişiklik, üzerinde oturduğumuz ve yoğun nüfus mücadelelerinin yaşandığı bu topraklarda kararların çok daha süratle alınıp uygulanmasını sağlayabilmek için adeta bir zorunluluktan ve belki de sadece bu yüzden bile gerçekleşmiş olması ülkenin geleceği açısından hayatiyet arz etmekteydi

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2015). “Başkanlık sistemi Öcü Değildir”, *Star*.
- Aktay, Y. (2017a). “Anayasa Değişikliği ve Liderlik”, *Yenişafak*.
- Aktay, Y. (2017b). Cumhurbaşkanlığı Sistemi Ne Getiriyor. *Yenişafak*.
- Akyol, T. (2006 26-27 Mayıs). *Siyasi Partiler Demokrasi ve Medya - Söyleşi, Siyasi Partiler ve Demokrasi* - Uluslararası Sempozyum, Ankara
- Aleskerov, F., Hasan E., Yavuz S. (2010). *Seçimden Koalisyonla Siyasal Karar Alma* (Birinci Baskı) Ankara: Efil Yayınevi
- Alkan, H. (2017 15 Mart). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Üzerine, *Liberal Düşünce Topluluğu Semineri*. <http://www.liberal.org.tr/sayfa/haluk-alkan-Cumhurbaskanligi-sistemi-uzerine,681.php> (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
- Alkan, H. (2018). *Kurumsalci Yaklaşım Işığında Yeni Sistemin Analiz: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi* (Birinci Baskı) İstanbul: Liberte Yayınları.
- Altun, F. (2017). “Türkiye’de sistem krizinin çözümü: Cumhurbaşkanlığı sistemi”, *Yeni Türkiye*, sayı 94, Mart-Nisan, 458-468.
- Arend, L. (1995). “Yeni Demokrasiler İçin Anayasal Tercihler”, (Çev: Ergun Özbudun), (Editörler: Larry Diamond, Marc F. Plattner), *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, (Birinci Baskı) Ankara: Yetkin Yayınları
- Arısoy, A. (2010). “İtalya’da Kuzey Bölgeselciliği ve Kuzey Ligi Hareketi”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı:1
- Aydın, A. (2017). “Büyük ve Güçlü Bir Türkiye İçin, İstikrar, İstiklal ve İstikbal”, Başkanlık sistemi Özel Sayısı, *Yeni Türkiye* Mart-Nisan, Sayı 51, 38-42.
- Barlas, M. (1 Ağustos 2014). “Cumhurbaşkanı Seçimine Doğru Geri Sayım Başladı”. *Sabah*.
- Barlas, M. (6 Mayıs 2016). “Erdoğan Gereği ve Davutoğlu’nun Zarif Davranışı”. *Sabah*.
- Bayraklı, E., Güngörmez O. (2017). “Hollanda Parlamento Seçimleri ve Aşırı Sağın Yükselişi”, *Analiz* Sayı:194, SETA Yayını
- BBC (11 Ağustos 2014). Cumhurbaşkanlığı Seçimleri. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140810_Cumhurbaskanligi_secimle_ri (Erişim Tarihi: 10.05.2019).

- BBC (10 Temmuz 2014). İhsanoğlu'nun Seçim Kampanyası Başladı. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/07/140710_ekmeleddin_ihsanoglu (Erişim Tarihi: 30.04.2019).
- BBC (12 Ağustos 2014). HDP'nin Oy Artışı Ne Anlama Geliyor? http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140812_hdp_analiz (Erişim Tarihi: 01.04.2019).
- BBC (5 Şubat 2018). Erdoğan'ın Tarihi Vatikan Ziyareti Başlıyor. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42940948> (Erişim Tarihi:10.04.2019).
- BBC (7 Ağustos 2014). Cumhurbaşkanı Adaylarının Sosyal Medya Kampanyaları. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140806_sosyalmedya_secim (Erişim Tarihi: 20.04.2019).
- Bilgin, M. (2017). "Parlamenter Sistemin Doğduğu Ülke: İngiltere", Semra Gökçimen (Editör), "*Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamenter Sistem (Almanya Güney, Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Örnekleri)*", Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Yayın No:8.
- Bozdağ, B. (2017). "Türkiye'nin geleceği Cumhurbaşkanlığı sisteminde", *Kriter Dergisi*, Nisan, Yıl 1, Sayı 12.
- Buran, H. (2005). *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Önerisi*. (Birinci Baskı) Ankara: Siyasal Kitabevi
- CHP Web Sitesi (13 Ocak 2017). CHP'li Yalçınkaya: Anayasa Değişikliği Tek Adam Yönetimi Getiriyor. <https://www.chp.org.tr/> (Erişim Tarihi: 01.05.2019).
- CHP Web Sitesi, (2018). Seçim Beyannamesi. <https://www.chp.org.tr/> (Erişim Tarihi: 2.04.2019).
- Coşkun, V. (2017). "16 Nisan 2017 tarihinde kabul edilen anayasa değişikliklerinin değerlendirilmesi". *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt: 22, Sayı: 36, 3-30.
- Cotteret, JM., Emerı, C. (1991). *Seçim Sistemleri*, (Çev: Ahmet Kotil), İstanbul: İletişim Yayınları, (Yeni Yüzyıl Kitaplığı)
- Cumhuriyet Gazetesi (17 Ocak 2017). Metin Feyzioğlu'ndan Referandum Açıklaması: Sandıktan 'Hayır' Çıkacak. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/661490/Metin_Feyzioglu_ndan_referandum_aciklamasi_Sandiktan_hayir_cikacak.html (Erişim Tarihi: 20.04.2019).
- Cumhuriyet Gazetesi (25 Ocak 2017). Hayır Diyeceğini Açıklayan Kamu Sen'e Saldırı. www.cumhuriyet.com.tr (Erişim Tarihi:20.03. 2019).

- Çağlar, İ. (2017). “Beştepeden 16 Nisana Erdoğan Siyaseti”. *Kriter*, Sayı:12, Nisan 2017.
- Çalmuk F (2001). *Erbakan’ın Kürtleri - Milli Görüşün Güneydoğu Politikası*, İstanbul: Metis Yayınları
- Çam, LS (2017). “Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemine Duyulan İhtiyaç”. *Yeni Türkiye*, Sayı: 94, 424-430.
- Çölaşan, T. (5 Aralık2016). “Tek Adam, Tek Parti Devleti...” *Sözcü*.
- Demir, E. (2016). *Yasal Kürtler: HEP’ten HDP’ye Kürt Siyaseti*. (Birinci Baskı) Ankara: Ütopya Yayınevi
- Deutsche W. (11 Aralık 2016). Hukukçulardan Anayasa Değişikliğine Sert Tepki. <http://www.dw.com/tr/hukuk%C3%A7ulardan-anayasade%C4%9Fi%C5%9Fiklik-teklifine-sert-tepki/a-36725812> (Erişim Tarihi: 20.04.2019).
- Deutsche W. (18 Ocak 2017). STK’lar Anayasa Değişikliği Hakkında Ne Düşünüyor? <http://www.dw.com/tr/g%C3%BCndem/s-10201> (Erişim Tarihi: 01.05.2019).
- Diamond L. (1995). “Demokrasinin Üç Paradoksu”, (Çev.: Mehmet Turhan), Larry Diamond, Marc F. Plattner (Der.) “Demokrasinin Küresel Yükselişi”, Ankara
- Dinçkol, A. (2004). “Siyasal sistem kuramı çerçevesinde kamu yönetimi alt sistemi”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, Sayı 6, Temmuz, 61-93.
- DİSK (10 Şubat 2017). DİSK-KESK-TMMOB ve TTB’den Ortak “Hayır” Çağrısı. <https://disk.org.tr/2017/02/disk-kesk-tmmob-ve-ttbden-ortak-hayir-cagrisi> (Erişim Tarihi: 20.03.2019).
- Donald LH. (1995). “Demokratik Sistemleri Karşılaştırmak”, (Çev: Levent Köker), (Editörler: Larry Diamond, Marc F. Plattner (Der.) *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, Ankara: Yetkin Yayınları
- Duverger, M. (1974). *Siyasi Partiler*, (Çev. Ergun Özbudun). Ankara: Bilgi Yayınevi (Eserin orijinali 1951 yılında basılmıştır).
- Duverger, M. (1980). *Sosyal Bilimlere Giriş*, (Çev: Ünal Oskay). Ankara: Bilgi Yayınevi (Eserin orijinali 1961 yılında basılmıştır).
- Duverger, M. (1986). *Siyasal Rejimler*, (Çev: Teoman Tunçdoğan), İstanbul: Sosyal Yayınları (Eserin orijinali 1965 yılında basılmıştır)
- Easton, D. (1965a). *A System Analysis Of Political Life*. John Wiley And Sons, New York: Wiley Place of publication
- Erbaş, B. (2011 3 Haziran). *Kemal Karpat İle Söyleşi “Başkanlık sistemi Türkiye'nin Geleneklerine Dayanıyor”*. *USA Sabah*, New York

- Erdoğan, E. (1999). Seçim Sistemleri ve Siyasal Sonuçları, s.13 [https://www.academia.edu/346993/Se%C3%A7im Sistemleri ve Siyasal Sonu%C3%A7lar%C4%B1](https://www.academia.edu/346993/Se%C3%A7im_Sistemleri_ve_Siyasal_Sonu%C3%A7lar%C4%B1) (Erişim tarihi:19.04.2019).
- Erdoğan, M. (1993). “Seçim Sistemimizde Tercihli Oy: Düzenleniş Açısından Bir Değerlendirme” *Bülten*, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları
- Erdoğan, M. (2014). *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*. (Sekizinci Baskı) Ankara: Liberte Yayınları
- Erdoğan, M. (2013), “Başkanlık Sistemi, Demokrasi ve Türkiye”, *Yeni Türkiye Dergisi*, C.9, S.51
- Erdoğan, M. (2016). “Başkanlık sistemi, Latin Amerika tecrübesi ve Türkiye”. *Liberal Perspektif*, Sayı 3, Aralık.
- Erdoğan, M (2012). *Anayasal Demokrasi*, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Esen, S. (2016). “Anayasa değişikliği teklifinin değerlendirilmesi”. *Ankara Barosu Dergisi*, S: 4, 45-73.
- Esmer, Y. (20 Kasım 2016). Başkanlık sistemi Tek Adamlığı Getirir Ama Oradan Bir İktidar Çıkamaz. *Sputniknews* <https://tr.sputniknews.com/bidebunudinle/201610201025398082-yilmaz-esmer-turkiye-baskanlik-sistemi/> (Erişim Tarihi: 01.05.2019).
- Genim, MS. (2017). Ulustan Beştepeye Osmanlı-Selçuklu İzleri. <http://turkiyedeiktidardergisi.com/dosya/ulustan-bestepeye-osmanli-selcuklu-izleri-2/> (Erişim tarihi:01.04.2019).
- Gianfranco, P. (1996). “Seçim Sistemlerinde Reform: Birinci İtalyan Cumhuriyetinden İkinci İtalyan Cumhuriyetine”, *Türkiye ve Avrupa’da Seçim Sistemleri - Uluslararası Konferans* Tebliğler Kitabı, 9-10 Haziran 1995, Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul
- Guerra LL. (1996). “İspanya’da Demokrasi ve Seçim Sistemi”, *Türkiye ve Avrupa’da Seçim Sistemleri –Uluslararası Konferans* Tebliğler Kitabı, 9-10 Haziran 1995, Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul
- Gül, A. (2017). “Milletin özne olduğu sistem: Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi”. *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan, Sayı 94, 129-160.
- Günel, E. (2005). *Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Güngör S. (2014). “Seçim Kanunlarında Demokrat Parti'nin Yaptığı Değişiklikler ve Siyasal Anlamı”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 247 Ankara

- HAK-İŞ (28 Şubat 2017). Referandum Yeni Türkiye İçin Önemli Bir Dönemeç. http://www.hakis.org.tr/haberler.php?action=haber_detay&id=1563 (Erişim Tarihi: 01.05.2019).
- Hatipoğlu M., Ali P. (2002). *Açıklamalı-Gerekçeli İçtihatlı Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku ile Seçim Suçları*, Ankara: Yayın Matbaacılık
- Hürriyet Gazetesi (10 Mart 2017). BBP'den Referandum Açıklaması Geldi. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-bbp-referandum-kararini-resmen-acikladi-40390570> (Erişim Tarihi: 20.04.2019).
- Hürriyet Gazetesi (19 Şubat 2017). Karamollaoğlu'ndan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Eleştirisi. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/karamollaoglundan-Cumhurbaskanligi-hukümet-sistemi-elestirisi-40370372> (Erişim Tarihi: 27.04.2019).
- İba, Ş. (2015). *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*. (Birinci Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Karatepe, Ş. (19 Aralık 2016). "Meclis Üstünlüğünü Koruyor". *Habertürk*.
- Karatepe, Ş. (2013). Hükümet sistemleri ve Türkiye. *Yeni Türkiye*, sayı 51, 223-225.
- Karatepe, Ş. (2017a). *"Sistem Söyleşileri: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Üzerine Röportajlar"*. (Birinci Baskı) İstanbul: A Kitap.
- Karatepe, Ş. (2017b). "Cumhurbaşkanlığı Sistemi Statükoya Karşı Değişim". *Kriter Dergisi*, Mart, Yıl 1, Sayı 11.
- Karatepe, Ş., Alkan, H. ve Atar, Y. (2017). *Sorularla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. Ankara: Memur-Sen Yayınları.
- Köker, L. (2017), "Başkanlık Sistemine Dair Doğru Sanılan Yedi Yanlış", <http://www.diken.com.tr/baskanlik-sistemine-dair-dogru-sanilan-yedi-yanlis/> (19.04.2019).
- Köker, L. (2006). "Seçim Sistemleri ve Siyasi Çoğulculuk: Demokratik Meşruluk Açısından Bir Değerlendirme", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Sayı:23, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları
- Kulu, M. (2015). "2015 İsrail Seçimleri: Süreçler, Aktörler, Projeksiyonlar", *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi* Rapor No: 197
- Kurtulmuş, N. (2017). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. *Yeni Türkiye*, Sayı: 94, 15-23.
- Kutlu, Ö. (21 Kasım 2014a). "Yeni Türkiye Neler Getiriyor 1". *Yenihaber*.

- Lardeyret, G. (1995). “Orantılı Temsile İlişkin Sorun”, (Çev.: Mehmet Turhan), (Editörler: Larry Diamond, Marc F. Plattner (Der.) **Demokrasinin Küresel Yükselişi**, Ankara: Yetkin Yayınları
- Levent, G. “İttifakların Yolu Açılmalı”, **Radikal Gazetesi**, 01.08.2002, <http://www.radikal.com.tr/yorum/ittifaklarin-yolu-acilmali-639994> (Erişim tarihi:25.04.2019).
- Lijphart, A. (2016). **Demokrasi Modelleri – Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları**, (İkinci Baskı) (Çev: Güneş Ayas, Utku Umut Bulsun), İstanbul: İthaki Yayınları (Eserin orijinali 1999’da basılmıştır)
- Lipson, L. (1984). **Demokratik Uygarlık**, (Çev: Haldun Gülalp, Türker Alkan), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Milat Gazetesi (29 Aralık 2017). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Dünyanın Çevresini 4 Kez Dolaşmış. <http://www.milatgazetesi.com/politika/Cumhurbaskani-erdogan-dunyanin-cevresini-4-kez-dolasmis-h131045.html> (Erişim Tarihi:10.04.2019).
- Miş, N. (2017a), Seçilme Yaşı ve Milletvekili Sayısı, 23 Şubat, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/nebi-mis/595637.aspx> (Erişim Tarihi: 10.04.2019).
- Miş, N. (2017b). Cumhurbaşkanının Tarafsızlığı. Seta Yorum, <https://www.setav.org/Cumhurbaskaninin-tarafsizligi/> (Erişim Tarihi: 25.03.2019).
- Miş, N. ve Diğerleri (2015). “2015’te Türkiye”. Ankara: **SETA Vakfı Yayınları**.
- Miş, N. ve Yanık M. (2014). “Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Adaylar: Ekmeleddin İhsanoğlu’nun Siyasal Anlamı”. **SETA Analiz**. Ağustos SAYI: 105
- Miş, N., Duran, B. (2017). **Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi**. (Editör: Miş N., Duran B.), Ankara: Seta Yayınları, 17-50.
- Müderrişoğlu, O. (2013). Başkanlık sistemi ve Terörün Maliyeti. **Sabah**.
- Övür, M. (2017). Siyasetten Beslenen Otoriter Olamaz. Dicle Baştürk ile Röportaj. **Türkiye’de İktidar Dergisi**, 28 Şubat. <http://turkiyedeiktidardergisi.com/roportaj/mahmut-ovur-siyasetten-beslenen-otoriter-olamaz/> (Erişim Tarihi: 15.04.2019).
- Özbudun, E. (18 Mart 2013). “AKP’nin Anayasa Önerisi Mevcut Demokrasiyi Geriletir”. **T24**.
- Özbudun, E. (2016). **Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Özipek BB. (2014). “Türkiye Siyasetinde 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Yıl: 19, Sayı: 75

- Özkan, T. (15 Mayıs 2014). “Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve AK Parti”. *Star*
- Pınar M. (2005). *Solda Demokratik Güç Birliği (28 Mart 2004)*, Ankara: MATTEK Matbaacılık.
- Przeworski, A. (1995). *Demokrasi ve Piyasa: Doğu Avrupa ve Latin Amerika’da Siyasal ve Ekonomik Reformlar*, (Çev: İlder Turan), Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayını
- Pusula Haber (2015) İsviçrede Seçim Sistemi Nasıl İşliyor, <https://www.pusulaswiss.ch/isvicre-secim-sistemi-nasil-isliyor/> (Erişim Tarihi: 18.04.2019).
- Roskin, MG. (2012). *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*, (Çev.: Bahattin Seçilmişoğlu), Ankara: Adres Yayınları
- Sabuncu, Y. (2006). “Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Sayı:23 Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.
- Sağlam, F. (1999). *Siyasi Partiler Hukukunun Güncel Sorunları*, (Birinci Baskı) İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım
- Sartori, G. (1976). *Parties and Party Systems*, (Birinci Baskı) Cambridge/İngiltere: Cambridge University Press,
- Sartori, G. (1993). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev: Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan), Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları (Eserin orijinal baskısı 1987 yılında basılmıştır)
- Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği: Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine bir İnceleme*, (İkinci Baskı) (Çev: Ergun Özbudun), Ankara: Yetkin Yayınları (Eserin Orijinal Baskısı 1996 yılında basılmıştır)
- Selvi, A. (12 Temmuz 2014a). “Ekmek Bayat Vizyon Taze”. *Yeni Şafak*.
- Selvi, A. (19 Ağustos 2014b). Erdoğan Çankaya Köşk’üne Taşınacak mı? *Yenişafak*.
- SETA (14 Nisan 2014). Türkiye’nin Seçim Hafızası. <http://www.setav.org/turkiyenin-secim-hafizasi/> (Erişim Tarihi: 18.04.2019).
- Sezer, A. (2014). *Demokrasi Teorisi ve Pratiğinde Seçim Barajları (Adalet-İstikrar İkileminde %10 Ulusal Baraj Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz)*, (Birinci Baskı) İstanbul: Legal Yayıncılık
- Sobacı, M.Z, Miş N. ve Köseoğlu Ö. (2018). “Türkiye’nin yeni yönetim modeli ve Cumhurbaşkanlığı teşkilatı”. *Perspektif*, Haziran, sayı 206, 1-6.
- Sofuoğlu, E. (2017). “Cumhuriyet tarihi boyunca, istikrarsız yönetim örnekleri ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi”. *Yeni Türkiye*, sayı 94, Mart-Nisan, 408-415.

- Sönmez AO. (1995). *Türkiye Siyasetinde DEP Depremi*, (Birinci Baskı) Ankara: Doruk Yayınları,
- Sputniknews (27 Aralık 2016). AK Partinin Anayasa Teklifi En Büyük Kırılma, Padişahlık Ötesi Bir Durum Söz Konusu. <https://tr.sputniknews.com/politika/201612271026505410-akp-anayasa-padisah-kaboglu/> (Erişim Tarihi: 20.04.2019).
- Sputniknews (30 Aralık 2016a). Tek Adama Doğru Gidiyoruz, Bu Yanlış. <https://tr.sputniknews.com/politika/201612301026555484-deniz-baykal-chp/Baykal> (Erişim Tarihi: 20.04.2019).
- Sputniknews (30 Aralık 2016b). Anayasa Değişiklik Teklifi İktidara Göre 'İstikrar' Muhalefete Göre 'Diktatörlük' Getirecek. <https://tr.sputniknews.com/politika/201612301026567422-anayasa-degisikligi-teklifi-istikrar-diktatorluk-tartismalari/> (Erişim Tarihi: 20.04.2019).
- Şencan, H. (2017). “Çatışmacı Parlamentarizmden Melez Bir Çözüme: Fransa’da Yarı Başkanlık Sistemi”, (Editör: Semra Gökçimen), *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Yarı-Başkanlık Sistemi (Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri)*, Yayın No:6, Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları.
- Şur, T. (2016). *Türkiye’de Legal Kürdi Siyaset, Dahil Olma Arayışı ve Sistematik İnkâr*, (Birinci Baskı) Ankara: Ütopya Yayınevi
- Tatlıyer, M. (2016). “Yeniden Asya Cumhurbaşkanlığı Sistemi ve Vizyon 2050”. *Kriter Dergisi*, <https://kriterdergi.com/> (Erişim Tarihi: 18.04.2019).
- Teziç, E. (2009). *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*, (Onüçüncü Baskı) İstanbul: Beta Basın Yayım Dağıtım.
- Tuncer E.** (2007). *Seçim 2007- 22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme* (Birinci Baskı) Ankara: TESAV Yayınları
- Ulutaş, U. Bölme SM., Demir GN., Torlak F., Ziya F. (2102) *İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Ankara: SETA Yayınları
- Uzun, D. (2 Ocak 2016). “Türkiye’nin Eskimeyen Gündemi Yeni Anayasa Nerede Kalmıştık”. *Star Gazetesi*
- Ünsal, A. (1980). *“Siyasal Sistem Teorisi Açısından Türk Anayasa Mahkemesi”*. (Birinci Baskı) Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları Yayın No::443
- Üskül, MZ. (2013). “Başkanlık sistemi mi? neden?”. *Yeni Türkiye*, Yıl 9, Sayı 51,
- Varlık, Ü. Ören B. (2001). *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*, (Birinci Baskı) İstanbul: Der Yayınları

- Vatan Gazetesi (15 Ağustos 2014). Erdoğan Çifti Taşınıyor. <http://www.gazetevatan.com/erdogan-cifti-tasiniyor--668474-gundem/> (Erişim Tarihi: 08.04.2019).
- Watts NF. (2014). *Sandıkla Meydan Okumak-Türkiye’de Kürtlerin Siyasi Yolculuğu*, (Birinci Baskı) (Çev.: Bilgesu Sümer), İstanbul: İletişim Yayınları
- Yalçın, HB. (2017). “Cumhurbaşkanlığı sisteminin stratejik değeri”. *Kriter Dergisi*, Yıl 1, sayı 12.
- Yıldırım, H. (2017). *Parlamente Sistem Krizleri ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. (Birinci Baskı) İstanbul: Pozitif Yayınları.
- YSK (2014). <http://www.ysk.gov.tr/tr/onikinci-cumhurbaskani-secimi/3456> (Erişim Tarihi: 08.04.2019).
- YSK (2018). <http://www.ysk.gov.tr/tr/24-haziran-2018-secimleri/77536>(Erişim Tarihi: 08.04.2019).
- YSK (2007). <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2007Referandum/iller/turkiye.pdf> (Erişim Tarihi: 08.04.2019).
- Yücel, MS. (2006). *Türkiye’nin Siyasal Partileri (1859-2006)*. (Birinci Baskı) İstanbul: Alfa Yayınları
- 1921 Anayasası (1924). TC Resmi Gazete, 491, 20 Ocak 1921.
- 1924 Anayasası (1924). TC Resmi Gazete, 85, 24.04.1924
- 1961 Anayasası (1961). TC Resmi Gazete, 10859, 31 Mayıs 1961.
- 1982 Anayasası (1981). TC Resmi Gazete, 2709, 7 Kasım 1982.
- 1982 Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2017). TC. Resmi Gazete, 6771, 21.01.2017

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Mehmet Ali BİLGİLİ
Uyruğu : T.C.
Doğum T.ve Y: 02/02/1972/ Diyadin
Telefon : 05322537973
Faks :
E-mail : drmalibilgili@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	Van YYÜ Tıp Fak. Acil Tıp Uzmanlığı	23/11/2017
Lisans	Anadolu Üni. İktisat Fak. İktisat Bl.	25/05/2015
Lisans	Atatürk Üni. Tıp Fak.	28/11/2000

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2019..	Van SBÜ VEAH	Başhekim Yard.
2013-2018	Van YYÜ Tıp Fak.	Araştırma Görevlisi
2009-2013	Van İpekyolu DH	Başhekim Yrd.
2008-2009	Ağrı KDH	Başhekim
2008-2009	Ağrı	İl Sağlık Müdürü
2007-2008	Van VDH	Başhekim Yard.
2005-2007	Van 112 KKK	Başhekim
2001-2005	Nevşehir- Van	Adalet Bakanlığı C.T.E

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

.....

Hobiler

Taek-wondo, Sualtı dalış, Satranç, Fotoğraf

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

08/07/2019

Tez Başlığı/Konusu:

“CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE TÜRKİYE'DE SEÇİM İTTİFAKLARI”

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 140 sayfalık kısmına ilişkin, 08/07/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 13 (onüç)'dür.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi inceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

08/07/2019

Mehmet Ali BİLGİLİ

Adı Soyadı : Mehmet Ali BİLGİLİ
Öğrenci No : 11921210090
Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi
Programı : Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi
Statüsü : Yüksek Lisans

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Sait EBİNÇ

29./07/2019

ENSTİTÜ ONAYI

UYGUNDUR

29./07/2019

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

Enstitü Müdürü